

UNIVERSAL
CONFERENCE

**CONFERENCE ON THE ROLE AND
IMPORTANCE OF SCIENCE
IN THE MODERN WORLD**

UNIVERSALCONFERENCE.US

**CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN
THE MODERN WORLD**

VOLUME-1, ISSUE-3

Editor in Chief

Dr. Rajeev Ojha - Interdisciplinary Research in Basic Sciences, Jamia Millia Islamia, New Delhi -110025, India

Editorial Team

Sunita Sarawagi - Indian Institute of Technology Bombay, Mumbai, India.

Dr Manjunatha LH - Professor, REVA University, INDIA

Asish Bera - Edge Hill University, UK, BITS Pilani, India

Dr Sunildro LS Akoijam - Assistant Professor of Management, North Eastern Hill University, India

Madan Mohan Singh - Professor of Mathematics, North-Eastern Hill University, Shillong, India

Dr. Anupam Singh - Associate Professor-CSE, Graphic Era Hill University Dehradun, India

Dr. Sargam Bahl Walia - School of Management, Graphic Era Hill University, Dehradun, Uttarakhand, India

Narayan Pradhan - Indian Association for the Cultivation of Science

Ashok Kumar - Kumar Associate Professor E&CE National Institute of Technology. Hamirpur, India.

Anjali Pal - Department of Civil Engineering, Indian Institute of Technology Kharagpur - 721302, India.

Rajnish Joshi - Professor of Medicine, All India Institute of Medical Sciences, Bhopal, India

Mukul Kumar - IIT Mumbai (India); Meijo University (Japan); HEG Ltd. (India)

Prof. Kuruvilla Joseph - Indian Institute of Space Science and Technology (IIST)

Prof. Yogesh C. Sharma - D.Sc., FRSC, FBRS, FIAPS; FISEES, Department of Chemistry, Indian Institute of Technology

Professor Indra Mani Mishra - Indian Institute of Technology (Indian School of Mines), Dhanbad; Formerly at India

“NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA FRAZEOLOGIZMLARNING SEMANTIK TAXLILI”

Ismatullayeva Nigoraxon Nazirbekovna

NamDChTI nemis tili magistratura mutaxassisligi 2-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Tilshunoslikda frazeologiya sohasi mustaqil yo‘nalishlardan biridir. Frazeologiya hozirgi zamon tilshunosligining asosiy tarmoqlaridan biri bo‘lib, har bir tildagi turg‘un birikmalarning ma‘nosi va tuzilishini o‘rganadi. Mazkur maqolada nemis va o‘zbek tillarida frazeologizmlarning semantik taxlili haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: tilshunoslik, frazeologizm, tarmoq, nemis tili, yo‘nalish, o‘zbek tili, semantika, birikmalar.

Frazeologizmlar - bu hozirgi zamon frazeologik sistemasining asosiy birligi bo‘lib, tildagi mavjud so‘z birikmalarining umumiy hisobidan juda qiyinchilik bilan farqlanadigan ko‘p aspektli til hodisasi hisoblanadi.

Turli tillar singari nemis va o‘zbek tillarida juda ko‘p o‘tkir tig‘li, obrazli frazeologik birikmalar mavjud. Ular tilda bir necha yuz yillardan buyon mavjud bo‘lib, ko‘pgina iboralar og‘izdan-og‘izga ko‘chib, har bir milliy tilning ravnaqi uchun muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda. Frazeologizmlar emotsionallikni ifodalaganligi uchun ham ular yordamida quvnoq hazilni yoki bo‘lmasa qayg‘uli voqeani obrazli tasvirlab berish mumkin. V.V.Vinogradov klassifikatsiyasidan kelib chiqib, nemis frazeologiyasida salmoqli ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar M.D.Stepanova va I.I.Chernishova frazeologizmlarni funksional tamoyil asosida tasnif qilib ikki katta guruhga bo‘ladi, ya‘ni:

1. Lexikalische Einheiten.
2. Phraseologische Fügungen.

Bundan tashqari nemis frazeologiyasini boshqacha klassifikatsiyalashga urinishlar ham mavjud. Ana shunday klassifikatsiyalarga binoan kishilarning tashqi qiyofasini ifodalovchi, ya‘ni juda baland yoki, aksincha, juda past bo‘y, juda ham ozg‘in yoki, aksincha, juda semiz beso‘naqaylik, harakatlardagi beo‘xshovliklar va boshqalarni ifodalovchi ko‘plab frazeologizmlar mavjud. Bunday frazeologizmlar

qoida bo'yicha hazil va kinoya asosida qurilgan bo'ladi, ammo ba'zida ular nimasi bilandir laqabga o'xshab ketadi, gohida kulgili, gohida qayg'uli bo'ladi.

Masalan, nemis qishloqlarida qadimdan "Der Hopfen" (chirmashib o'sadigan o'simlik), "Die Bohnen" (loviya) o'simliklari yetishtiriladi. Ularning novdalari so'kichlar yordamida ko'tariladi.

Boshqa bir qancha frazeologizmlar ham nemis tilida baland bo'yli kishini ifodalash uchun hazil va kinoya aralash qo'llaniladi: eine lange Latte (uzun tayoq), ein langes Ende yoki undendlich Lang (cheki yo'q). Bu iboralar "lang" so'zisiz qo'llanilmaydi. Baland bo'yli odamni oddiy "tayoq"ga yoki bo'lmasa "cheki yo'q" narsaga o'xshatib bo'lmaydi, chunki tayoq qisqa bo'lishi va shu bilan birga cheki bor narsa bo'lishi ham mumkin. Demak, "lang" so'zi o'sha frazeologizmlarning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Shuni alohida qayd etib o'tish kerakki, frazeologizmlarni qo'llashda, iboralarning grammatik va leksik negizida qandaydir o'zgarishlar ro'y beradi: Pashshadan fil yasama! U doim pashshadan fil yasaydi! Aus einer Mucke einen Elefanten machen! Er macht immer aus seiner Mucke einen Elefanten! Wasser ins Meer tragen, Wasser ins Haus tragen, Wasser in den Garten tragen (bekorchilik qilmoq) Ammo frazeologizmlarning leksik va grammatik tarkibi o'zgargani bilan uning ma'nosi o'zgarmaydi. Bunda matnning ma'nosidan uzoqlashmagan holda tarjima qilishi mumkin. Avval matnning syujeti, uning stilistik bo'yoqdorligi va obrazlarning kelib chiqishiga qarab ikkinchi tildan frazeologizmlarning muqobil variantini topishi lozim. Demak, tarjimada ijtimoiy shaxsiy chegaradan tashqari lingvoetnik to'siq ham mavjuddir. Tarjimaning asosiy vazifasi esa tarjima qilinayotgan asardagi bu chegara va to'siqni olib tashlashdan iboratdir.

Masalan, nemis tilida "Ein Wolf im Schafspelz" (qo'y terisini yopinib olgan bo'ri, ya'ni buning ostida ko'rinishidan o'zini odatiy va osoyishta tutadigan ammo qalbi pok emas inson ma'nosi yashiringan) iborasi mavjud. Bu iborani o'zbek tilida ekvivalenti mavjud bo'lib, bevosita shakl va ma'nosidan qochmagan holda qo'llaniladi. Ammo nemis tilidagi "ein alter Hase" iborasi so'zma-so'z o'zbek tiliga "qari quyon" tarzida tarjima qilinadi, lekin bu holatda ibora o'z denotativ ma'nosini yo'qotadi. Ushbu iboraning o'zbek tilida muqobil variant yo'q ekanligi bois bu ibora "o'z ishining ustasi, katta tajribaga ega mutaxassis" kabi tarjima qilinadi. Frazeologizmlar nemis tilshunosligida o'rganila boshlagach, frazeologik birliklarni tasniflash, tizimlashtirish masalasi ko'tarila boshlandi. Nemis tilshunos olimlari frazeologizmlarni turlicha yondashuvlar asosida klassifikatsiyalashgan.

Masalan, M. D. Stepanova hamda I.I.Chernishyovalar frazeologizmlarning strukturaviy hamda semantik jihatdan tasniflagan. Teo Shippan ham

frazeologizmlarning ikki turini ajratib ko'rsatgan, ya'ni frazeologik butunlik va turg'un birikmalar. Yana bir tilshunos olim U. Fiks esa, frazeologizmlarni erkin gap bilan taqqoslaganda, fe'llar ma'nosining mos kelishi yoki mos kelmasligiga ko'ra ikki turini farqlaydi. Demak, tilshunos olimlar frazeologizmlarni turli xil jihatlarini o'rganishga urinishgan.

Barcha sohalarda bo'lgani kabi frazeologiya ham o'zining o'rganish obyektiga ega. Frazeologiyaning o'rganish objekti o'z navbatida shunday murakkab va o'ziga xoski, uni o'rganish jarayonida yuqorida sanab o'tilgan tilshunoslik fanlari rivojlanishiga yangi manbalar yaratadi. Frazeologiya nemis tilshunosligida umuman olganda asosiy mavzu ekanligi allaqachon isbotlab ko'rsatib berilgan. Avvalombor, muhokamada tasniflash masalasi turadi. Frazeologizmlarda so'z yasalishidagidek struktur tiplari va yasali elementlari (affikslar) ning alohida sistemasi mavjud emas. Mavzu so'z gruppalari va gaplar haqida ketganligi tufayli so'zlar uchun qo'llanila oladigan tasniflash kriteriyalari frazeologizmlarda to'liq ko'chirilmaydi.

Bu yerda qandaydir tur klassifikatsiyasi haqida gap ketayotgani yo'q, balki kamdan- kam uchraydigan hodisalar, ya'ni frazeologizmlarning funksiyasi va mazmun- mohiyatidagi nuqtai- nazar, qarashlar, ularning turg'unligi va boshqa til birliklari bilan o'zgaruvchanlik aloqalarini ko'rib chiqish haqida ketmoqda. Frazeologizmlar haqli ravishda lug'at boyligining birliklari sifatida tadqiq qilinishi va xuddi so'zlar kabi tasvirlanishi lozim.

Bu misol uchun frazeologizmlar va alohida so'zlar uchun asosiy umumiy tushuncha sifatida leksema terminining qo'llanilishida o'z ifodasini topadi. Yaxlit holda keltirilgan frazeologiya xuddi sintaxis va morfologiya kabi chambarchas bog'liq yo'nalish sifatida bir-biriga qarama-qarshi qo'yilgan. N. Teliya ham muammoli masala sifatida frazeologiyaning ko'rinishini leksikologiya bilan yonma- yon mustaqil bo'lim sifatida ajratdi va til sistemasi bo'limlarida batafsil asoslash bilan frazeologik qatlamning yuzaga kelishini rad etadi va tilning leksik semantik birligi sifatida e'tirof etilgan so'zning muammoli masalalaridan an'anaviy frazeologiyaning muammoli masalalarini ajratishni frazeologik tadqiqotlarning kamchiliklaridan biri deb izoh berdi.

Nemis tilshunos olimi X. Burger ham frazeologizmlar masalalari bo'yicha ko'plab ishlarni amalga oshirgan. U asosan idiomalarning stilistik aspektlariga va ularni tarjima qilish masalalariga alohida e'tibor qaratgan. U frazeologizmlarning bir guruhi sifatida idiomalarni sharhlab o'tgan. X. Burgerning fikricha, birikmaning umumiy ma'nosi qoidadan mustasno tarzda talqin qilinadi. Bunda ko'rsatilgan ko'chma ma'noli so'z birikmalari yoki ularning umumiy ma'nolari hech qanday holatda komponentlarning erkin ma'nosidan tushunilmaydi. Nemis tilshunosligida

frazeologiyaning alohida soha sifatida shakllanish jarayoni davom etmoqda va ushbu sohada ko‘plab yangiliklar olib borilmoqda. Shunga qaramasdan frazeologiyaning yechilishi lozim bo‘lgan muammoli qismlari, ushbu sohaning naqadar chuqur o‘rganish kerakligini yaqqol ko‘rsatib bermoqda. Aql va qobiliyat–insondagi shunday ichki sifatlardirki, shular orqali har bir inson ichki dunyosiga baho beriladi. Shuning uchun ham: “Kiyimiga qarab kutib olinadi va aqliga qarab kuzatib qo‘yiladi” deyiladi. Nemis tilida bu “Man empängt den Mann nach dem Gewand und entlasst ihn nach dem Verstand” deyiladi.

O‘zbek tilida ham, nemis tilida ham bu yerda bir xil fikr ifodalangan, ya’ni chiroyli kiyim va tashqi go‘zallik ostida ham ba’zida ichki bo‘shliq mavjud ekanligini anglashimiz mumkin. Xulosa So‘zimiz yakunida shuni ta’kidlashimiz mumkinki, frazeologizmlar har bir tilda muhim til birligi hisoblanib ularni qo‘llash bilan fikrni to‘liq bayon qilishda foydalaniladi. Tarjimon esa matndagi frazeologizmlarni tarjima qilishda to‘g‘ri ekvivalentni tanlash orqali yozuvchining fikrini va hissiyotlarini to‘lalgicha kitobxonga yetkazib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Hans Shemann . Deutsche Idiomatik. Shtuttgart, Drezden, 1993. Chernischewa II Feste Wortkomplex des Deutschen in Sprache und Rede. Moskva, 1980 yil. Iskos A., Lenkova A. Deutsche Lexicology. Leningrad, 1970 yil. Imyaminova Sh . nemis leksikologiya (matn ma'ruzalar). - T .: Universitet, 2010 yil.
2. Vinogradov V.S. Перевод. Общие и лексические вопросы. М.: Университет, 2006
3. Barisova I.F., Imyaminov Sh.S. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent,Universitet, 2005
4. Kazakova T. A.” Художественный перевод. Теория и практика”, Инъязиздат, 2006
5. Rudi Konrad. Lexikon der sprachwissenschaftliche Termini, VEB. Bibliografiya Institut , Leyptsig, 2018.

Representation Of Mythologisms In Phraseological Level Units

Haitboeva Oybibi Shavkatovna

Samarqand davlat chet tillari instituti

Magistraturada 2204 -guruh xorijiy til va adabiyoti yo‘nalishi

Annotation: The article elaborates the typology of mythological beings that are actualized in phraseological units of the English language. The very essence of the representation of the mythological code of culture by means of English phraseology is defined. The object of research is phraseological units of the English language with the component ‘mythological creature’, the subject is the mythological code of culture, which is represented by mythological creatures.

Keyword: article, mythological creature, Representation, English phraseology

The research used the following methods: logical-conceptual method, generalization and systematization method, descriptive method. As special methods, the method of component analysis (for the identification and selection of phraseological units of the English language with the component ‘mythological creature’), the method of parametric analysis of the semantic structure (for the distribution of phraseological units according to the appropriate groups of ethno-subcodes) is used. The mythological code of culture is positioned in the study as a set of images of archaic, primitive religious ideas of people, arising from general provisions, which are the basis of theoretical mythology and serve as a kind of translator of worldviews of a person. In phraseology, the mythological ethnocode of the spiritual culture is correlated with the figurative basis of the primary word combination of the phraseological unit, formed under the influence of mythological thinking in the system of the spiritual culture of the ethnos. The systematization of types of ethnosubcodes in the space of the mythological ethnocode of culture is natural on the basis of mythological ideas about the universe and human existence in it. Within the mythological code of culture, 7 typological varieties are distinguished: animistic, fetish, totemic, cosmogonic, astral, eschatological, mythonymic. Two key typological varieties represented in the mythological code of culture are distinguished: the animistic ethnosubcode of culture, which denotes natural phenomena and objects of the surrounding world that have a soul or spirit;

the cosmogonic ethnosubcode of culture, which is represented in the general world structure, the development of which goes in the direction from the initial chaos to the orderly one. The perspective of the research is defined in the sequential comparison of the expression of phraseological units with the component "mythological creature" in Ukrainian and English languages. Representation of mythologisms in phraseological level units refers to the incorporation of mythological themes, characters, or stories into idiomatic expressions or fixed phrases within a language. These phraseological units often draw upon well-known myths and legends to convey particular meanings, emotions, or cultural references. They serve as linguistic bridges between ancient narratives and contemporary communication, enriching language with symbolic depth and metaphorical resonance.

Examples of such representations include phrases like "caught between Scylla and Charybdis," "Achilles' heel," "Pandora's box," and "Herculean task," which allude to characters or events from Greek mythology. Similarly, phrases like "to have the Midas touch" and "to face a Gorgon" incorporate elements from ancient stories to convey concepts such as success or fear.

These phraseological units not only preserve cultural heritage but also provide colorful and evocative expressions that transcend time and place. They offer speakers a shared language imbued with the richness of mythological imagery, allowing for deeper connections and understanding across different contexts and generations.

List of used literature:

1. ALEKHINA, A. I. 1982. *Idiom of modern English*. Minsk: Higher School, 279p.
2. ALEKSEEVA, L. M. 1998. *Term and metaphor*. Perm, 250 p.
3. AMOSOVA, H. H. 1965. On the diachronic analysis of phraseological units. In: *Studies in English phraseology*. L.: Leningradskaja Univerzita., pp.101-107.
4. ARKHANGELSKY, V. L. 1964. Stable phrases in modern Russian. In: *Rostov-onDon*, pp.121–137.
5. ARNOLD, I. V. 1999. *Semantics. The style. Intertextuality*. SPb: SPbSU, 444p.
6. ARUTYUNOVA, N. D. 1990. Discourse. In: *Linguistic Encyclopedic Dictionary*. M.: Sov. Encyclopedia, pp. 136-137.

REPRESENTATION OF MYTHOLOGISMS IN PHRASEOLOGICAL LEVEL UNITS

Haitboyeva Oybibi Shavkatovna
Samarqand davlat chet tillari instituti
Xorijiy til va adabiyoti mutaxassisligi 2204 -guruh magistri

Abstract

The article is dedicated to the problem of reality refraction in our consciousness in the form of concepts, represented at the linguistic level by phraseological units. Cognitive linguistics focuses on the typology of knowledge and its representation at the conceptual and language levels. Conceptualization establishes a connection between language units and concepts, demonstrating the representation of knowledge that can be comprehended in various cognitive contexts.

Keywords: conceptualization, mythologisms, concept, phraseological unit, onym, matrix.

The surrounding reality receives its refraction in our consciousness in the form of concepts, which are represented at the linguistic level in the form of linguistic units. Concept is “the basic unit of a person's mental code” . It can be verbalized not only by words, but also by phraseological units . “The nature of the meaning of a PU is closely connected with the background knowledge of a native speaker, with the practical experience of an individual, with the cultural and historical traditions of the people who speak this language». A PU condenses information about the national and cultural characteristics of a particular ethnic group.

In the process of categorizing the surrounding reality, “cognitive knowledge is enriched with linguistic, the indirect form of expression of which is phraseological meanings». The cognitive contexts in which phraseological units comprehended are very diverse. The multidimensional nature of knowledge allows us to talk about its special format; this is the knowledge of a matrix format, that is, a system of interrelated cognitive contexts.

“Naming cognizable situations, phraseology, on the one hand, takes in and captures in its meanings the generalized experience of cognitive development of reality, and on the other – it introduces language signs into the established language

relations", verbalizing concepts. An important feature of the phraseological verbalization of a concept with onyms is its multi-level nature. Following Y.S. Stepanov we think, that a concept actualized by a PU has:

1. an "active layer",
2. a "passive" layer or a historical and cultural layer,

3. the layer connected with an internal form or etymology. In the "active" layer of a concept, knowledge understandable to all native speakers is actualized. The "passive" layer contains additional knowledge about concepts, considered in a diachronic aspect. The layer connected with etymology highlights the "original essence" which underlies the basis of phraseological units. Thus, a concept is structured, being a complex multi-layered phenomenon.

We suggest, that taking into consideration the structure of a concept, as well as the features of a PU as one of the language signs that verbalizes the concept, conceptual processes can be considered at the level of:

1. knowledge underlying the onyms` components in PUs (a first-level conceptualization);

2. knowledge about the structures that form the "original essence" or inner form of PUs (a second-level conceptualization);

3. knowledge encoded in the actual meanings of PUs (a third-level conceptualization). It is evident that conceptual structures containing multidimensional knowledge has a multi-level nature and at the language level they can be represented by PUs with onyms. It should be noted that by onyms we mean proper names used as common nouns. There are many varieties of onyms: mythonyms, zoonyms, toponyms, but in this paper we consider the anthroponyms, since the analysis of the actual material showed that they are the most recurrent group.

Taking into consideration the fact, that anthroponyms are precedent texts, that is, they appeal to well-known characters, prototypical situations, the object of the study is a PU with onyms, the subject is their conceptualization. The material for the study includes 253 units, compiled by the method of continuous scanning of the phraseological dictionaries. The results of the conceptual analysis of PUs with onyms showed that a first-level conceptualization is connected with the knowledge underlying the onyms` components in PUs. It can be illustrated by the following PUs: Tom fool, Tom Tailor, Tom Thumb, Peeping Thomas, nervous Nellie, Jack the Lad, clever Dick, smart Aleck, Billy – no friends, Johnny-come-lately. It follows from above examples that this group of PUs contains onyms of folk origin, the meanings of these PUs are evident without any etymological analysis: they have

sheer inner forms. The onyms' adjacent components give a semantic "charge" to the whole PU, actualizing multidimensional knowledge. Thus, PUs with onyms, imbued with cultural meanings, can represent concepts by themselves as they are precedent: native speakers have certain associations with them. Another group of PUs with onyms illustrates second-level conceptual structures forming the basis of the secondary nomination signs. This group can be illustrated with PUs which onyms' components go back to real historical folk prototypes: Hobson's choice, Real McCoy, Tom o'Bedlam. In these PUs such as Hobson's choice etymological analysis helps to reveal the origin of proper names. The actual meaning of the PU "forced choice, lack of choice". It goes back to a certain Hobson, the owner of a paid stable in Cambridge in the XVI century, who obliged his clients to take only the horse closest to the exit [10]. In these PUs a second-level conceptualization takes place since the etymological analysis highlights the knowledge of the structures that form the internal form of the PU.

A third-level conceptualization is typical for the PUs which have an onym component representing a historical or a literary hero (an eponym): Cordelia's gift, Darby and Joan, the Admirable Crichton, the thread of Ariadne's, Promethean fire, Adam's ale. To clarify it we can give an example: what will Mrs. Grundy say? A precedent onym "Mrs. Grundy" actualizes the knowledge of the first level: "a hypocrite". At the second level of conceptualization the knowledge of the "original essence" can be represented. The etymological analysis spotlights on the inner form of the PU – "a literary hero". Mrs. Grundy-never appearing on the stage character of the comedy T. Morton (Th. Morton, 1769-1838) "Speed the Plough" – the embodiment of walking morality"

This PU can be conceptualized at the third-level as it reveals the knowledge encoded in the actual meaning of the PU "what will people say?" Another example the thread of Ariadne's goes back to Greek mythology. At the first level of PU conceptualization, the name Ariadne of the mythological character is highlighted, the knowledge of the second level is connected with PU's internal form "daughter of Minos and Pasiphaë: she gave Theseus the thread with which he found his way out of the Minotaur's labyrinth" [9], at the third level of PU conceptualization an idea of an actual meaning" the guiding thread" is objectivized. Proper names Adam and Eve in the PU when Adam delved and Eve span who was then a gentleman? actualize the idea of the progenitors of humanity at the first level of conceptualization. A second-level conceptualization is verbalized with compound nomination "when Adam delved and Eve span" representing an inner form of a "distant past". At the third level additional conceptual features of the PU are

objectivized as it was “one of the slogans of the peasants War of 1381, attributed to Monk John Ball who was Wat Tyler's supporter. The whole PU verbalizes forth-level conceptual processes in modern language; it is used ironically about a person who boasts of his origin. Generally speaking, the cognitive contexts in which comprehension takes place are diverse and can be represented as components of a matrix providing access to different layers of knowledge. Analyzing 253 phraseological units and cognitive structures underlying them, the author differentiates four groups of PU with onyms which, can be considered at different levels of conceptualization. The first group of PUs with onyms is distinguished on the basis of a separate onyms components` ability to verbalize separate concepts at the first level of conceptualization. These precedent onyms are of folk origin with obscure etymology but understandable to all native speakers.

The second group is represented with PUs which onym components go back to real historical folk prototypes, etymological analysis reveals their “original essence”. At the second level of conceptualization the knowledge about the structures that form the internal form of these PUs is actualized. A third-level conceptualization is typical for the third group of PUs which has an onym component representing a historical or a literary hero.

REFERENCES

1. Boldyrev, N. N. Mnogoaspektnost' kak osoby format znaniya i lingvisticheskie metody ego issledovaniya [Multidimensionality as a specific format of knowledge and linguistic methods of its research] / N. N. Boldyrev // Mezhdunarodnyy kongress po kognitivnoy lingvistike: Sbornik materialov [International Congress on Cognitive Linguistics: Collection of Papers]. – Tambov: Izdatel'skiy dom TGU im. G. R. Derzhavina, 2008. – 822 p. [in Russian]
2. Konstanty. Slovar' russkoy kul'tury [Constants. Dictionary of Russian Culture] / Y.S., Stepanov. – Moscow: Akad. proekt, 2001. – 989 p. [in Russian]
3. Melerovich, A. M. Izomorfizm mezhdu semantikoy i formoy frazeologicheskoy edinicy i principy postroeniya slovarnyh definitsiy [Isomorphism between the semantics and the form of a phraseological unit and the principles of constructing dictionary definitions] / A. M. Melerovich, V. M. Mokienko // Sbornik nauchnyh trudov “Slovo – soznanie – kul'tura” [Collection of scientific works “Word-consciousness-culture”]. – Moscow: “Flinta: Nauka”, 2006 – 256 p. [in Russian]
4. Sternin I. A. Tipy znacheniy i concept [Types of meanings and concept] / I. A. Sternin // Sbornik nauchnyh trudov “Konceptual'noe prostranstvo yazyka”

[Collection of scientific works "The conceptual space of language"]. – Tambov: Izd-vo TGU im. G. R. Derzhavina, 2005. – P. 257-282. [in Russian]

5. Shevchenko E. M. Gendernye stereotipy vo frazeologicheskoy kartine mira angliyskogo yazyka. [Gender stereotypes in the phraseological picture of the world of the English language] / E. M. Shevchenko, E. S. Danilova // Materialy Chetvertoy mezhdunarodnoy nauchnoy konferencii po kognitivnoy frazeologii "Frazeologiya v yazykovoy kartine mira: kognitivnopragsmaticheskie registry" [Proceedings of the Fourth International Scientific Conference on Cognitive Phraseology "Phraseology in the linguistic picture of the world: cognitive-pragmatic registers"]. – Belgorod: "OOO Jepicent", 2019. – P. 176-179. [in Russian]

6. Shevchenko E. M. Precedentnye antroponimy v angliyskom yazyke [Precedent anthroponyms in English] / E. M. Shevchenko, A. M. Shevchenko // Materialy Tret'ey mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferencii «Innovatika v sovremennom mire: opyt, problemy i perspektivy» [Proceedings of the Third International Scientific and Practical Conference "Innovation in the Modern World: Experience, Problems and Prospects"]. – Ufa: Izd. NIC Vestnik nauki, 2020 – P. 129-134. [in Russian]

HAYKALTAROSHLIKDA KUNDALIK HAYOT MANZARALARI. FANTAZIYADA HAYKOLTAROSHLIK

DJABBAROV DILSHOD TURDIKULOVICH

Jizzax davlat pedagogika universiteti Sirtqi bo‘lim “Tabiiy va aniq fanlarda masofaviy ta’lim” kafedراسi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada muallif oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi ta’lim o‘qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida shaxsning kasbiy rivojlanish usullarini o‘rganish, xususan, haykaltaroshlikka oid bilimlarini yanada ruvojlantirish hamda ularning imkoniyatlari tobora dolzarb bo‘lganligi sababli o‘rganib tahlil qilingan ma’lumotlarni keltirgan.

Tayanch so‘zlar: haykallar, natyurmort, Xegeso stelasi, relyef, kulolchilik, metamorfoz, Ornament, Fantaziyada haykaltaroshlik.

Аннотация: В статье автор исследует методы профессионального развития личности в процессе подготовки будущих преподавателей изобразительного искусства и инженерной графики к профессиональной деятельности в высших учебных заведениях, в частности, дальнейшее развитие их знаний в области скульптуры, и их возможности становятся все более актуальными из-за того, что он изучил и проанализировал данные.

Ключевые слова: скульптуры, натюрморт, стела Гегесо, рельеф, керамика, метаморфоза, Орнамент, Фантазийная скульптура.

Annotation: In the article, the author studies the methods of professional development of a person in the process of preparing future teachers of Fine Arts and Engineering Graphics for professional activities in higher educational institutions, in particular, further development of their knowledge of sculpture, and their opportunities are becoming more and more relevant. because of the fact that he has studied and analyzed the data.

Key words: sculptures, still life, Hegeso stele, relief, pottery, metamorphosis, Ornament, Fantasy sculpture.

Haykaltaroshlikda kundalik hayot manzaralari, asosan, mayda asarlarda kichik hajmda aks ettirilgan. Iogannes Vermeer va Jan-Batist-Simeon Shardenning XVII-XVIII-asrlardagi buyuk janrdagi rasmlarining sokin qadr- qimmatiga ruhan eng

yaqin haykallar, ehtimol, yunon qabr toshlari, masalan.

Xegeso stelasi, o'tirgan yosh ayol va uning xizmatkori qutichadan olib tashlagan marjonlarni ko'rishlaridagi sokin va o'ziga xos lahzani ifodalaydi. Odamlarning samimiy manzaralari va ularning kundalik qishloq hayotidagi faoliyati ko'pincha o'rta asrlar va Misr relyeflarida kattaroq kompozitsiyalarning bir qismi sifatida tasvirlangan. Hayvonlar har doim haykaltaroshlik uchun muhim mavzu bo'lgan.

Paleolit davridagi odam relyefda ham, dumaloq shaklda ham favqulodda sezgir hayvonlar haykallarini yaratgan. Otlar va sherlar tasvirlari Ossuriya haykaltaroshligining eng yaxshi asarlaridan biridir. Misrlik haykaltaroshlar qoramollar, eshaklar, begemotlar, maymunlar va turli xil qushlar va baliqlarning nozik tabiiy tasvirlarini yaratdilar. Qadimgi Xitoy haykaltaroshlari bronza va kulolchilikdan ajoyib kichik hajmdagi hayvonlar haykallarini yasashgan. Hayvonlar Evroosiyo va Shimoliy Evropaning ko'chmanchi qabilalarining haykaltaroshligi uchun asosiy mavzu bo'lib, ular uchun zoomorfik fantaziyalar uchun asos bo'ldi. Bu hayvonlar san'ati o'rta asrlar san'atida hayvonlar haykaltaroshligining boy an'alariga hissa qo'shdi. Hayvonlar ham yarim mavhum fantaziya uchun asos bo'lib xizmat qilgan meksikalik Mayya, Shimoliy Amerika hindulari va okean haykali. Ot har doim G'arb haykaltaroshligida muhim o'rin egallagan, ammo boshqa hayvonlar ham 16-asrda Giambolonya va XIX- asrda Antuan-Lui Barye kabi haykaltaroshlar, shuningdek, ko'plab haykaltaroshlar va bog'ning haykaltaroshlari asarlarida ishtirok etganlar. favvora qismlari. Hayvonlardan yoki hayvonga o'xshash shakllardan keng foydalangan zamonaviy haykaltaroshlar orasida Konstantin Brancusi, Pablo Pikasso, Gerxard Marks, Germaine Richier, Fransua Pompon, Pino Paskali va Fransua-Ksavier-Maksime Lalanni qayd etish mumkin.

Fantaziyada haykaltaroshlik: Haykaltaroshlar xudolar va afsonaviy mavjudotlarni tasavvur qilishga urinishlarida hayvon va odam shakllarining uyg'unligi va metamorfoziga asoslangan fantastik tasvirlarni ixtiro qildilar. Qadimgi dunyoning kentavr, Minotavr va hayvon boshli xudolari oddiy kombinatsiyadir. Ko'proq hayoliy fantaziyalar meksikalik va mayya haykaltaroshlari va dunyoning ko'plab burchaklaridagi boshqa haykaltaroshlar tomonidan yaratilgan. Shimoliy Yevropada erta o'rta asrlarda va o'rta asrlarda yaratilgan haykaltaroshlikda hayoliy mavjudotlar ko'p. Romanesk davri. O'ynoqi fantaziya ko'pincha bog' haykaltaroshligi va favvoralarida uchraydi. Birinchi jahon urushidan keyingi davrda fantaziya tasviriy haykaltaroshlikning asosiy elementi edi. Uning ko'plab shakllari orasida orzulardan olingan tasvirlar, ilmiy fantastikaning texnologik fantaziyalar

va ko'plab hayvonlar va avtomatlar mavjud. Syurrealistlar zamonaviy haykaltaroshlikning bu jihatiga katta hissa qo'shdilar. Haykaltaroshlikning arxitektura fonlari soddalashtirilgandan tortib to turlicha baldakchinolar XVII-XVIII-asrlarga oid virtuoz istiqbolli Grinling Gibbons shaharchalarigacha bo'lgan ilk o'rta asr relyeflarining, ayniqsa qurbongohlar ustidagi kanoplarga o'xshash manzarali tuzilmalar Plintuslar, entablaturalar, pilastrlar, ustunlar va qoliplar kabi me'moriy aksessuarlar yunon va rim sarkofagilarida, o'rta asr qurbongohlari va ekranlarida va Uyg'onish davri devor qabrlarida muhim rol o'ynagan. Ornament sohasidan tashqarida botanika shakllari haykaltaroshlikda faqat kichik rol o'ynagan. Daraxtlar va stilize lotuslar ayniqsa keng tarqalgan Hind haykali, chunki ularning katta ramziy ahamiyati. Daraxtlar Uyg'onish davrining ko'plab relyeflarida va ba'zi o'rta asr relyeflarida ham uchraydi.

Uyg'onish davri relyeflarida (ayniqsa, Giberti relyeflarida) muhim fon xususiyati bo'lgan landshaft va haykaltarosh qoyalar sifatida bir qatorda paydo bo'lgan. Barok favvorolari haykaltaroshlikka qachon yangicha kirgan Genri Mur g'orlar, qoyalar, tepaliklar va qoyalarning shakllarini inson qiyofasi bilan bir qator katta yotgan figuralarda birlashtirdi.

Haykaltaroshlikda an'ana bilan taqqoslanadigan narsa yo'qnatyurmort rasm. Obyektlar tasvirlanganda, u deyarli har doim figurali kompozitsiyaning bir qismi sifatida bo'ladi. Biroq, bir nechta zamonaviy haykaltaroshlar, xususan, Giakomo Manzù va Kleys Oldenburg natyurmortdan foydalanganlar. Vakilliksiz haykaltaroshlikning ikkita asosiy turi mavjud. Bir turi foydalanadi. Tabiat tasvirlanadigan mavzu sifatida emas, balki rasmiy g'oyalar manbai sifatida. Shu tarzda ishlaydigan haykaltaroshlar uchun tabiatda kuzatilgan shakllar o'ziga xos ijodiy o'yinning boshlang'ich nuqtasi bo'lib xizmat qiladi, ularning yakuniy mahsuloti asl manbaga yoki boshqa biron bir tabiiy ob'ektga deyarli o'xshamaydi yoki umuman o'xshamaydi. Brancusi, Raymond Duchamp-Villon, Jacques Lipchitz, Henri Laurens, Umberto Boccioni va boshqa kashshof zamonaviy haykaltaroshlarning ko'plab asarlari bu xususiyatga ega. Tabiiy shakllarning tanib bo'lmaydigan darajada o'zgarishi erta va bezak san'atining ko'plab uslublarida ham keng tarqalgan. Noob'ektiv haykaltaroshlikning boshqa asosiy turi, odatda, noob'ektiv haykaltaroshlik sifatida tanilgan, tabiatda boshlang'ich nuqtasi ham bo'lmagan, to'liq vakillik bo'lmagan shakldir. U haykaltaroshning fazoviy munosabatlar, hajm, chiziq, rang, tekstura va boshqalar haqidagi umumlashtirilgan, mavhum g'oyalarini konstruktiv manipulyatsiya qilishdan kelib chiqadi. Ob'ektiv bo'lmagan haykaltaroshning yondashuvi o'z san'atining elementlarini xuddi shu

tarzda boshqaradigan musiqa bastakorining yondashuviga o'xshatilgan. Haykaltaroshlik sarlavhasi ostida sof ixtiro qilingan, uch o'lchamli artefaktlarning kiritilishi XX-asrning yangiligidir. Ba'zi ob'ektiv bo'lmagan haykaltaroshlar tirik organizmlarga xos bo'lgan sirtning murakkab egri chizig'iga ega bo'lgan shakllarni afzal ko'radilar; boshqalar oddiy, oddiy geometrik shakllarni afzal ko'radilar. Uch o'lchovli shaklning butun sohasi ob'ektiv bo'lmagan haykaltaroshlar uchun ochiq, ammo bu haykaltaroshlar ko'pincha tor doiradagi afzal qilingan shakl turlari bilan cheklanadi. Masalan, 1950 va 60-yillarda mashhur bo'lgan ob'ektiv bo'lmagan haykaltaroshlikning bir turi, masalan, birlamchi shakllar deb ataladigan juda aniq shakllardan iborat edi. Bular yuqori darajada ishlangan, odatda rangli konstruktsiyalar bo'lib, ular ko'pincha katta hajmga ega bo'lib, butunlay tekis yoki bitta kavisli sirtlardan iborat edi. Ob'ektiv bo'lmagan haykaltaroshlarning birinchi avlodi orasida Jan Arp, Antuan Pevsner, Naum Gabo, Barbara Xepvort mashhur bo'lgan., Maks Bill va Devid Smit. Shu tarzda ishlagan keyingi rassomlar orasida Robert Morris, Donald Judd va Filipp King bor.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov N.K. «Odam anatomiyasi» Atlas. Toshkent, 1996. 1-jild.
2. Oydinov. N. O'zbekiston tasviriy san'atidan lavhalar. Toshkent "O'qituvchi". 1997 y.
3. Boymetov B.B. Haykaltaroshlik. Toshkent,2003.
4. Boymetov B.B. Haykaltaroshlik. (Qayta nashr) Toshkent, 2005 y.
5. Boymetov B.B. Tolipov M.S. Plastik anatomiya. Kasb hunar kollejlari uchun o`quv qo`llanma. Toshkent,2005 y.
6. Shobaratov P. Haykaltaroshlik. Ma`ruzalar matni. 2001 y.
7. Hakimov. A. "O'zbekiston tasviriy san'ati antologiyasi" T. 2011 y.
8. Axmedova N.R. «Jivopis TSentralnoy Azii XX veka: traditsii, samobytnost i dialog» T., 2004 g. - 160 s.
9. Benzel, Kim, Sara B. Graff, Yelena Rakich va Edit V. Uotts. Qadimgi Sharq san'ati: o'qituvchilar uchun manba. Nyu-York: Metropolitan san'at muzeyi, 2010. See- MetPublications
10. Aruz, Joan, Ronald Uollenfels bilan, muharrirlar. Birinchi shaharlar san'ati: O'rta yer dengizdan Hindgacha bo'lgan eramizdan avvalgi uchinchi ming yillik. Nyu-York: Metropolitan san'at muzeyi, 2003. See- MetPublications

Past bosimli va mash'ala yo'ldosh gazlarni utilizatsiya qilish yo'li orqali suyuq uglevodorodlarni ishlab chiqarishni tadqiqotlash

Nurboyev Mirkomil Sarvar o'g'li

Texnik jihatdan tartibga solish sohasida nazorat inspeksiyasi Qashqadaryo
viloyat bo'limi davlat inspektori

Annotatsiya: Respublikamizda mashinasozlik va kimyo sanoatida olib borilayotgan ulkan ishlarimiz gazdan suyuq yoqilg'ini va kimyoviy mahsulotlarini ishlab chiqarishni jadallashtirish hamda eksportga chiqarish talablarini qo'yimoqda. Neftkimyo sanoatining jadal rivojlanishi bilan bog'liq holda mustahkam tejamkor xom-ashyo bazasini yaratishda neftning va gazning tarkibidagi yengil uglovodorodlarni yo'qotilishini oldini olish va tiklashda yangi texnologiyalarni qo'llash muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Tabiiy gaz, xomashyo, suyuq yoqilg'i, mashinasozlik va kimyo sanoati,

Asosiy qism.

Hozirgi davrga kelib "yengil neftga" bo'lgan talabning oshganligi sababli, distillyatorlarning chiqishini kuchaytirish orqali yengil fraksiyalarni olish va yoqilg'i neftga bo'lgan ishlab chiqarishni kamaytirish va uning o'rniga sintetik suyuqlik yoqilg'isini ishlab chiqarishni oshirish masalasi o'rta qo'yilgan.

Bunda qayta ishlashning istiqbolli yo'li isbotlangan: tabiiy gazni sintez qilish orqali DME, benzin va tabiiy gazdan istiqbolda motor yoqilg'isini olish texnologiyasi har qanday texnologiya bilan raqobotlasha oladigan usuldir.

O'zbekiston Respublikasi sharoiti atmosferaga qo'yib yuboriladigan katta miqdordagi gazlardan sintetik suyuq yoqilg'isini samarali olish imkoniyatining mavjudligi, ikkinchidan atmosfera havosining musaffoligi saqlab qolinadi.

Respublikamizda sintetik suyuq uglevodorodlarni ishlab chiqarish bo'yicha amaliy qadam qo'yilgan. Jumladan 2012 yilda Janubiy Afrika Respublikasi ning "Sasol" kompaniyasi va Malayziyaning "Petronas" korporatsiyasi bilan hamkorlikda qiymati 4 milliard dollardan ziyod bo'lgan mablag' asosida tozalangan metan gazi asosida sintetik suyuq yoqilg'i ishlab chiqarish bo'yicha istiqbolga ega bo'lgan yirik loyiha amalga oshirilmoqda

Shuning uchun sintetik suyuq uglerodlarni ishlab chiqarish texnologiyasini chuqur o'rganish yosh mutaxassislarimizning oldida turgan eng dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Birinchi navbatda, jahon bozorida teng raqobatlasha oladigan va keyingi bosqichda iqtisodiy o'sishning, iqtisodiyotni yanada modernizatsiya va diversifikatsiya qilishning lokomotiviga aylanishi mumkin bo'lgan tarmoq va korxonalarni jadal rivojlantirish hamda aniq yo'naltirilgan holda qo'llab-quvvatlashni ta'minlash zarurdir.

Bu o'rinda gap, avvalo, dastlabki xom-ashyoni va yarim tayyor mahsulotlarni yanada chuqur qayta ishlash texnologiyalarini joriy etish, buning uchun neft-gaz, neft-kimyo va kimyo, yengil sanoat va elektrotexnika tarmoqlarida yangi kompleks va korxonalar tashkil etishni yo'lga qo'yish haqida bormoqda" deb ta'kidlab o'tdilar hamda shu orqali respublikamizning neft va gaz sohasini kelgusidagi rivoji bo'yicha asosiy vazifalarni belgilab berdilar.

Ana shunday muhim obyektlar haqida gapirganda, Janubiy Kareyalik investor va mutaxassislar bilan hamkorlikda Surg'il koni negizida barpo etilgan Ustyurt gazkimyo majmuasini alohida ta'kidladi. Umumiy qiymati 4 milliard dollardan oshadigan ushbu majmua dunyodagi eng zamonaviy yuqori texnologiyalar asosida ishlaydigan yirik korxonalardan biri bo'ldi. Majmuaning ishga tushirish yiliga 83 ming tonna noyob polipropilen mahsulotini ishlab chiqarish imkonini berdi. Ayni vaqtda korxonaning polietilen ishlab chiqarish hajmini 3,1 barobar ko'paytirish, mingdan ziyod yuqori malakali mutaxassislarni ish bilan ta'minlash uchun imkoniyat yaratadi.

Xususan, hisob-kitoblarga qaraganda, hozirgi vaqtda tabiiy gazning bir yillik iste'moli dunyo miqyosida 3,1 trillion kub metrni tashkil etmoqda. 2020 yillarga borib neft mahsulotga bo'lgan kunlik talab o'rtacha 100,2 million barrel va tabiiy gazga bo'lgan bir yillik talab esa, 5,5 trln.m³ ga yetishi to'g'risidagi taxminlar qilinmoqda. Ayrim mutaxassislar tomonidan 2020 yildan keyin esa, ushbu talab 6 trillion kub metr tabiiy gaz va kunlik ehtiyoj 103,2 million barrel neftga yetishi taxmin qilinayapti.

Xulosa:

O'zbekistonda tabiiy gaz zaxiralari va qazib chiqarish ko'rsatkichlari Respublikada elektr energiya ishlab chiqarish uchun 45 ta elektr stansiyalari mavjud bo'lib, 12,4 ming. MVt elektr energiya ishlab chiqarish quvvatiga ega, bir yilda 55 mlrd. kVt atrofida elektr energiya ishlab chiqariladi. Elektr energiya ishlab chiqarish uchun respublikada qazib chiqarilayotgan tabiiy gazning 56% va ko'mirning 85% ishlatiladi.

O‘zbekiston miqyosida hozirgi vaqtda neftga bo‘lgan talab ortib borayotgani va suyuq uglevodorodlarni ko‘paytirishga ma’lum darajada ehtiyoj bo‘lgani sezilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 01.03.2013 y. sanadagi “Xalqaro quyosh energiyasi institutini tashkil etish” to‘g‘risidagi qarori.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 01.03.2013 y. sanadagi “Alternativ energiya manbalarini rivojlantirish chora va tadbirlari” to‘g‘risidagi farmoyishi.

3. Постановление Президента Республики Узбекистан от 15.12.2000 г. №ПП-1442 «О приоритетах развития промышленности Республики Узбекистан в 2011-2015 гг. ».

YUQORI SALOHIYATLI VENCHUR TASHABBUSLARI UCHUN ILG'OR TEXNIKA VA STRATEGIK ASOSLAR

QARAJANOVA GULNOZA TOLLIYEVNA

SamISI, Investitsiya va innovatsiyalar kafedrasida asistenti,

BAXRITDINOVA MADINA HAMZA QIZI

BAHROMOV ALISHER ABROR O'G'LI

PARDAYEV JAVOHIRBEK ALISHER O'G'LI

SamISI, Buxgalteriya xisobi yo'nalishi, 5-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola yuqori salohiyatli venchur tashabbuslari muvaffaqiyati uchun zarur bo'lgan ilg'or amaliyotlar va strategik asoslarni o'rganadi. Maqsadlar va asosiy natijalar (OKR) kabi strategik rejalashtirish usullari Porterning beshta kuch modeli kabi analitik vositalar bilan birgalikda venchur kapitalining dinamik manzarasini boshqarishda tashkilotlarga yo'l ko'rsatadi. Yoritiladigan asosiy yo'nalishlarga venchur moliyalashtirish, korporativ hamkorlik, iste'dodlarni rivojlantirish va venchur risklarini tahlil qilish kiradi. Yuqori salohiyatli korxonalar misollar tadbirkorlik muvaffaqiyati uchun turli imkoniyatlarni ko'rsatadi. Muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlash uchun siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlarni hisobga olish juda muhimdir. Ushbu metodologiya va asoslardan foydalangan holda, tashkilotlar g'oyalarni innovatsiyalar va barqaror o'sishni rag'batlantiradigan aniq loyihalarga samarali aylantirishlari mumkin.

Kalit so'zlar: venchur tashabbuslari, ilg'or amaliyotlar, strategik asoslar, yuqori salohiyatli korxonalar, strategik rejalashtirish, venchur moliyalashtirish, korporativ hamkorlik, iste'dodlarni rivojlantirish, risklarni tahlil qilish, OKRs, Porterning beshta kuchi, tadbirkorlik muvaffaqiyati, barqaror o'sish

ADVANCED TECHNIQUES AND STRATEGIC FRAMEWORKS FOR HIGH-POTENTIAL VENTURE INITIATIVES

Abstract: This scientific article explores advanced practices and strategic frameworks essential for the success of high-potential venture initiatives. Strategic planning techniques, such as objectives and key results (OKRs), coupled with analytical tools like Porter's five forces model, guide organizations in navigating the dynamic landscape of venture capital. Key areas covered include venture financing, corporate collaboration, talent development, and venture risk analysis. Examples of high-potential ventures illustrate the diverse opportunities for entrepreneurial success. To ensure successful implementation, considerations of political, economic,

and social aspects are crucial. By employing these methodologies and frameworks, organizations can effectively translate ideas into tangible projects, driving innovation and sustainable growth.

Keywords: venture initiatives, advanced practices, strategic frameworks, high-potential ventures, strategic planning, venture financing, corporate collaboration, talent development, risk analysis, OKRs, Porter's five forces, entrepreneurial success, sustainable growth

ПЕРЕДОВЫЕ МЕТОДЫ И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ РАМКИ ДЛЯ ВЫСОКОПОТЕНЦИАЛЬНЫХ ВЕНЧУРНЫХ ИНИЦИАТИВ

Аннотация: В этой научной статье исследуются передовые практики и стратегические основы, необходимые для успеха высокопотенциальных венчурных инициатив. Методы стратегического планирования, такие как цели и ключевые результаты (OKR), в сочетании с аналитическими инструментами, такими как модель пяти сил Портера, помогают организациям ориентироваться в динамичном ландшафте венчурного капитала. Ключевые области охвата включают венчурное финансирование, корпоративное сотрудничество, развитие талантов и анализ венчурных рисков. Примеры предприятий с высоким потенциалом иллюстрируют разнообразные возможности для предпринимательского успеха. Для обеспечения успешной реализации решающее значение имеют политические, экономические и социальные аспекты. Используя эти методологии и структуры, организации могут эффективно воплощать идеи в реальные проекты, стимулируя инновации и устойчивый рост.

Ключевые слова: венчурные инициативы, передовые практики, стратегические рамки, высокопотенциальные венчурные предприятия, стратегическое планирование, венчурное финансирование, корпоративное сотрудничество, развитие талантов, анализ рисков, OKR, пять сил Портера, предпринимательский успех, устойчивый рост.

g

δ

g

δ

δ 1. Venchur moliyalashtirish fenomeni:

δ • Venchur kapitali (VC) yuqori texnologiyali korxonalarni qo'llab-quvvatlashda biznes yaratish va o'sish uchun zarur bo'lgan investitsiyalarni taqdim etish orqali asosiy rol o'ynaydi [Zoaib Z. Rangwala, 2018].

δ

δ

Ushbu strategiyalar dinamik yuqori texnologiyali biznesni boshqarish uchun juda muhim. Ular taqdim etilgan fikrlar orqali asosiy fikrlar universalconference.us

- Venchur kapitalini moliyalashtirishning har xil turlari farishta investitsiyasini, xususiyl venchur kapitalni va korporativ venchur kapitalni o'z ichiga oladi, ularning har biri o'ziga xos imtiyozlar va muammolarni taklif qiladi.

- Davlat homiyligidagi moliyalashtirish ham tadbirkorlarni moliyalashtirishning muhim manbai bo'lib, yuqori texnologiyali korxonalarining barqarorligi va rivojlanishiga ko'maklashishi mumkin.

- Korporativ tadbirkorlik yirik korxonalarda innovatsiyalarni rag'batlantirish va startaplar bilan hamkorlik qilish imkoniyatlarini yaratib, an'anaviy moliyalashtirish modellariga jozibali muqobil bo'ldi [10].

- Muvaffaqiyatli korporativ venchur modellari biznesning asosiy ustuvorliklariga mos keladi, strategik investitsiyalarni jalb qiladi va korporativ raqobatdosh ustunlikni oshiradi.

- Korporatsiyalar va startaplar o'rtasida korporativ korxonalar orqali hamkorlik qilish ilg'or texnologiyalar va innovatsion yechimlardan foydalanish kabi o'zaro manfaatli natijalarga olib kelishi mumkin.

2. Yuqori salohiyatli xodimlarni malakasini oshirish:

- Yuqori potentsial xodimlarga (HiPos) sarmoya kiritish tashkilot muvaffaqiyati va innovatsiyalar uchun juda muhim bo'lib, individual imkoniyatlar va maqsadlarga moslashtirilgan strategik va uzoq muddatli rivojlanish yondashuvini talab qiladi [8].

- HiPos strategik aktivlar sifatida ko'rib chiqilishi kerak, asosiy e'tibor individual rivojlanish rejalari, etakchilikni rivojlantirish tashabbuslari va tashkilot ichida o'sish va ta'sir qilish imkoniyatlarini taqdim etishga qaratilgan.

- HiPos-ga doimiy sarmoya kiritish, doimiy fikr-mulohaza, e'tirof va uzluksiz o'rganish madaniyati bilan bir qatorda, xodimlarga ham, tashkilotga ham foyda keltiradigan ishtirok etish, malaka oshirish va etakchilik tayyorgarligiga yordam beradi.

Ushbu ilg'or tajribalar va strategik asoslar doimiy rivojlanib borayotgan tadbirkorlik muhitida yuqori salohiyatli venchur tashabbuslarining muvaffaqiyati va barqarorligini ta'minlash uchun moliyaviy qo'llab-quvvatlash, korporativ hamkorlik va iste'dodlarni rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi.

Venchur risklarini tahlil qilish uchun potentsial muammolarni baholash va boshqarishga yordam beradigan ko'plab usullar mavjud. Ushbu usullardan biri mutaxassislarni qiziqtirgan masalalar bo'yicha fikrlarini to'plashni o'z ichiga olgan ekspert tahlilidir. Analog usul o'xshash xususiyatlarga ega bo'lgan mavjud loyihalar bilan taqqoslashni o'z ichiga oladi. Limit darajasining ko'rsatkichlarini tahlil qilish loyiha muhim nuqtalarini aniqlashga yordam beradi, bunda xavflar paydo bo'lishi mumkin. Loyiha sezgirligini tahlil qilish turli xil loyiha

parametrlaridagi o'zgarishlar uning muvaffaqiyatiga qanday ta'sir qilishini baholashga imkon beradi. Loyihani ishlab chiqish stsenariylarini tahlil qilish voqealarni rivojlantirishning turli xil variantlarini va ularning loyihaga ta'sirini ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Loyiha qarorlari daraxtlarini qurish usuli turli qarorlarning oqibatlarini tasavvur qilish va loyihani ishlab chiqish uchun maqbul yo'lni tanlashga yordam beradi. Monte-Karlo simulyatsiyasi kabi simulyatsiya usullari tasodifiy kiritilgan ma'lumotlarga asoslangan turli natijalar ehtimolini baholash uchun ishlatiladi.

Bundan tashqari, reja, byudjet va shartnomalar kabi loyiha materiallari va hujjatlarini ko'rib chiqish potentsial xavflarni tushunish uchun asosdir. Loyiha jamoasi bilan miya hujumi mumkin bo'lgan xavflar haqida yangi g'oyalarni yaratishga olib kelishi mumkin. SWOT tahlili loyihaning kuchli va zaif tomonlarini, shuningdek, imkoniyatlar va tahdidlarni aniqlashga yordam beradi. Ishikava diagrammasi yoki sabab va ta'sir diagrammasi potentsial muammolarning asosiy sabablarini aniqlash uchun ishlatiladi. Ushbu usullar xavf tahliliga kompleks yondashish imkonini beradi va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar va ularni hal qilish usullarini chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Yuqori potentsial venchur tashabbuslarining ba'zi misollari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- *Energiya innovatsiyasi:* Korxonalar innovatsion texnologiyalarni tushunish, iste'molchilarning xatti-harakatlarini tushunish va tartibga soluvchi talablardan xabardor bo'lishga asoslangan yangi energiya va toza texnologiya korxonalariga yo'naltirilgan bo'lib, yiliga yangi mahsulot/xizmat sotishdan kamida 50 million dollar ishlab chiqarishni maqsad qilgan. besh yil yoki undan kamroq vaqt [9].

- *Yuqori o'sish potentsialiga ega bo'lgan startaplar:* yuqori o'sish potentsialini namoyish etuvchi, sarmoyalarning yuqori rentabelligi, innovatsiyalar, bozorni kengaytirish, eng yaxshilarini jalb qilish kabi omillar tufayli investorlarni jalb qiluvchi startaplar.

- *Qo'shma korxonalar misollar:* o'sishni rag'batlantirish, portfollarni diversifikatsiya qilish va risklarni bo'lishish, xarajatlarni kamaytirish, brendni oshirish, ko'nikmalarga ega bo'lish va individual korxonalariga nisbatan tez natijalarga erishish orqali raqobatdosh ustunliklarga ega bo'lish uchun kompaniyalar o'rtasidagi qo'shma korxonalar [7].

Bu misollar energiya innovatsiyasidan yuqori o'sish sur'atiga ega startaplarga, har biri o'ziga xos xususiyatlarga va tadbirkorlik muvaffaqiyati uchun salohiyatga ega bo'lgan strategik qo'shma korxonalariga bo'lgan yuqori salohiyatli venchur tashabbuslarining xilma-xilligini ta'kidlaydi.

Strategik tashabbuslarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun loyihalarga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlarni ham hisobga olish kerak. Bu nafaqat strategik rejalashtirishni, balki o'zgarishlarni boshqarish, etakchilik va jamoani rivojlantirish, uzluksiz o'rganish va moslashishni o'z ichiga olgan yaxlit yondashuvni talab qiladi. Venchur tashabbuslari ko'pincha jasorat va tavakkal qilishni talab qiladi, ammo to'g'ri usullar va strategik asoslar bilan ular innovatsiyalar va barqaror muvaffaqiyatlarga olib kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, venchur tashabbuslari uchun ilg'or tajribalar va strategik asoslar tashkilotlarga g'oyalarni aniq loyihalarga aylantirish va muhim natijalarga erishishga yordam beradigan keng qamrovli vositalar va yondashuvlarni taqdim etadi. Ular venchur loyihalarni nafaqat yuqori salohiyatli, balki amalga oshirish mumkin bo'lishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, bu esa uzoq muddatli qiymat yaratish va tashkilotning strategik maqsadlariga erishish uchun kalit hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abrams R. (2014), *Biznes-plan na 100%. Strategiya i taktika effektivnogo biz- nesa.* — M.: Alpina Pablsher — 468 s.
2. Adelman P. J., Akan M. Marks, (2007), *Entrepreneurial finance.* — 4th ed. Uppaer Saddle River, New Jersey 07458: Pearson Plentice Hall — 404 p.
3. Boyer F. P. *Prakticheskiye primeri otsenki stoimosti texnologiy,* (2007) — M.: Olimp-Biznes — 342 s.
4. Charles Plant, (2007) *Advisor of Business Mentorship & Entrepreneurship Program, MaRS, Research & Innovation's Market Readiness Program.* — Schulich School of Business, York University, Canada — 200 p.
5. H. Stevenson, Michael J. Roberts, and Amar Bhide, (1999), *Harvard Business School Press.* — Boston — 609 p. ISBN-13 978-0-87584-892-1.
6. Zoab Z. Rangwala, (2018), *Leadership Skills to Sustain High-Tech Entrepreneurial Ventures* — 132 p.
7. <https://www.bundl.com/articles/10-joint-venture-examples-you-should-know-about>
8. <https://www.edstellar.com/blog/high-potential-employee-development-plan>
9. <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?research=6843>
10. <https://www.wamda.com/2024/03/corporate-venturing-elevate-mena-entrepreneurial-landscape>

**CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE
OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD**

Volume 01, Issue 03, 2024

TARJIMASHUNOSLIKNING FANLAR BILAN UZVIY BOG‘LIQLIGI

Iskandarov Bahrom

O‘zbek tili va adabiyoti universiteti doktoranti

Tarjimonlik inson hayotida muhim ahamiyat kasb etib kelayotgan faoliyat hisoblanadi. Tarjima deganda faqatgina matnni bir tildan ikkinchi tilga muqobil ma`noga keltirib tarjima qilishni emas balkim ularni bir qancha xususiyatlarini inobatga olgan holda tarjimasini tadbiiq qilish demakdir. Zero, ijodkor so‘zlarni, iboralarni yoki gaplarni tarjima qilganida, tarjima qilmoqchi bo‘lgan tilning barcha xususiyatlari haqida xabardor bo‘lishi lozim. Ya`ni bu bilan biz shuni oydinlashtirishimiz mumkinki, tarjimashunoslik va tarjima nazariyasi haqida gap ketganda uning boshqa fanlar bilan uzviy jihatlarini anglab yetishimiz lozim.

Avvalo tarjimada tilshunoslikning ahamiyati xususida aytib o‘tish lozim bo‘ladi, chunki tilshunoslik haqida muayyan bir bilimga ega bo‘lmasdan mukammal tarjimaga erishish va so‘zlarning bir yoki boshqa tildagi muqobil shakldagi tarjimasini topish ancha mushkullik tug`diradi. Buning asosiy sababi shundaki, tilshunoslik fanida ijodkor so‘zlarning kelib chiqishi va ularning bir qancha ma`nolaridan xabardor bo‘lgan holda mukammal tarjimaga erisha oladi.

Shu o‘rinda Amerikalik tilshunos E.Naydaning tarjimada ekvivalentlik haqidagi fikrini ta`kidlab o‘tish lozim. U ekvivalentlikni ikkita asosiy turga ajratib ko‘rsatgan. Birinchisi bu “Nisbiy ekvivalentlik” qayerdagi so‘zlarning tarjimasini ularning muvofiq so‘zlarini inobat olib tarjima qilinishi, ikkinchisi esa asliyat tilidagi gaplar va so‘z birikmalarini tarjimada o‘zgarmay o‘tishidir. E.Naydaning yuqoridagi izohi ham tilshunoslikning tarjimada nechog`lik muhim ekanligini ifodalab beradi.

Yana bir amerikalik tarjimashunos S.Bassnet- Makgayr esa “Tarjimon avvalo o‘quvchi, u matnni talqin etuvchi o‘quvchi” deya ta’rif beradi. Uning so‘zlaridan shuni anglash mumkinki ijodkor tarjima qilayotganida tarjima qilayotgan hikoyasi, asari yoki she`rini huddi o‘quvchidek mohiyatini tushunib yetishga harakat qiladi va so‘ng asarga tanqidiy jihatdan yondashib ijodkor sifatida ishlay boshlaydi. Aniqroq qilib tushuntiradigan bo‘lsak tarjimon ijodkor sifatida o‘z ona tilida yangi matn yaratadi. Yaratuvchi sifatida tarjimon ijod qilayotganida u ba`zi iboralarning aynan tarjimasini topa olmay qolganda unga manodosh birorta so‘zlarni topib tarjima qiladi va shu bilan tarjimon tilga yangicha so‘zlarni kirib kelishiga sababchi bo‘ladi.

Shuningdek, mohir tarjimon psixologiya fanidan ham xabardor bo‘lishi lozim. Bunga izoh tariqasida shuni aytish joizki tarjimon tarjima qilayotganida asar qahramonlarining hissiyotlari, ularning kechinmalarini his qilgan holda mukammal tarjimaga erishishga muvvafaq bo‘ladi.

Ma’lumki, har qanday haqiqiy san’at u yoki bu tarzda inson psixologiyasi bilan shug‘ullanadi, bevosita yoki bilvosita ravishda unga murojaat qiladi. Badiiy adabiyotning vazifasi inson qalbining, dilining “sirli”, “yashirin” nuqtalarini yoritishdan iborat bo‘lsa, badiiy tarjima badiiy mahoratning uzviy bo‘lagidir. Tarjimon tarjima tili orqali asar qahramonlarining murakkab, o‘ziga xos xarakterli xususiyatlari, o‘y-mulohazalari, his-tuyg‘ularini, shu jumladan, sharoit va muhitning inson ruhiyatiga ta’sirini tahlil qiladi. Demak, tarjimani sof lingvistik doirada ko‘rib chiqish yondashuv cheklangandek tuyuladi, chunki matnni bir til tizimidan ikkinchisiga o‘tkazish jarayoni bevosita tarjimonning boshida sodir bo‘ladi, bu shuni ko‘rsatadiki, psixologiya fanlari kontekstida bu jarayonni chuqurroq ko‘rib chiqishni talab qiladi

Tarjimashunos olimi V.V. Sdobnikova "tarjimaning psixologik xususiyatlarini tushunish tarjimonlik faoliyatini chuqurroq anglashning muhim shartidir" deb ta'rif bergan.

Yaxshi tarjimon bo'lish uchun faqat chet tilida gapirishning o'zi kifoya emas, ma'lumotni idrok etish ko'nikmalari, hajmli va barqaror e'tibor, rivojlangan operativ va uzoq muddatli xotira, tashqi omillarni tahlil qilish qobiliyati va mos tilni tanlash kabi mahoratlar ham zarur. Shubhasiz, tarjimaga psixologiya nuqtai nazaridan qarash tushunishni, uning jarayoni haqida sezilarli darajada chuqurlashtirishga imkon beradi.

Bularning barchasi ijodkor tarjima qilayotganida tilning kelib chiqishiga, undagi iboralar va so'z birikmalarining tilga qanday kirib kelganiga muhim e'tibor berishi lozim. Tarjimada nafaqat tilshunos balkim yaratuvchi bo'lishi ham lozimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Аткинсон Р.Л. Введение в психологию: Учебник для студентов университетов // Р.Л. Аткинсон, Р.С. Аткинсон, Э.Е. Смит. М., 13 изд., 2000. 672 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. М.: Междунар. отношения, 1975. 240 с.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь: Собр. соч. СПб.: Т. 2, 1982. 504 с.
4. Зимняя И.А., Ермолович В.И. Психология перевода: учебное пособие (для Высших курсов переводчиков). М.: МГПИИЯ им. М. Тореца, 1981. 99 с.
5. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. М.: Смысл, 1999. 288 с.
6. Мордынская И.И. Деривационная составляющая вероятностного прогнозирования в речи / И.И. Мордынская // Деривация в речевой деятельности (Общие вопросы. Текст. Семантика): тезисы науч.-практ. конф. Пермь, 1988.
7. Сдобников В.В. Теория перевода: учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков // В.В. Сдобников, О.В. Петрова. М.: АСТ: Восток — Запад, 2006. 448 с.

O‘zbekiston Respublikasi standartlashtirish sohasida davlat nazorati

Nurboyev Mirkomil Sarvar o‘g‘li

Texnik jihatdan tartibga solish sohasida nazorat inspeksiyasi Qashqadaryo viloyat davlat inspektori

Annotatsiya: Dastlab O‘zbekiston Respublikasining “Standartlashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni 1993 yil 28 dekabrda qabul qilingan, keyinchalik 2022 yil 3 noyabrda O‘RQ-800 chi son bilan qaytadan qabul qilingan 31 moddadan iborat.

Kalit so‘zlar: Standartlash, ma‘muriy javobgarlik, iqtisodiyotini rivojlantirish, uquqbuzarlik, ma‘muriy jazo

Asosiy qism.

Standartlashtirish to‘g‘risidagi qonunning 27-modda. Standartlashtirish to‘g‘risidagi qonunchilikni buzganlik uchun javobgarlik

Belgilangan tartibda ogohlantirish olganidan keyin standartlashtirish sohasidagi huquqbuzarlikni davom ettirganlik yoki bartaraf etmaganlik uchun jismoniy shaxslar qonunchilikka muvofiq ma‘muriy javobgarlikka tortiladi. Belgilangan tartibda ogohlantirish olganidan keyin standartlashtirish sohasidagi huquqbuzarlikni davom ettirganlik yoki bartaraf etmaganlik uchun yuridik shaxslarga nisbatan ushbu moddaning ikkinchi qismiga muvofiq jarima tarzidagi moliyaviy sanksiyalar qo‘llaniladi.

Standartning standartlashtirish to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan majburiy talablariga mahsulotni ishlab chiqaruvchi yoki import qiluvchi tomonidan rioya etilmagan taqdirda, ularga nisbatan:

huquqbuzarlik birinchi marta sodir etilganda — standartlarning majburiy talablariga mos bo‘lmagan, realizatsiya qilingan mahsulot qiymatining ellik foizigacha miqdorda jarima tarzidagi moliyaviy sanksiyalar qo‘llaniladi;

- Standartlashtirishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:
- fuqarolarning hayotini, sog‘lig‘ini va mol-mulkini muhofaza qilish;
- atrof-muhitni muhofaza qilish;
- mahsulotning sifati masalalarida iste‘molchilarning huquqlarini va qonun bilan muhofaza qilinadigan manfaatlarini himoya qilish;
- mahsulotning o‘zaro almashuvchanligini va moslashuvchanligini ta‘minlash;

- aholining va iqtisodiyot tarmoqlarining ehtiyojlarini qanoatlantirish uchun mahsulotning sifatini hamda raqobatbardoshligini ilm-fan va texnologiyalarning rivojlanish darajasiga qarab oshirish;
- barcha turdagi resurslarni tejashga ko‘maklashish, ishlab chiqarishning texnik-iqtisodiy ko‘rsatkichlarini yaxshilash;
- ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnik dasturlarni hamda loyihalarni ro‘yobga chiqarish chog‘ida amaliy jihatdan ko‘maklashish;
- O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiyotini rivojlantirishga va ilmiy-texnik taraqqiyotiga ko‘maklashish;
- ishlab chiqariladigan mahsulotning nomenklaturasi va sifati to‘g‘risidagi axborotning ochiqligini hamda ishonchligini ta‘minlash;
- mamlakatimizda ishlab chiqarilgan mahsulotning xorijiy bozorlarga olib chiqilishiga ko‘maklashish;
- o‘lchash birligini ta‘minlash.

Standartlashtirish prinsplari

- Standartlashtirishning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:
- qonuniylik;
- milliy standartlarni ishlab chiqishda manfaatdor taraflarning o‘zaro kelishuvi;
- xolislik;
- standartlardagi takrorlanishlarning va ziddiyatlarning oldini olishga qaratilgan hamjihatlik;
- mahsulot kelib chiqqan mamlakatdan va (yoki) joydan, shuningdek ishlab chiqaruvchining mulk shaklidan qat’i nazar, mahsulotga nisbatan kamsituvchi munosabatga yo‘l qo‘ymaslik;
- ochiqlik va shaffoflik.

Bundan tashqari standartlashtirish qoidalarini buzganlik uchun MJTKning 212-moddasi bilan ma‘muriy javobgarlik belgilangan.

212-modda. Texnik reglamentlarga yoki standartlarning majburiy talablariga rioya etmaslik

fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan ikki baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa — ikki baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma‘muriy jazo chorasi qo‘llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo‘lsa, —

fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining ikki baravaridan uch baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa — uch baravaridan o‘n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

(Standartlar va o‘lchov vositalarini nazorat qiluvchi davlat inspektorlarining tekshirilgan mahsulot texnik reglamentlarga yoki standartlarning majburiy talablariga nomuvofiq bo‘lgan hollarda uni ishlab chiqarishni taqiqlash yoki realizatsiya qilishni (yetkazib berishni, sotishni), undan foydalanishni (uni ishlatishni) to‘xtatib qo‘yish to‘g‘risidagi ko‘rsatmalarini bajarmaslik —

bazaviy hisoblash miqdorining ikki baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Ushbu moddaning uchinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarlikni ma‘muriy jazo chorasi qo‘llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etish —

bazaviy hisoblash miqdorining uch baravaridan o‘n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 2022 yil 3 noyabrdagi O‘zbekiston Respublikasining standartlashtirish to‘g‘risidagi O‘RQ -800 sonli Qonuni

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБРАЗА СЕМЬИ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ УЗБЕКИСТАНА

Каримова Ширин,

докторант (PhD) 3-го курса

Национальный институт художества дизайна имени Камолиддина

Бехзода

Аннотация: Искусство называют «душой нации», и в узбекском искусстве мы можем видеть этот красочный, задумчивый, пытливый дух, тянущийся к нам через века. Чутко, смешивая древнее и современность, почитая прошлое и принимая будущее, здешние художники сумели создать уникальную и увлекательную школу. Земли, которые мы сейчас называем Узбекистаном, всегда были прекрасным плавильным котлом, где Восток и Запад встречались в культурном изобилии. Еще до оживленной суеты Шелкового пути ремесленники обменивались идеями и техниками — например, греко-бактрийское и эллино-римское влияние на очень раннее буддийское искусство на юге Узбекистана с его четкими благородными линиями или мотивами солнца и луны. В данной статье представлена информация об истории и этапах развития образа семьи и изобразительного искусства в Узбекистане. В нем также представлена подробная информация о развитии изобразительного искусства и его создателях.

Annotasiya: San'at "millat ruhi" deb nomlanadi va o'zbek san'atida biz asrlar davomida bizga etib kelgan bu rang-barang, o'ychan, qiziquvchan ruhni ko'rishimiz mumkin. Qadimgi va zamonaviylikni aralashirib, o'tmishni hurmat qilib, kelajakni qabul qilib, mahalliy rassomlar noyob va qiziqarli maktab yaratishga muvaffaq bo'lishdi. Biz hozir O'zbekiston deb ataydigan erlar har doim Sharq va G'arb madaniy jihatdan mo'l-ko'l bo'lgan ajoyib erituvchi qozon bo'lib kelgan. Ipak yo'lining shov — shuvidan oldin ham hunarmandlar g'oyalar va texnikalar bilan almashishgan-masalan, Yunon-Baqtriya va ellino-Rim ta'siri Janubiy O'zbekistonda juda qadimgi buddaviy san'atiga o'zining aniq olijanob chiziqlari yoki quyosh va oy motivlari bilan. Ushbu maqolada O'zbekistonda oila va tasviriy san'at obrazining tarixi va rivojlanish bosqichlari haqida ma'lumot berilgan. Shuningdek, u tasviriy san'atning rivojlanishi va uning yaratuvchilari haqida batafsil ma'lumot beradi.

Annotation: Art is called the “soul of the nation”, and in Uzbek art we can see this colorful, thoughtful, inquisitive spirit reaching out to us through the centuries. Sensitively, mixing ancient and modern, honoring the past and accepting the future, the local artists have managed to create a unique and fascinating school. The lands we now call Uzbekistan have always been a wonderful melting pot where East and West met in cultural abundance. Even before the bustling bustle of the Silk Road, artisans were exchanging ideas and techniques—for example, Greco-Bactrian and Hellenic-Roman influences on very early Buddhist art in southern Uzbekistan, with its clear noble lines or sun and moon motifs. This article provides information about the history and stages of development of the image of the family and fine arts in Uzbekistan. It also provides detailed information about the development of fine arts and its creators.

Ключевые слова: изобразительное искусство, семья, цвет, этапы развития, период развития, виды искусства, классовое общество, творчество, произведения искусства.

Kalitsozlar: tasviriy san'at, oila, rang, rivojlanish bosqichlari, rivojlanish davri, san'at turlari, sinfiy jamiyat, ijod, san'at asarlari.

Key words: fine arts, family, color, stages of development, period of development, types of art, class society, creativity, works of art.

Введение

Искусство возникло в глубокой древности, в результате развития процесса труда, в процессе труда созрела человеческая психика, обострилось чувство прекрасного, расширилось представление о красоте в действительности. С возникновением классового общества произошли большие изменения в общественном развитии. От труда физического стал отделяться умственный труд, сыгравший важную роль в развитии науки и искусства. В этот период появилось профессиональное искусство и художники. Искусство же стало мощным идеологическим инструментом пропаганды идеологии господствующего класса, демонстрации его самобытности и классовой принадлежности. Тем не менее талантливые художники, выросшие в массах, создали произведения, выражающие стремления трудящихся, их представления о красоте и эгоизме., благородство и человечность. В их произведениях нашли отражение жизнь, поведение и нравы, достижения и поражения народа. Такое искусство, существовавшее во

все века, изображало красоты жизни, развивало в людях высокие качества и добродетели, побуждало их стремиться к светлому будущему равенства, свободы, братства.[2]

Ведь культурные ценности, созданные человечеством, являются не просто обычным богатством, но и отражением человеческого разума, представлений о жизни, обучения истории мирового искусства, понимания закономерностей его развития, знакомство с редкими памятниками, изучение чувств, жизненного опыта людей прошлого означает познание формирования мировоззренческих и эстетических взглядов. Несомненно, это помогает людям обогатить свой жизненный опыт, более широко и всесторонне подходить к жизни. К видам изобразительного искусства относятся живопись, архитектура, графика, скульптура. [3]

Основная часть

В XIX веке в Средней Азии появилось изобразительное искусство, миниатюра Ташкента, Самарканда, Бухары и Коканда. Известно, что просветитель XIX века, поэт, философ, оратор, астроном Ахмад Дониш (1827-1897) был также художником. Его сохранившиеся картины включают миниатюру рукописи АбдукадираБедиля «Четыре элемента», «Поэт и художник» и сатирическую миниатюру с изображением городской стражи. Миниатюры, которые он рисует, доведены до совершенства готовыми картинами, замененными красками, четкими контурными линиями и его графическим дизайном. Ахмад Халик Махмуд, ученик Ахмада Дониша, также известен как художник, искусно изображающий насекомых и цветы.

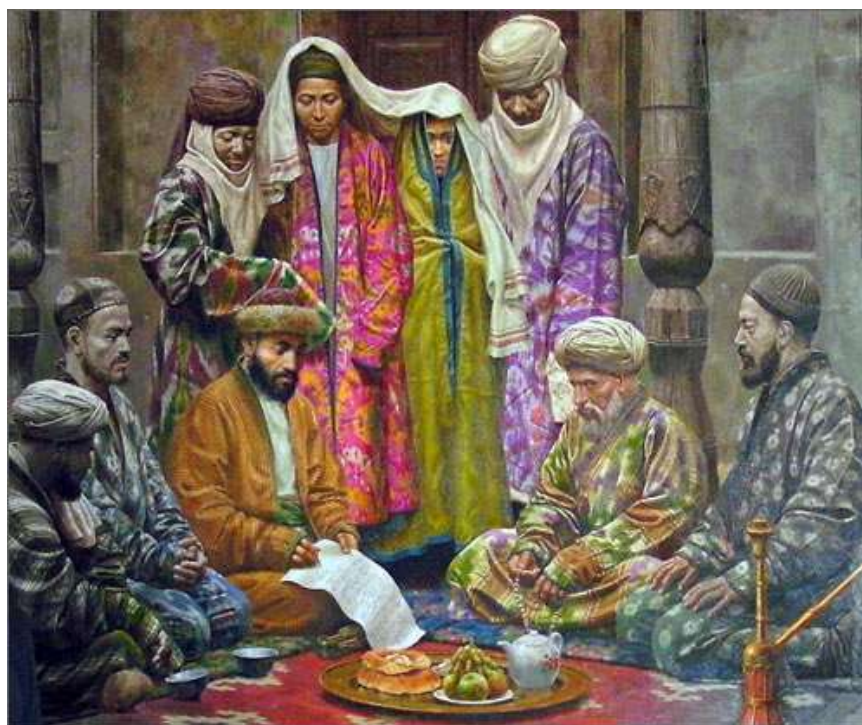

Рисунок 1. Работа для проекта «Туркестанский римейк»

Одним из самых известных, но и загадочных художников-миниатюристов этого региона является Камал уд-дин Бехзад (1450-1535), полупоупендарная фигура, возглавлявшая царские мастерские в Герате и Тебризе в познетимуридский период. Известный своим умением изящно улавливать нюансы человеческого движения, Бехзад создал множество изысканных работ, возможно, самой известной из них является «Соблазнение Юсуфа и Зулейхи», которая в настоящее время хранится в Национальной библиотеке и архиве Египта в Каире. Выполненная в 1488 году и имеющая размеры всего 30 см х 21 см, она представляет собой потрясающе богато украшенное изображение известной истории о том, как Иосиф ускользнул от жены Потифара. Используя яркие, контрастные цвета, чередующиеся перспективы и смелые геометрические формы, Бехзад ведет зрителя из комнаты в комнату, пока Иосиф (Юсеф) убегает от преследователя (Зулейха).[4]

Рисунок 2. К.Бехзад. «Соблазнение Юсуфа и Зулейхи. Часть Юсуф убегающий от Зулейхи»

Великое искусство всегда находится в поиске новых идей, новых способов осмысления и изображения окружающего мира, поэтому встреча европейских и среднеазиатских художников дала отличные результаты. Европейские художественные традиции пришли в Среднюю Азию в конце XIX века, когда царская Россия отправила экспедиции для изучения культуры и быта соседнего Туркестана. Первым русским художником, принесшим миру глубину и экзотику нашего края, был Василий Верещагин. Примечательно, что русские художники познакомили своих узбекских коллег со станковой живописью, ранее неизвестной в регионе, и начался период интенсивного творчества.

Всего за несколько коротких десятилетий (1910-1940) кубизм, экспрессионизм, футуризм и импрессионизм нашли здесь благодатную почву, и возникла уникальная среднеазиатская форма авангарда, поскольку местные художники добавили яркий колорит средневековой культуры и дисциплины декоративное искусство.

Уникальные обычаи и традиции в семье, сохраняющие многовековой быт, вызывающие воспоминания пейзажи и природа, персонажи, похожие на

библейских пророков, народное творчество с его многослойным смыслом и символикой – все это стало источником нового художественного языка как для коренных узбеков, так и для поселившихся русских здесь. Таким образом, классическое наследие Запада, традиции русской иконописи и экспериментальность русского авангарда соединились с декоративным орнаментализмом среднеазиатского искусства и вместе породили уникальное художественное мировоззрение. [1]

Еще один художник, полюбивший Среднюю Азию, — Усто-Мумин (Александр Николаев). Вдохновленный пейзажем, а также образом жизни, особенно процветающими ремеслами, Усто-Мумин писал жанровые композиции на тему «Семья», а также пейзажи и портреты. Как и многие современные художники, он изучал творчество средневековых миниатюристов и умело сочетал традиции западноевропейского авангарда с восточным миниатюризмом.

Таким образом, в течение нескольких десятилетий Узбекистан возвращал международный центр авангарда. Однако все резко изменилось в 1934 году. Это была эпоха социалистического реализма, когда искусство подвергалось жесткой цензуре и должно было соответствовать строгим правилам как с точки зрения содержания, так и стиля. Авангардное движение обвиняли в «формализме», и многие узбекские художники подверглись резкой критике. Другие приспособливали свои работы к требованиям времени, создавая плакатные портреты «образцовых рабочих» или сцены счастливых сборщиков хлопка, трудящихся в поле. [2]

Тем не менее мастера начала XX века вдохновили и воспитали новое поколение художников, так родилась узбекская школа. Одним из первых появившихся корифеев был Абдулхак Абдуллаев. Очарованный человеческой природой и считающий каждого человека абсолютно уникальным, Абдуллаев в своих захватывающих портретах вывел социалистический реализм на совершенно новый уровень. Его современник Рахим Ахмедов исследовал другую тему, вдохновившись родным Узбекистаном – жарким солнцем, быстрыми реками и щедрыми садами. Тем временем Чингиз Ахмаров искал источник своего творчества в древних корнях Узбекистана. Его пейзажи напоминают восточные миниатюры, сопровождающие лирические стихи великого Алишера Навои.

Рисунок 3. Ч.Ахмаров. Традиционная семья

Ахмаров также известен своими огромными фресками, многие из которых до сих пор можно увидеть в общественных зданиях или даже в метро. Даже здесь его чувственные портреты отражают застенчивое, но чарующее очарование восточных красавиц и дерзкую гордость его отважных героев. Жена Ахмарова, Шамсрой Хасанова, была первой известной женщиной-художницей в Узбекистане, и ее работы исследуют духовную свободу женщин Центральной Азии. Она стремилась уловить сущность выдающихся женщин, обращаясь к собственному опыту и сочувствию для своих чувственных портретов. [1]

Выводы

1970-е годы принесли Узбекистану новую волну творческого развития. Многие узбекские художники шли вразрез с официальной идеологией и использовали искусство, чтобы бросить вызов правящим элитам, настойчиво идя своим путем в поисках художественного самовыражения. Такие художники, как Шухрат Адурашидов, Масхуд

Тухтаев, Шухрат Тимуров, Хайдар Санаев и многие другие, вдохновили и следующее поколение на собственные творческие поиски. Такие художники, как Орифджон Муйнов, развили авангардную традицию, используя своего рода код или символы для общения со своей аудиторией.

Таким образом, история изобразительного искусства Узбекистана является неотъемлемой частью истории мирового изобразительного искусства. Узбекское искусство имеет богатое наследие. Сегодня наши художники и скульпторы известны во всем мире. А наше декоративно-прикладное искусство издавна забавляло людей. Работы наших мастеров имеют репутацию не только в независимом Узбекистане, но и в других странах.

Список использованной литературы:

1. Абдиев В.И. «История Древнего Востока», Ташкент, 1965 г. (с. 4-18)
2. Абдуллаев Н.Ю. «История искусств» Тема 1, Ташкент, Учитель, 1986 (Стр. 5-19)
3. Айдинов Н. Из истории изобразительного искусства. Ташкент, Учитель 1997
4. Ахмедов М.Б. ва Хасанова М.З. Каламтасвир. – Т.: ИЗХОД-ПРИНТ, 2021. 188 с.
5. Булатов С.С., Соипова М.С. Бадийтахлилтамойиллари [Принципы художественного анализа]. –Т.: Фан ва технология, 2016. 260 с.
6. Н. Ахмедова “Живопись Центральной Азии XX века: традиции, самобытность, диалог” Т.2004 Э. Гюль. Мистические откровения Д. Усманова САНЪАТ 99 № 3 К. Акилова. Мир образов Акмаля Нура. — Ташкент: Изд.во журнала «San’at». -224 с. -(на рус. и англ. языках)
7. Пугаченкова Г.А., Ремпель Л.И. «История искусства Узбекистана», Ташкент 1984. (С.7-14)
8. Султанов, Х. Э. Развитие живописи Узбекистана в период независимости / Х. Э. Султанов. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 4 (108). — С. 874-876. — URL: <https://moluch.ru/archive/108/26182/>
9. Ф.Сулейманов. Миниатюры к «Хамсе» Низами. Издательство «Фан» Т-1985
Х.Сулейманов. Ф.Сулейманов. Миниатюры к произведениям Амира ХусроваДехлеви. Издательство «Фан» Т-1983
10. Аvezов, Ш. Н. Живые картины общества в миниатюрной живописи / Ш. Н. Аvezов. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 6 (140). — С. 397-400. — URL: <https://moluch.ru/archive/140/39283/>

ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В БОРЬБЕ С КОРРУПЦИЕЙ

Жураев Фаррухбек Акмалжон угли
Магистрант ТГЮУ по направлению
“Право государственного управления”

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы и вызовы, связанные с использованием цифровых технологий в борьбе с коррупцией в Республики Узбекистан. Рассматриваются факторы, затрудняющие эффективное внедрение цифровых инструментов, такие как ограниченный доступ к Интернету, недостаточная цифровая грамотность и отсутствие четкой юридической и институциональной базы для поддержки цифровых инициатив. Также освещаются проблемы безопасности данных и конфиденциальности, связанные с использованием цифровых систем.

Ключевые слова: Антикоррупционная политика, коррупция, конфликт интересов, технологии противодействия коррупции, цифровые технологии, государственная служба, государственное управление, правовая политика, цифровизация, цифровой контроль.

Annotation. This article discusses the prospects and challenges associated with the use of digital technologies in the fight against corruption in the Republic of Uzbekistan. Factors that hinder the effective implementation of digital tools are examined, such as limited access to the Internet, insufficient digital literacy and the lack of a clear legal and institutional framework to support digital initiatives. Data security and privacy issues associated with the use of digital systems are also covered.

Key words: anti-corruption policy, corruption, conflict of interest, anti-corruption technologies, digital technologies, public service, public administration, legal policy, digitalization, digital control.

Процесс цифровизации государственного управления играет значимую роль в борьбе с коррупцией и другими негативными аспектами государственного аппарата. Он позволяет создать новые инструменты для противодействия проблемам, таким как бюрократизм, неэффективность и коррупция. Однако развитие информационно-коммуникационных технологий может также способствовать возникновению новых форм коррупции и

бюрократии, таких как электронная бюрократизация или электронная коррупция. Поэтому необходимо серьезный научный анализ для разработки антикоррупционной политики, основанной на цифровых технологиях, которая бы исключала подобные негативные тенденции и способствовала созданию новых правовых механизмов для регулирования государственного управления.

Современное общественно-политическое развитие Республики Узбекистан требует активного использования информационных и цифровых технологий, особенно в областях, где проблемы наиболее остры и требуют комплексного подхода со стороны государства, гражданского общества и бизнеса.

Антикоррупционная политика зависит от прогресса в научно-технической сфере, что позволяет использовать новейшие технологии для борьбы с преступностью и коррупцией.

Коррупция является фактором, осложняющим реализацию Конституции и законов Республики Узбекистан, международных норм в области прав человека, служащих обеспечению прав и свобод человека. Масштабы коррупции негативно сказываются на экономическом развитии.

Как отметил Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев, “Стратегия развития Нового Узбекистана предусматривает построение страны, свободной от коррупции. Сегодня эта цель становится объединяющим фактором нашего общества”.

Информация о государственных закупках доступна на сайте daxid.uzex.uz, а также на других платформах, таких как портал открытых данных (data.gov.uz), база данных юридических лиц и субъектов предпринимательства (my.gov.uz) и другие. Эти ресурсы играют ключевую роль в обеспечении принципов открытости, прозрачности и общественного контроля, что делает их наиболее эффективными инструментами в борьбе с коррупцией и ее предотвращении.

Что такое коррупция? Коррупция представляет собой одно из древнейших явлений в общественных отношениях, находящееся на параллельном уровне с социальным порядком, который управляет жизнью людей, независимо от конкретной формы этого порядка. За время исторического развития коррупция постоянно претерпевает изменения и эволюционирует, адаптируясь к новым условиям, связанным с развитием политических и экономических систем. В современном мире коррупция представляет собой значительную и актуальную проблему для практически

всех стран. В преамбуле Конвенции ООН против коррупции особо подчеркивается “серьезность проблем и угроз, порождаемых коррупцией, для стабильности и безопасности общества”, подчеркивая, что это явление подрывает демократические институты, этические ценности, справедливость и наносит ущерб устойчивому развитию и правопорядку. Также отмечается, что коррупция перестала быть локальной проблемой и превратилась в транснациональное явление, затрагивающее общество и экономику всех стран. В настоящее время во всех государствах мира вопрос борьбы с коррупцией, подавлением ее проявлений и разработкой эффективной антикоррупционной политики остается в приоритете как чрезвычайно актуальная и жизненно важная задача.¹

Коррупция представляет собой выраженное зло в структуре социального управления, характерное для всех государств и присутствовавшее на протяжении всей истории. Она оказывает разнообразное воздействие на общественные отношения, иногда достигая такой степени активности, что выступает в роли регулятора этих отношений, заменяя или действуя параллельно с законом, тем самым ослабляя государственную власть. Такое поведение коррупции вызывает противодействие со стороны законных представителей власти. Борьба с этим видом коррупции становится основным компонентом формирования устойчивой системы социального управления.²

Термин “коррупция” происходит от латинского слова “corruptio”, означающего порчу или подкуп. Это незаконное деяние, заключающееся в непосредственном злоупотреблении должностным лицом своими полномочиями с целью личного обогащения. Также термин “коррупция” используется для характеристики явления подкупа должностных лиц и их склонности к принятию взяток.

Коррупционное поведение обусловлено различными факторами, включая:

- Высокий уровень терпимости общества к проявлениям коррупции;
- Недостаточное правовое осознание граждан;
- Отсутствие страха перед потерей незаконно приобретенных благ при возможной проверке;
- Возможность для должностных лиц выбирать между положительными и отрицательными вариантами поведения;

¹ <https://www.cer.uz/en/post/publication/stalo-izvestno-v-kakih-sferah-vyavlena-korruptcia-v-uzbekistane>

² <https://www.gazeta.uz/ru/2022/05/27/corruption/>

- Психологическая неуверенность граждан при взаимодействии с представителями власти;
- Недостаточное осведомленность граждан о своих правах и правилах, регулирующих поведение чиновников или управленческих работников в коммерческих или других организациях;
- Отсутствие должного контроля со стороны руководства над поведением должностных лиц.³

Поддержка развития цифровых технологий как средства борьбы с коррупцией в Республики Узбекистан является основой обеспечения технологического суверенитета, так как отставание в этой сфере делает зависимыми от технологий других стран. Важным представляется совершенствование нормативного регулирования использования технологий смарт-контрактов, что предлагает реализацию целей и задач, закрепленных в таких документах стратегического планирования как:

- Постановление Президента Республики Узбекистан «О дополнительных мерах по улучшению рейтинга республики Узбекистан в отчете организации объединенных наций “исследование электронного правительства” от 14.09.2023 г. № ПП-308;
- Указ Президента Республики Узбекистан о стратегии «Узбекистан – 2030» от 11.09.2023 г. № УП-158;
- Указ Президента Республики Узбекистан «Об утверждении стратегии «Цифровой Узбекистан-2030» и мерах по ее эффективной реализации», от 05.10.2020 г. № УП-6079;

На основании вышеуказанного постановления были утверждены следующие задачи:

- Разработка стратегии развития смарт-контрактов, которая определяет основные направления и принципы применения искусственного интеллекта, а также создание новой системы для интеграционного формирования этой области в ближайшей и долгосрочной перспективе;
- Разработка нормативно-правовой базы, определяющей общие требования, ответственность, безопасность и прозрачность при разработке и использовании технологии смарт-контрактов в экономическом и социальном секторах, а также развитие административных систем;⁴

³ Муртазалиев А.М. Проблемы противодействия коррупции и концептуальные подходы к их решению // Юридический вестник ДГУ. 2014. № 4. С. 22-25.

⁴ <https://lex.uz/ru/>

- Широкое использование технологий цифровых технологии для повышения качества государственных услуг в интересах населения, а также для повышения эффективности работы государственных органов при обработке данных;

- Стимулировать фундаментальные и прикладные научные исследования по созданию отечественной экосистемы инновационных разработок в области создание коррупции, разработке полезных технологических решений путем последующей коммерциализации;

- Создание условий для разработчиков программного обеспечения, использующих технологии смарт-контрактов, для доступа к цифровым данным, а также доступа к актуальным данным государственных органов и организаций;

- Формирование инвестиционной привлекательности научных работ и разработок в области противодействия коррупции, включая повышение конкурентоспособности товаров (работ, услуг) на внутреннем и внешнем рынках;

- Обеспечение доступа отечественных компаний и специалистов к информационным ресурсам и возможностям в области смарт-контрактов , а также развитие необходимой образовательной среды;

- Развитие международного сотрудничества в области противодействия коррупции и их применения для совместной международной исследовательской деятельности, обучения и повышения квалификации, улучшения позиций Республики в авторитетных рейтингах и показателях.

Исходя из вышеизложенного, можно сказать, что в Республике Узбекистан приняты меры по созданию условий для ускорения внедрения цифровых технологий как средства борьбы с коррупцией. Примеры использования подобных технологии могут быть связаны с различными областями, охватывающими государственные услуги, образование, здравоохранение, бизнес и т.д.⁵

Цифровые технологии играют ключевую роль в борьбе с коррупцией, однако существуют ряд проблем, которые могут затруднить их эффективное использование. Во-первых, необходимо преодолеть проблемы конфиденциальности данных и защиты личной информации, чтобы обеспечить безопасность при сборе и обработке данных. Во-вторых, важно развивать и поддерживать высокий уровень цифровой грамотности среди

⁵ <https://trends.rbc.ru/trends/industry/5f05c0a79a7947aac5c7577a>

государственных служащих и общественности, чтобы эффективно использовать цифровые инструменты. Наконец, необходимо решить проблему доступности и инклюзивности, чтобы все слои населения могли воспользоваться цифровыми сервисами борьбы с коррупцией. В целом, необходимо совместить технические инновации с правовыми и социальными мерами для создания эффективной и устойчивой системы противодействия коррупции с использованием цифровых технологий.

Список использованной литературы:

1. Dovbnya A.I. Basic approaches to the concept of corruption // Bulletin of the Barnaul Law. 2016. № 1 (30). P. 27-28.
2. Вашкевич А. М. Смарт-контракты: что, зачем и как. - Москва: Симплоер, 2018. - 89 с.
3. Мельконьян А.В. Коррупция в системе государственной службы России и её предупреждение // Молодой ученый. 2017. № 5.1. С. 37-39.
4. Муртазалиев А.М. Проблемы противодействия коррупции и концептуальные подходы к их решению // Юридический вестник ДГУ. 2014. № 4. С. 22-25.
6. Терминология / отв. ред. Е. П. Попов. М. : Институт проблем передачи информации РАН, 2000.

Электронно-образовательные ресурсы:

1. <https://lex.uz/ru/>
2. <https://trends.rbc.ru/trends/industry/5f05c0a79a7947aac5c7577a>
3. <https://secretmag.ru/enciklopediya/chto-takoe-smart-kontrakt-obyasnyаем-prostymi-slovami.htm>
4. <https://www.tadviser.ru/index>.
5. <https://aws.amazon.com/ru/what-is/blockchain>

Tabiiy tolalardan olingan olovbardosh matolarning sifat ko'rsatkichlarini baholash

Doktorant Y.I. Sirojiddinova
Toshkent to'qimachilik va
yengil sanoat instituti asisstenti

Annotatsiya; Ushbu maqolada tabiiy tolalardan olingan iplarning sifat ko'rsatkichlarini hamda olovbardoshlik xususiyatini oshirish jarayonlari keltirilgan.

Kalit so'zi; tanda va arqoq iplari, tabiiy tolalarning miqdori, oxor tarkibi.

Hozirgi kunga kelib to'qimachilik sanoatida turli tarkibli tolalardan ishlatilish maqsadiga ko'ra ip yigirib olinishi keng yo'lga qo'yilgan. Shuningdek 35% paxta va 65% xrizotil tolasi, 30% paxta va 70% xrizotil tolasi, 25% paxta va 75% xrizotil tolasi miqdorida aralashma tarkibli chiziqiy zichligi 60 tekslikdagi, buramlar soni 880 ta bo'lgan to'qima uchun tanda va arqoq iplari "Real Teks" MCHJ klaster korxonasi pnevmomexanik ip yigirish mashinasida yigirib olindi. Iplarning ko'rsatkichlari esa "O'zbek & Turk" test markazi sinov laboratoriyasida sinov ishlari olib borildi va tahlil natijalari olindi.[1]

Hozirgi kunda o't o'chiruvchi xodimlarning mahsus kiyimi uchun mo'ljallangan olovbardosh matoga ehtiyoj borligi sababli ilmiy tadqiqotlar ishlari olib borish natijasida uch xil foizlitabiiy tola aralashmali tanda va arqoq iplarni maxsus tarkibli oxor bilan oxorlab olish natijasida olovbardoshlik xususiyati oshirildi.[2] Tajriba ishlari TTESI "to'qimachilik matolari texnologiyasi" kafedrasida laboratoriyasida mavjud yakka ipni oxorlab olish (o'quv uchun) dastgohida iplar oxorlab olindi. Dastgohning tazligi 150 m/s, qo'ritish shkafining harorati 38 °S va oxorning harorati 50 °S da bo'lgan holda tadqiqot ishlari amalga oshirildi. Oxor tarkibi; kallogen, PAA(poliakrilamed) karbomed va gelitserin kabi kimyomiy moddalar eritmasidan tayyorlandi. Ilmiy tadqiqot ishlari natijasida olingan tanda va arqoq iplar ko'rsatkichlari laboratoriya sharojita sinab ko'rildi va tahlil natijalari xulosasi olindi. [3]

Oxorlanmagan ipning ko'rsatkichlari

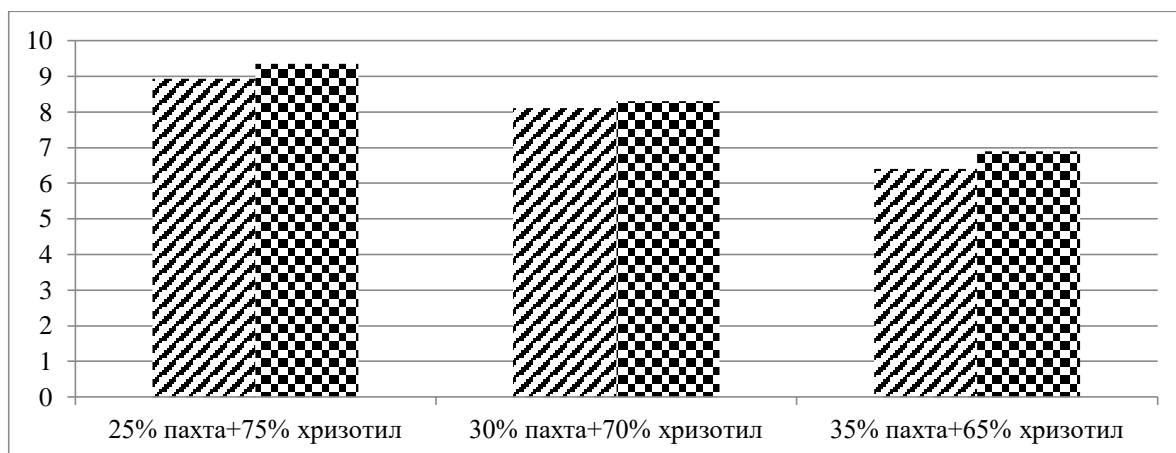
Ko'rsatkichlar nomi	35% paxta va 65% xrizotil	30% paxta va 70% xrizotil	25% paxta va 75% xrizotil
Chiziqiy zichligi tex	60,0	60,0	60,0
Uzilishdagi uzayishi %	4,97	4,89	4,54
Uzilish kuchi cN	542,1	485,90	384,06
Solishtirma uzish kuchi cN/tex	8,93	8,11	6,40

Oxorlangan ipning ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar nomi	35% paxta va 65% xrizotil	30% paxta va 70% xrizotil	25% paxta va 75% xrizotil
Chiziqiy zichligi tex	60,7	60,7	60,7
Uzilishdagi uzayishi %	4,97	4,89	4,54
Uzilish kuchi cN	568,0	503,6	420,5
Solishtirma uzish kuchi cN/tex	9,35	8,3	6,9

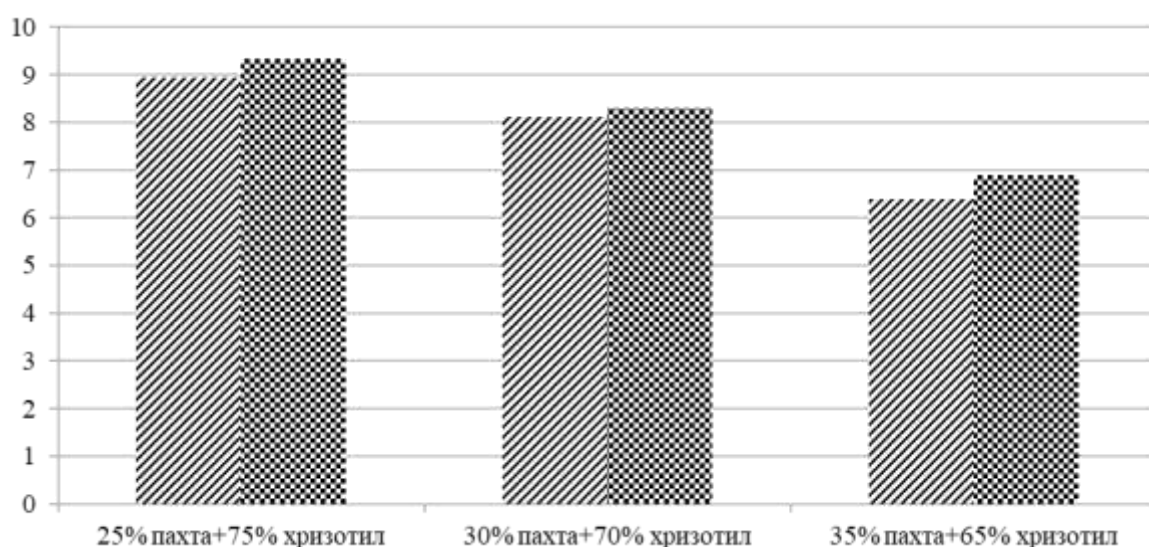
Turli tola tarkibli iplarning solishtirma uzilish kuchining o'zgarishi

 -oxorlangan; -oxorlanmagan.

Turli tola tarkibli iplarning solishtirma uzilish kuchining o'zgarishi

☐ -охорланган; ▨ -охорланмаган.

Xulosa; Xrizotil tolasini va pa paxta tolalari aralashma tarkibli tuquv ipini maxsus oxorlash asosida olovbardosh materiallarning yong'in-texnik xossalari hamda to'qimachilik matolari yong'inga xavfliligi bo'yicha yong'in-texnik tasniflari o'rganildi. Olingan tadqiqot natijalariga ko'ra, Xrizoti tolalari aralashma tarkibli tanda va arqoq iplar o't o'chiruvchi xodimlar kiyimi uchun ishlab chiqariladigan to'qima talablariga mos ekanligi va olovbardoshlik hamda havo o'tqazuvchanlik xususiyati yuqoriligi, solishtirma uzilish kuchi kamayganligi aniqlandi. [4]

Адабиётлар руйхати

1. Y.I.Sirojiddinova, S.A.Xamroyeva “Evaluation of the fire resistance properties of yarn and fabric with a structure made of chrizotilos”At-2”and cotton feber”Scences &Advancements. 2021-y10-may
2. Y.I. Sirojiddinova, S.A.Xamraeva, K.F.Toshkulova “Application of natural chrysotile fiber in production of refractory fabric in textile industry” ISSN: 2350-0328 International Journal of Advanced Research in Science, Engineering and Technology Vol. 9, Issue 2 , February 2022 Copyright to IJARSET
www.ijarset.com 19031
3. Y.I Sirojiddinova Doctoral candidate at the Tashkent Institute of Textile and Light Industry Sanovar Atoevna Hamrayeva Professor of the Tashkent Institute of Textile and Light Industry Kamola Faxriddinovna “ASSESSMENT OF THE QUALITY OF NATURAL FIBRE FIRE SEEDS” "Ekonomika i sotsium" №2(93) 2022 www.iupr.ru
4. Y.I.Sirojiddinova, S.A Xamrayeva “At-2 Хризотил va paxta tola tarkibli ip va to‘qimaning olovbardoshlik xususiyatini baholash” “O‘zbekiston to‘qimachilik muommolari “. Toshkent, TTESI,2021,04- aprel.

BOTANIKA O'QITISHDA O'QUVCHILARDA AMALIY KO'NIKMALARNI TARKIB TOPTIRISH METODIKASI

Urganch davlat universiteti akademik litseyi biologiya fani o'qituvchilari
Shomuratova S.B., Ro'zmatova Z.Yu., Atajanov O.Yu.

Annotatsiya. Ushbu maqolada biologiya darslarida amaliy mashgulotlar tashkil qilish, biologiya darslarida mavzuga oid mashq va masalalar yechish metodikasiga oid fikr va mulohazalar keltirilgan. Biologiya o'qitishda amaliy ko'nikmalarni tarkib toptirish metodikasi haqida so'z yuritiladi.

Аннотация. В данной статье представлены мысли и размышления по организации практических занятий на уроках биологии, тематических упражнений на уроках биологии и методики решения задач. В преподавании биологии, говорят о методике структурирования практических навыков.

Annotation. This article presents ideas and reflections on the methodology of organizing practical exercises in biology lessons, exercises on the topic and solving issues in biology lessons. In the teaching of biology, the methodology for structuring practical skills is mentioned.

Kalit so'zlar: biologiya, biologiya o'qitish metodikasi, amaliy ko'nikma, masala, masala yechish usullari, anatomiya, fiziologiya, fotosintez jarayoni.

Keywords: biology, biology teaching methodology, practical skills, matter, problem solving methods, anatomy, physiology, process of photosynthesis.

Ключевые слова: биология, методика преподавания биологии, практические навыки, проблема, методы решения проблем, анатомия, физиология, процесс фотосинтеза.

Har qanday ijtimoiy jamiyatda yosh avlod ta'lim-tarbiyasi muayyan maqsad asosida tashkil etiladi. Ta'lim-tarbiyaning maqsadi ijtimoiy jamiyat taraqqiyoti, uning rivojlanish yo'nalishi, ijtimoiy munosabatlar mazmunidan kelib chiqib belgilanadi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida tashkil etilayotgan talim-tarbiyaning asosiy maqsadi komil insonni tarbiyalab voyaga yetkazishdan iborat. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Farmoni, asar va nutqlari, Vazirlar Mahkamasi hujjatlari, Xalq ta'limi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar tizimining qator hujjatlari mazmuni bu borada amalga oshirish jarayonida o'qituvchi-kadrlar muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada biologiya darslarida pedagogik texnologiyalardan foydalanish yo'llari, nazariy va amaliy

mashg'ulotlarning birligini amalga oshirish yo'llari va talabalarning o'z ustida mustaqil ishlashlari uchun topshiriqlar, savollar, an'anaviy ta'lim texnologiyasini takomillashtirish masalalari o'rin olgan. Mazkur amaliy mashg'ulotlari uchun uslubiy qo'llanmalar mavjud bo'lmaganligi sababli, ushbu fan va mavzular yuzasidan uslubiy qo'llanma tayyorlash zaruratdir. Mazkur maqolada biologiya yo'nalishi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalarga mo'ljallangan dastur asosida yozilgan bo'lsa-da, undan boshqa ixtisoslikdagi litsey hamda kasb-hunar kollejlari o'quvchi hamda o'qituvchilari ham foydalanishlari mumkin.

AMALIY MASHG'ULOT: BOTANIKA O'QITISHDA O'QUVCHILARDA AMALIY KO'NIKMALARNI TARKIB TOPTIRISH METODIKASI

Mashg'ulotning maqsadi: Talabalami botanika o'qitishda o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni tarkib toptirish ulami amarga oshirish yo'llarini o'rgatish.

Mashg'ulotning borishi:

1. Biologik ko'nikma va malakalar.
2. O'quvchilarda ko'nikma va malakalarni tarkib toptirish bosqichlari.
3. Amaliy ko'nikmalarni tarkib toptirishga qaratilgan masalalar.
4. Tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan masalalar.

Biologik ta'lim mazmunining ikkinchi tarkibiy qismini faoliyat usullari, ya'ni ko'nikma va malakalar tashkil etadi. Ko'nikma biror faoliyatni o'zlashtirilgan usuli, malaka esa, mazkur ko'nikmaning avtomatlashgan ko'rinishi sanaladi. Biologiya o'qituvchisi o'quv dasturidan o'rin olgan biologik ko'nikma va malakalarni aniq bilishi, o'quvchilarda tarkib toptirish bosqichlarini chuqur anglagan bo'lishi kerak. O'quvchilar tomonidan ko'nikmalar quyidagi bosqichlar yordamida o'zlashtiriladi:

- Ko'nikma tarkibiga kiradigan ish usullarini aniqlash;
 - Ko'nikma tarkibiga kiradigan ish usullarini bajarish;
 - Bu ish usullarini takroran bajarish;
 - Amalda qo'llash;
 - Natijalarni tekshirish.

Biologiyani o'quv dasturidan o'rin olgan ko'nikmalarni umumiy holatda quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

- Morfologik ko'nikmalar organlar shakli va tuzilishini ajrata olish;
- Anatomik ko'nikmalar hujayra organoidlarining tuzilishi va funksiyasini aniqlash, kattalashtiruvchi asboblarni bilan ishlash, mikropreparatlar tayyorlay olish;
- Fiziologik ko'nikmalar tirik organizmlarda sodir bo'ladigan hayotiy jarayonlarni o'rganishga oid oddiy tajribalar o'tkazish, kuzatishlar olib borish;

- Sistematik ko'nikmalar sistematik guruh belgilari va xususiyatlarini aniqlay olish;
- Ekologik ko'nikmalar organizmlarning yashash muhitiga moslashish shakllarini aniqlash, ekologik sistemalardagi oziq zanjirining tarkibiy qismlarini aniqlash;

- Osteologik ko'nikmalar tayanch harakatlanish organlarining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash, tuzilishi va funksiyasini belgilash.

Ushbu ko'nikmalar barcha o'quv fanlari uchun taaluqli bo'lib, har bir o'quv fani uchun o'quvchilarda tarkib toptiriladigan ko'nikmalar o'quv dasturida belgilangan va DTS bilan me'yorlangan.

Tajriba va kuzatishlarga asoslangan masalalar:

-1-masala. O'simlik yoki daraxt ko'chatini bir joydan boshqa joyga ko'chirib o'tkazishda nima uchun yahshilab sug'oriladi va ko'chat tuprog'i bilan ko'chiriladi?

-2-masala. Bir hil gultuvaklarga ekilgan ikkita hona o'simligi sug'orildi va ulaming og'irligi tarozida tortib ko'rib aniqlandi.

Bu o'simliklarning bir turi soya joyga, ikkinchisi esa quyosh nuri tushib turadigan joyga qo'yildi. Bir necha soatdan so'ng o'simliklarning og'irligi yana o'lchab ko'rildi. Aytingchi ulaming og'irligi qanday o'zgaradi va buning sababi nimada? Tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan masalalar:

1-masala. Suv va unda erigan mineral moddalar poyaning ksilema qismi orqali ko'tarilishi sizga ma'lum. Qanday tajriba yordamida yuqoridagi fikrni isbotlash mumkin. Bu hodisani o'rganish uchun siz qanday tajriba o'tkazishni taklif etgan bo'lar edingiz.

2-masala. Fotosintez hodisasini o'rganish uchun olimlar bir qancha usullardan foydalanadilar. Fotosintez jarayonini faqat yorug'lik ta'sirida borishini qanday tajribada o'rganiladi? Fotosintez jarayonida kislorod ajralishini qanday tajribada kuzatish mumkin? Fotosintez jarayonida karbonat angidrid yutilishini o'rganish uchun qanday tajriba qo'yish kerak?

Nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lashga yordam beruvchi masalalar:

1-masala. Kuzda hovlingizdagi tok o'simligining ortiqcha novdalarini kesib tashlaganlarini ko'p bora kuzatgansiz. Qaysi novdalar "ortiqcha" ekanligini qanday aniqlash mumkin.

2-masala. Nima uchun uzoq yillar davomida bitta ekin maydoniga bir o'simlikni ekish tavsiya etilmaydi? Sonlarni harflar bilan almashtiring va qatordagi ortiqcha o'simlikni ayting: a. 14,11,12,1. b. 13,14,10. v. 6,8,11,14,18, g. 19,14,10

TOPSHIRIQ:

1. Morfologik ko'nikmalarni tarkib topshirishga qaratilgan masalalar tuzishi.
2. Tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan masalalar tuzish.

3. Sonlarni harflar bilan almashitish va qatordagi ortiqcha o'simlikni ayting o'yiniga misollar tuzing.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Kubakova K. Biologiya o'qitish metodikasi fanidan amaliy mashg'ulotlar olib borish texnologiyasi Toshkent - 2018 yil

2. G'ofirov A.T., Habirova S.K. Biologiyadan sinfdan tashqari mashg'ulotlar. - T.: "O'qituvchi", 1978.

3. G'ofurov A.T., Tolipova J. Umumiy biologiyani o'qitishning norasmiy usul va shakllari. - T., 1990.

4. Tolipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari. -T .: "O'qituvchi", 2002.

5. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A., Pedagogik texnologiya asoslari. Qo'llanma. - T.: "O'qituvchi", 2004, 4-bet.

6. Tolipova J.O. va boshqalar. Botanika o'qitish metodikasi. 5-sinf. - T., "O'zbekiston", 2003, 96-b.

7. Tolipova J.O. va boshqalar. Botanika o'qitish metodikasi. 6-sinf. - T., "O'zbekiston" 2003, 128-b.

8. Tolipova J.O., G'ofirov A.T. Biologiyani o'qitish metodikasi. -T .: Sharq. 2004,231-b.

9. U.Rahmonqulov, K.Kubakova, S.Solliyeva. Dorivor o'simliklar haqida rivoyatlar, hikoyatlar va afsonalar. Uslubiy qo'llanma. Jizzax. Sangzor. 2004.

YURIST NUTQINING EKSTARLINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Ko'chimova Shahlo Nuriddin qizi

Ichki ishlar akademiyasi o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Bugungi zamonaviy yuristlar so'zga chechan, badiiy didli, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda yuqori darajada ifodalay oladigan bo'lishi zarur. Shu bilan bir qatorda har bir yuristning o'ziga xos ekstarlingvistik xususiyatlarini ham sanab o'tishimiz mumkin. Mazkur maqolada ham aynan shu mavzuda bir qator ilmiy mulohazalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: yurist, til, nutq, huquq, madaniyat, qo'shimcha, til me'yorlari, ekstarlingvistik xususiyat, rasmiy, muhit.

Ekstarlingvistik xususiyatlar yurist faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Tergov jarayonida ham, sud jarayonida ham talaffuz me'yorlariga amal qilish yurist nutqini rasmiylik bo'yog'i bilan bezaydi. Talaffuz me'yorlari deyilganda, til birliklarining og'zaki nutq jarayonida adabiy til me'yorlariga muvofiq kelishi tushuniladi. Ammo o'zbek adabiy tilining og'zaki me'yorlarini amaliyotdagi yuristlarning barchasi yuqori darajada egallagan deyish qiyin.

Nufuzli rasmiy idoralarda faoliyat ko'rsatayotgan ba'zi yuristlarimizning nutqida hamon mahalliy shevalar ta'siri kuchli. Ayniqsa, Xorazm va Toshkent shevalari vakillari bo'lgan yuristlar nutqida bu holat aniq seziladi. Masalan, huquqtartibot tizimida faoliyat ko'rsatayotgan Toshkent shevasi vakillari hozirgi zamon fe'lining adabiy tilda -yapti qo'shimchasi bilan shakllanishini o'rta maktabdan (o'n yillik ta'lim jarayoni buning dalili) yaxshi bilishadi. Ilmiy, badiiy, publitsistik asarlarni o'qiganlarida ham bu qo'shimchani yapti ekanligini ko'rganlar va o'qigan bo'lsalar ham o'z shevalarida -votti shaklida talaffuz etishlarini oqlab bo'lmaydi. Talaffuz me'yorlarining buzilishiga quyidagi holatlar sabab bo'lmoqda: huquq-tartibot tizimida ham ba'zi xodimlar madaniyroq gapiryapman deb men, sen olmoshlarini man, san tarzida ishlatadilar.

Ular bu so'zlarning ilmiy va badiiy adabiyotlarda qanday yozilganligini ko'rgan va o'qigan bo'lsalar ham adabiy til me'yorlariga rioya qilmaydilar. Aksariyat huquq-tartibot xodimlari x va h tovushlarini to'g'ri talaffuz qilmaydilar, yozuvda ham ularni farqlay olmaydilar. Orfoepiya qoidalariga muvofiq talaffuz etish va imlo qoidalariga muvofiq yozishni jiddiy o'rganish ularning vazifasi bo'lishi lozim, chunki har ikki tovush ma'no ayiradi: xush-hush, shox-shoh, xol-hol,

uxlamoq-uhlamoq va hokazo. Bundan tashqari adabiy tilning og‘zaki nutq me‘yorlari doirasida ham yetarli qat‘iylashmagan, talaffuzida ikkilanish bo‘ladigan bir qator lisoniy hodisalar bor bo‘lib, ular quyidagilar: 1) rus tili va boshqa g‘arb tillaridan o‘tgan so‘z va terminlarni shevaga muvofiq talaffuz etish; 2) so‘zni yozilgandek, ya‘ni yozma shakliga taqlidan talaffuz etish; 3) o‘zlashgan so‘zlarning urg‘usini noto‘g‘ri qo‘llash va h.k. Yuqoridagi kamchiliklarning oldini olish maqsadida, dastlab o‘zbek adabiy tilining tarkibiy qismi bo‘lgan yuridik tilning talaffuz me‘yorlari nazariy jihatdan asoslanishi, talaffuz va imlodagi farqlarning o‘ziga xos jihatlari yoritilishi, o‘zlashgan so‘zlarning talaffuz me‘yorlari ma‘lum bir tizimga keltirilishi lozim. o‘zbek yuridik tilining talaffuz qonuniyatlari umumlashtirilib, talabalar nutqini takomillashtirish uchun ularga taqdim etilishi zarur. Bo‘lg‘usi yuristlar nima uchun so‘zlar yozuvda boshqa-yu, talaffuzda o‘zgacha ekanligining sabablarini tushunsinlar.

Bu haqda tilga oid darslik va qo‘llanmalarda fikrlar mavjud bo‘lsa-da, lekin yuristlar uchun maxsus risola va qo‘llanmalar, lug‘atlar yaratilishi maqsadlidir. Shundagina yuristlar nima sababdan prezumpsiya, ajv, hadya, hukm yoziladi-yu, prezumpsiya, avf, hadiya, hukm tarzida talaffuz etilishini, shuningdek o‘zlashgan so‘z va terminlarni qanday talaffuz etilishini bilib oladilar va shu asosda ularning talaffuz savodxonligi oshadi. Fikmi tinglovchiga adabiy til me‘yorlariga muvofiq yetkaza olish ohang va urg‘uning to‘g‘ri qo‘yilishiga ham bog‘liqdir.

Ohang me‘yori so‘zlovchining o‘zgalarga qanday muomala qilayotganim, suhbatdoshiga bo‘lgan munosabatini aks ettiradi. Sobiq sovet tuzumi huquq idoralarida ishlagan xodimlar faoliyatida ohang qo‘rqitish, do‘q-po‘pisa vositasi bo‘lgan bo‘lsa, huquq madaniyati davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan hozirgi kunda ohang ziyolining, jumladan, yuristning insonlar manfaatini himoya qiluvchi xodim ekanligini ko‘rsatuvchi omilga aylanishi lozim. Biroq yuqoridagi holat hozirgi kunda ham ko‘zga tashlanadiki, buni kechirib bo‘lmaydi. Nutqning o‘ziga xos sintaktik tuzilishi, so‘zlarning gapdagi o‘mi, gap tarkibidagi eng ahamiyatli so‘zlam pauza orqali sekin yoki tez, baland yoki past ohangda talaffuz etilishi bilan so‘zlovchi nutqida turli xildagi ohang ya‘ni intonatsiya hosil bo‘ladi.

Sud jarayonida, ayniqsa, sud va advokat nutqida ohang va talaffuz alohida ahamiyatga ega. Chunki sud hukmi davlat nomidan o‘qiladi. Hukmning aniq, tiniq, chiroyli talaffuz orqali o‘qilishi davlatning fuqarolar oldidagi nufuzini oshiradi. Ular ongida huquq-tartibot idoralari, xususan sud jazolovchi organ emas, balki himoyalovchi organ ekanligi haqida tasavur hosil bo‘ladi.

Nutq jarayonida ohang, asosan, quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. Nutq oqimini ma'noli bo'laklarga ajratish va shu asosda mazmun ifodalash. Ohang va pauzaning o'zgarishi gap mazmunini tubdan o'zgartirib yuboradi. Masalan: Yaxshi, tashabbusni qo'llaymiz- Yaxshi tashabbusni qo'llaymiz. Oelim yo'q, shafqat!. o'lim, yo'q shafqat!.

2. Gap va so'zlaming o'zaro bog'lanishidagi murakkab holatlarni belgilashda, tugal fikr ifodalash yoki so'roqni ajratishda; ayrim gap bo'laklarida, ya'ni uyushgan, ajratilgan bo'laklar, undalma va undov gaplar, atov gap yo to'liqsiz gap chegarasini aniqlashda ohang muhim o'rin tutadi. Qisqa jumalarda keng ma'no-mazmunni ifodalash ham qonun matnining tez anglab olinishini ta'min etadi. Albatta, bunda ellipsisgayo'l qo'yilmaydi, ya'ni gap bo'laklari tushirilmaydi. Chunki qonun moddalari tarkibidagi gap bo'laklarining tushirilishi qonunning mohiyatiga salbiy ta'sir etadi.

Qonun moddalari tarkibida har qanday mazmunni iloji boricha sodda gaplar orqali ifodalashga, qo'shma gap turlari (murakkab qo'shma gap, aralasha qo'shma gap)ni mumkin qadar ishlatmaslikka harakat qilish zarur, chunki qonun ijodkorlari qo'shma gap qonuniyatini har doim ham chuqur bilavermaydi, natijada uslubiy xatolar yuzaga keladi. Uslubiy xatolar qonunlar mohiyatini tushunib olishni qiyinlashtiradi. Qonun tilining yana bir o'ziga xos belgilaridan biri shaxssizlikdir. Ya'ni qonun moddalarining kesimi majhul nisbatdagi fe'llar bilan ifodalanadi. Fe'lning majhul nisbatida obyekt ma'lum bo'lsa-da, subyekt noma'lum bo'ladi. Masalan, Hamma sudlarda ishlar ochiq ko'riladi. Ishlarni yopiq majlisda ko'rib chiqishga faqat qonunda belgilangan hollarda yo'l qo'yiladi. Keltirilgan misollar tarkibiga men, sen, u; biz, siz, ular kabi kishilik olmoshlaridan birini qo'llab bo'lmaydi. Shuning uchun ham qonunlar shaxs (men, sen, u; biz, siz, ular) siz bo'ladi, chunki har bir qonun jamiyat va davlat nomidan ifodalanadi. Ya'ni har bir qonun zamirida xalqning xohishistagi o'z ifodasini topgan bo'ladi. Mantiqiy izchillik ham qonun tilining asosiy belgilaridan biridir. Ya'ni shakl bilan mazmun mantiqan muvofiq bo'lishi zarur. Adabiy til me'yorlariga rioya qilinmagan, grammatikjihatdan I noto'g'ri tuzilgan qonunlar mantiqiy izchil bo'lmaydi. Qonunchiligimizda ba'zi bir qonun moddalari tahrir talabdir. Masalan, Gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi quyidagi hollarda aybsiz deb topiladi va rehabilitatsiya etilishi lozim...(JPK,83 modda). Mazkur modda tarkibidagi topiladi va rehabilitatsiya etilishi lozim ifodalari uyushiq bo'laklardir. Shunday ekan, bu ifodalar bir xil shaklda, ya'ni quyidagicha berilishi kerak: Gumon Qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi quyidagi hollarda aybsiz deb topilishi va rehabilitatsiya etilishi lozim... Qonun tilining yana bir belgisi uning barqarorligidir. Qonunlarning qat'iyiligi uning barqarorligini, turg'unligini belgilaydi, shuning uchun qonun moddalarini har kim

o'zicha o'zgartirishga yo'l qo'yilmaydi. Yuridik til talablari nafaqat qonunlaiga, balki boshqa barcha me'yoriy hujjatlarga ham taalluqlidir.

Ba'zan sud jarayonida prokuror, sud yoki advokat voqeyilikka, aytilishi lozim bo'lgan fikrga, hodisalarni dalillashga mos, muvofiq so'z topa olmay qoladi. Og'zaki nutq tayyorgarliksiz, ya'ni favqulodda yuzaga keladi, shuning uchun kishi o'z nutqida voqeyilikdan uzoqroq so'zni ishlatib yuborishi ham mumkin. Natijada aytilgan nutq nishonga borib tegmaydi, ko'zlangan maqsad amalga oshmay qoladi. Og'zaki nutq jarayonida odam bir vaqtning o'zida fikrlaydi hamda so'zlaydi, shuning uchun voqelikka mos so'zlarni tanlashga deyarli imkoniyat bo'lmay qoladi. Og'zaki nutqda gap qurilishini aql nazorat qilib boradi. Bunda xotiraning roli katta. Agar xotira sust bo'lsa, og'zaki nutqda gap tuzilishi, so'z birikmalari o'zaro mantiqan va grammatik jihatdan bog'lanmay qoladi. Og'zaki yuridik nutq, asosan, tahrir imkoniyatidan mahrum bo'ladi. U qanday shaklda namoyon bo'lgan bo'lsa, shundayligicha tinglovchiga yetib boradi. Og'zaki yuridik nutqda takrorlar, qaytariqlar ko'p uchraydi. Og'zaki yuridik nutqning lug'aviy tarkibi yozma nutqqa nisbatan kam bo'ladi. Olmoshlar, yuklamalar, modal so'zlar, bosh va tushum kelishigidagi otlar ko'proq ishlatiladi. Og'zaki nutqda ellipsisga yo'l qo'yiladi, ya'ni nutqning tejamkor bo'lishi uchun ba'zi gap bo'laklari tushiriladi. To'liqsiz gaplar ko'p qo'llanadi.

Huquq manbalarining asosiy turlaridan biri huquqiy-me'yoriy aktlar bo'lib, bunday qonun hujjatlari ham bir necha ko'rinishlarga ega bo'ladi. Farmonlar, qarorlar, farm oyishlar, buyruqlar, yo'riqnomalar, nizomlar; mahalliy davlat hokimiyati idoralarining qarorlari va hokazo. Bu qonun osti hujjatlari ham o'ziga xos leksik-grammatik, uslubiy o'ziga xosliklarga ega bo'lib, bunday hujjatlarning til qurilishi ham adabiy tilning talablariga asoslanadi. Shu sababdan ham yuridik oliy o'quv yurtlari talabalarining kasbiy tayyorgarlik darajasi nafaqat ixtisoslik bilan bog'liq fanlarni, balki yuridik tilni ham davlat tili asosida yuqori darajada o'zlashtirishni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ibrohimov D. Nutq madaniyati va adabiy talafiuz haqida. T.: Fan, 2002.
2. Ibrohimov A., Sulstonov X., Jo'rayev N. Vatan tuyg'usi. T.: O'zbekiston, 2006.
3. Ивакина Н.Н. Основы судебного красноречия (риторика для юристов). Ученое пособие. М.: Юрист, 2000.
4. Qonun va til. T.: Iqtisodiyot va huquq dunyosi, 2007
5. Ziyonet.uz

Uzbekistan as a tourist destination for creating new projects

Usmanova Dildora Rustamovna

the master of the Higher School of Business and Entrepreneurship of the
Department of “BUSINESS MANAGEMENT (MBA)”

Abstract:

Uzbekistan is a country of the greatest cities with hundreds of architectural monuments of different eras. Samarkand, Bukhara, Khiva, Shakhrisabz, Termez and Kokand are known throughout the world. These cities, the same age as Rome and Babylon, were once the largest centers of science and culture. The best minds and hands of that time flocked to them. The world was amazed by the luxury and splendor of palaces, minarets, mosques, and mausoleums created by famous architects of the past. World-famous monuments of ancient architecture still remember the times of the conquests of Alexander the Great and Genghis Khan where anyone can create new project based on tourism.

Key words: Great Silk Road, world-famous monuments, comfortable and safe stay for tourists in these historical cities, cultural heritage, various types of art.

Uzbekistan is a country located in the center of the Great Silk Road, on the territory of the vast Central Asian region with a history dating back almost a million years. Uzbekistan is a state with a unique cultural heritage, various types of art and traditional crafts, the mentality of the population, its folklore, and cuisine. All this distinguishes it favorably from neighboring countries and regions.

Recently, interest in Uzbekistan as a tourist destination has increased significantly, and accordingly, the range of tourism services provided by local tour operators is increasing from year to year to attract more travelers. The bulk of travelers in Uzbekistan are residents of the countries of the European Commonwealth, as well as some countries of the Asia-Pacific region.

Uzbekistan is a country of the greatest cities with hundreds of architectural monuments of different eras. Samarkand, Bukhara, Khiva, Shakhrisabz, Termez and Kokand are known throughout the world. These cities, the same age as Rome and Babylon, were once the largest centers of science and culture. The best minds and hands of that time flocked to them. The world was amazed by the luxury and splendor of palaces, minarets, mosques, and mausoleums created by famous

architects of the past. World-famous monuments of ancient architecture still remember the times of the conquests of Alexander the Great and Genghis Khan. Alas, we have to admit that many of these masterpieces simply have not survived to the present day, or only show their majestic ruins to the eyes of others. But even those buildings that have miraculously survived perfectly recreate the picture of the distant past. The Great Silk Road, one of the most significant achievements in the history of world civilization, also ran through these cities. Much effort has been made to ensure a comfortable and safe stay for tourists in these historical cities, which are still filled with the spirit of antiquity to this day. In this regard, a large number of new hotels and guest houses are opening, new restaurants and cafes are reaching international standards, modern vehicles, from cars to comfortable tourist buses, are transporting an increasing number of tourists.

Traveling through Uzbekistan with its historical, archaeological, architectural and natural sites is a real adventure, replete with pleasant discoveries. It is Uzbekistan (among other countries in the region) that is the leader in the market for cultural and educational trips. Guests of our country have the opportunity to trace its history not only in museums, looking at exhibits, but also “live”. One has only to set foot on the land of ancient settlements, visit archaeological sites, and doors will open before you into the distant past of palaces, temples dedicated to various gods, and the lives of people of bygone eras.

You will never forget the tall minarets, grandiose madrassas and mosques, luxurious palaces and austere mausoleums, decorated with incredibly beautiful ceramic ornaments. You will always remember the noisy and colorful oriental bazaars, interesting legends, warm hospitality and ancient traditions of the local residents.

This land full of oriental romance cannot leave anyone indifferent. It is a land of cotton and orchards, never-ending bazaars and skilled artisans who today practice production methods inherited from their ancestors.

Deserts are the center of the ancient formation of species, caravan routes crossing the vast expanses of hot sands and dunes, endless steppes that remain silent and attract with their mystery and immensity have been part of the Great Silk Road since ancient times, connecting ancient China with Europe.

Modern tourist infrastructure also offers travel through the steppes and deserts with unique opportunities to ride camels, live in a yurt (the only human dwelling in the vast expanses of deserts and steppes), equipped with the necessary conditions for tourists to live, and spend an evening by the fire listening to the songs of the local population.

The mountains of Uzbekistan are also the most picturesque landscapes in Central Asia. These amazing places should be seen by anyone who wants to feel the harmony of merging with nature, escape from reality and reflect on life. Forests giving way to mountain meadows turn into mountain peaks and glaciers covered with eternal snow. The inaccessible peaks of the Western Tien Shan, mountain pastures, ridges and fast rivers sparkling under the blue sky have attracted the attention of tourists for many years. In the summer, mountain tourism in Uzbekistan offers a wide range of services on bicycle tracks, hiking, trekking, rafting, mountaineering, horseback riding tours and recreation in fashionable mountain resorts. In winter, snowboarding and paragliding are very popular. Professional instructors provide a high level of service and the implementation of all your most extreme ideas.

And most importantly, the traditions of Uzbek hospitality, deeply rooted in the people, local customs and excellent national cuisine make Uzbekistan an attractive place where guests from all over the world come. You will never forget your trip to Uzbekistan.

But Uzbekistan is not only hoary antiquity, the unique cultural heritage of its people, hospitality and famous national cuisine. Uzbekistan is also modernity, an excellent place for recreation and entertainment, a new, intensively developing tourist destination!

Interesting, cheap, clean, safe - these are the pillars on which what is called an exciting trip to Uzbekistan is based.

Now let's take a closer look at these four trump cards:

Interesting. The rich history of the region, world-famous monuments of architecture and applied art, tours of the ancient cities of Uzbekistan, stories of professional guides that you want to listen to endlessly - this is what awaits you.

Cheap. All tourists coming to Uzbekistan note one indisputable fact: in Uzbekistan, prices for everything are simply "ridiculous," indecently modest. Therefore, spending money here is a pleasure. Shopping in stores of any level and capabilities, entertainment venues, excellent restaurants offering cuisine from around the world, magnificent ski resorts, the capital's special "nightlife" and entertainment - this is what attracts.

Purely. On the streets of Tashkent and other large cities of Uzbekistan, you will not trip over beer bottles, crush empty cigarette packs, or walk around heaps of garbage. Unusually clean, wide, shady streets, green parks, transparent fountains - this is what captivates.

Safely. One can only envy the stability in Uzbekistan. Glory to Allah, the merciful and merciful, there are no wars, no revolutions, no rebellions, no destruction. The population is famous for its peacefulness - this is what makes us remember and dream about Uzbekistan

List of references:

1. Farmanov E. A., Kadyrov D. Kh., Khodzhaeva F. N. The role of the cultural heritage of Uzbekistan in the development of tourism // Bulletin of Science and Education. – 2020. – No. 2-3 (80). – pp. 20-23.

2. 4. Ochilova Kh. F. Strategy for demographic development of the Republic of Uzbekistan. //Education and problems of social development. – pp. 117-125. 2020 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=429982593>. Ashurova Sh.A. The wonders of the unexplored cave in Uzbekistan. American Journal of Business Management, Economics and Banking ISSN (E): 2832-8078 Volume 9, | Feb., 2023

4. Ashurova Sh.A. The features of the development of pilgrimage tourism in the world economy TJE - Thematic journal of Education ISSN 2249-9822 Vol-7- Issue Q3- 2022 <http://thematicsjournals.in/index.php/tjed> DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.6674372> UIF 2020= 7.528 IFS 2020= 7.433 2022

5. Ashurova Sh.A. The impact of the digitalization in Uzbekistan's tourism to the economy. EUROPEAN JOURNAL OF LIFE SAFETY AND STABILITY (EJLSS) ISSN2660-9630 www.ejlss.indexedresearch.org Volume 28, April-2023.

6. <http://mitc.uz/uz/news/view/1186>

7. <https://www.technoman.uz/post/raqamli-iqtisodiyot-nima.html>

8. <https://www.khabar.uz/uz/tehnologiya/koreya-uzbekistanda-elektron-hukumatni-rovijlandan>

9. <https://lex.uz/docs/4143186?ONDATE=15.01.2022>

4

.

5

4

9

p

p

.

-

.

Методы и элементы анализа внешнеэкономической деятельности

Хужамурадова Сурайё Ибрагимовна

базовый докторант кафедры

«Бухгалтерский учёт и анализ и аудит»

Ташкентского государственного

аграрного университета,

Аннотация. В данной статье описывается важность анализа внешнеэкономической деятельности. Изучены подходы зарубежных экономистов к анализу внешнеэкономической деятельности. Рассмотрены методы и элементы анализа внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспортно-импортные операции, финансовые отчеты, настоящие показатели, горизонтальный, трендовый, SWOT анализ.

Abstract. This article describes the importance of analyzing foreign economic activity. The approaches of foreign economists to the analysis of foreign economic activity have been studied. Methods and elements of analysis of foreign economic activity are considered.

Keywords: foreign economic activity, export-import operations, financial reports, real indicators, horizontal, trendy, SWOT analysis.

Основной целью экономического анализа внешнеэкономической деятельности, в том числе экспортно-импортной, является состояние валютных и экспортно-импортных операций экспортно-импортного предприятия, прибыли и убытки от внешней торговли, изменения в структуре внешнеэкономической деятельности. Стоимость в иностранной валюте при расчетах с дебиторами и кредиторами заключается в получении максимально информативных параметров, обеспечивающих объективное представление о указанных активах и обязательствах.

Изучение метода и элементов анализа внешнеэкономической деятельности, особенно экспортно-импортной деятельности позволяет определить оценки состояния и эффективности внешнеэкономической деятельности экспортно-импортных предприятий, анализа экспорта и импорта по вертикали и горизонтали, факторов, влияющих на развитие внешнеэкономической и денежно-кредитная политика экономического субъекта.

По мнению экономистов Е.В.Бурденко, Е.В.Быкасовой, О.Н.Ковалевой, «При анализе внешнеэкономической деятельности используются:

- определение объема импорта и определение доли импортируемой продукции в общем объеме потребления на внутреннем рынке; оценка динамики импорта товаров (работ, услуг);
- определение объема экспорта, его доли в объеме общего объема продукции, произведенной в стране, а также оценка динамики этих показателей;
- выявить основных участников рынка, наиболее активно участвующих в импортно-экспортных операциях;
- определение основных направлений импорта/экспорта продукции;
- определение основных таможенных пунктов, через которые осуществляется ввоз/вывоз определенной продукции;
- выявление наиболее активно импортируемых/экспортируемых видов продукции;
- оценка влияния сезонного фактора на объемы импорта/экспорта;
- оценка реакции рынка импорта/экспорта на различные изменения в политике, законодательстве, ценах на товары и ресурсы, выход на рынок новых игроков и другие события».

Анализ внешнеторговых операций по данным финансовой отчетности экспортно-импортных предприятий включает:

- анализ динамики и структуры договорных обязательств;
- анализ оборота денежных средств при экспортных (импортных) операциях;
- анализ влияния обязательств на платежеспособность, ликвидность и финансовую устойчивость экономического субъекта.

Метод экономического анализа экспортно-импортной деятельности представляет собой совокупность методов, подходов, методов исследования внешнеторговых процессов по их динамике и статике.

Характерными особенностями методов экономического анализа экспортно-импортной деятельности являются следующие:

- использование системы показателей валютных и экспортно-импортных операций;
- изучить причины изменения этих показателей;
- выявление и измерение взаимосвязей между внешнеторговыми операциями.

Система показателей внешнеэкономической деятельности формируется в процессе планирования, учета и анализа, разработки экономических информационных систем и подсистем. При диагностике внешнеэкономической деятельности выделяют несколько объектов анализа:

- производство и реализация экспортной продукции;
- стоимость экспортной продукции;
- использование материальных, трудовых и финансовых ресурсов при экспорте и импорте;
- прием импортных активов, налогообложение экспортно-импортных операций и определение финансовых результатов.

Связь между показателями определяется объективными условиями внешнеторгового оборота. Отчет о внешнеэкономической деятельности в основном состоит из количественных, абсолютных показателей. Поэтому анализ тех или иных показателей, экономических событий, экономических процессов, ситуаций начинается с рассмотрения абсолютных величин в физическом или хозрасчетном учете. Для анализа абсолютных показателей, как правило, используется метод сравнения, с помощью которого изучаются абсолютные или относительные изменения показателей, тенденции и закономерности их развития. Существует несколько типов показателей для сравнения:

- показатели внешнеэкономической деятельности в отчетном и предыдущих периодах, нормативные показатели;
- бенчмаркинг, глобальные индикаторы, показатели компаний-конкурентов.

Сравнение с плановыми показателями применяется при бизнес-планировании внешнеэкономической деятельности, где необходимым условием использования метода является сравнение показателей по их содержанию и структуре, то есть с точки зрения оценки и сравнения показателей, цен, состав экспортной продукции и ее реализации, состав импортных закупок.

Сравнение фактических показателей внешнеэкономической деятельности за отчетный период с аналогичными данными предыдущих лет отражает изменения во времени, динамику экспорта и импорта, состояние расчетов в иностранной валюте, валютную и таможенную политику. При использовании этого метода необходимо обеспечить сопоставление данных о ценах (с использованием индексов к ценам базового периода), социальных, природных и других факторах.

Сравнение фактических показателей с нормативными показателями создает возможность оценить внутренние резервы производства экспортной продукции, снизить себестоимость продукции, определить резервы и рационально использовать современные методы расчета себестоимости экспортируемой продукции.

Сравнение фактических показателей на внешнеэкономическом рынке выявляет конкурентоспособность экономического субъекта и проводится по показателям сопоставимых предприятий.

Анализ абсолютных показателей проводится горизонтальным, вертикальным или трендовым методами. Горизонтальный и вертикальный анализы дополняют друг друга, и на их основе составляется сравнительный аналитический баланс. Все показатели такого баланса можно разделить на три группы: 1) структурные показатели; 2) показатели динамики; 3) показатели структурной динамики.

Разновидность горизонтального анализа - трендовый анализ - представляет собой цепной метод сравнения каждой отчетной позиции с рядом предыдущих периодов по отношению к периоду, принятому за основу, и определения тренда, то есть основной тенденции динамики внешнеэкономической деятельности, свободная от случайных воздействий и индивидуальных особенностей отдельных периодов.

Трендовый анализ имеет перспективный прогнозный характер, так как позволяет определить значение показателя на будущее на основе изучения закономерности изменения показателя внешнеэкономической деятельности в прошлом. Для этого рассчитывается уравнение регрессии, в котором переменная изменяется под влиянием анализируемого объема экспорта или импорта, показателя прибыли или рентабельности внешнеторговых операций, а в качестве фактора выступает период времени (годы, месяцы и т.д.). Уравнение регрессии позволяет построить линию, отражающую теоретическую динамику анализируемого показателя рентабельности. Подставляя в полученное уравнение регрессии порядковый номер планового года, рассчитывают прогнозное значение показателя внешнеэкономической деятельности.

В целом горизонтальный и вертикальный анализ показателей является эффективным инструментом изучения внешнеэкономической деятельности организации и эффективности ее внешнеторговой деятельности. Требования к бухгалтерскому учету и финансовой отчетности организаций, участвующих в международном обмене товарами и услугами, существенно выше, чем те,

которые применяются к субъектам хозяйствования, не выходящим на внешний рынок.

Специалист в данной области В.И.Бариленко остановился на особенностях анализа, в том числе: «При анализе следует учитывать ряд особенностей:

- в связи с тем, что участники внешнеэкономической деятельности расположены на значительном расстоянии друг от друга, большая продолжительность своевременного осуществления операций по экспорту и импорту товаров, сделок (покупателя и продавца товаров);

- необходимость прохождения товаров через таможенную границу республики в связи с тем, что один из участников внешнеэкономической сделки (покупатель или продавец товаров) обязательно находится за границей;

- расчеты между покупателем и продавцом товара в большинстве случаев производятся в иностранной валюте;

- непредсказуемость перемещения товара от продавца к покупателю с высокими издержками для обоих участников внешнеэкономической сделки (каждый из них частично связан с определенным основным условием поставки);

- наличие большого количества центров затрат, что приводит к необходимости привлечения различных хозяйствующих субъектов, оказывающих услуги или выполняющих работы по продвижению экспорта или импорта товаров.

При проведении анализа следует учитывать ряд факторов, связанных со следующим:

- увеличение продолжительности и удаленности сделок, что приводит к увеличению кредитных рисков и срока действия договоров;

- изменение курсов валют, что приводит к появлению дополнительного вида коммерческого риска – валютного;

- различия в законодательстве, нормах и правилах договорных отношений в разных странах, что существенно усложняет взаимные расчеты между контрагентами и увеличивает налоговую нагрузку;

- рыночные условия действующего законодательства конкретной страны, которые вызывают дополнительные риски, обусловленные суверенитетом каждой страны, ее текущими экономическими и политическими интересами.

SWOT-анализ используется для точной оценки силы объекта исследования и ситуации на внешнем рынке, что является инструментом быстрой оценки стратегического положения субъекта. SWOT-анализ

подчеркивает, что стратегия экспортно-импортных операций должна наилучшим образом сочетать внутренние возможности (сильные и слабые стороны) и внешнюю ситуацию (выраженную в возможностях и угрозах):

- сильные стороны (Strengths) - преимущества (экспортер, импортер);
- слабые стороны (Weaknesses) – недостатки при экспорте и импорте товаров;
- возможности (Opportunities) - факторы внешней экономической среды, использование которых создает преимущества на рынке;
- угрозы (Threats) - факторы, потенциально ухудшающие положение на рынке, снижающие конкурентоспособность участника внешнеэкономической деятельности и, соответственно, объемы экспорта и импорта коммерческой организации.

SWOT-анализ – одна из важнейших диагностических процедур внешнеэкономической деятельности, используемая консалтинговыми фирмами по всему миру. Кроме того, его следует рассматривать как бизнес-технологии валютных операций, технологию оценки состояния экспорта и импорта, простаивающих ресурсов и угроз внешнеэкономической деятельности.

Использование SWOT-анализа позволяет систематизировать всю имеющуюся информацию о внешнеэкономической деятельности, принимать обоснованные решения по развитию экспорта и импорта.

SWOT-анализ является промежуточным звеном между постановкой целей и постановкой задач. Цель – обеспечение стабильности развития внешнеэкономической деятельности и повышение ее эффективности. Можно отметить, что в последнее время развитие внешнеэкономической деятельности значительно опережает развитие системы управления. Стратегическое управление внешнеэкономической деятельностью позволяет:

- оценка текущей ситуации на внешнем рынке;
- понимание поставленных целей и оценка задач развития экспорта и импорта;
- оценка стратегических интересов иностранных контрагентов;
- принимать активные и превентивные меры по осуществлению валютных операций;
- повышение готовности к решению контролируемых и неконтролируемых задач;
- оценить эффективность реализации стратегии, предоставить информацию по проблеме совместимости стратегии с внешними условиями

окружающей среды, помочь понять характер изменения экспорта и импорта для принятия управленческих решений.

Анализ экспортно-торговых операций зависит от условий, содержащихся в отдельных внешнеэкономических контрактах, заключаемых с иностранными покупателями, а также от формы зарубежного выхода поставщика импортных товаров на рынок нашей республики самостоятельно или через посредника.

Анализ экспортных операций проводится в следующей последовательности:

1. Анализируется объем экспорта в сравнении с принятыми обязательствами, плановыми значениями и показателями прошлого периода.
2. Структура экспортных поставок изучается по товарам, товарным группам, в разрезе покупателей, отдельных контрактов на экспортные поставки и стран, дифференцированных на развитые и развивающиеся страны.
3. Оценены факторы, влияющие на объем экспортных поставок.
4. Результаты анализа обобщаются для принятия управленческих решений.

В итоге, рассмотрены метод и методы анализа внешнеэкономической деятельности, особенно экспортно-импортной деятельности, особенности анализа, факторы, связанные с анализом.

Список использованной литературы

1. Бурденко Е.В., Быкасова Е.В., Ковалева О.Н. Учет, анализ и аудит ВЭД: - М.: РИО МГУДТ. 2014. - с.183.
2. Бариленко В.И. «Учет, анализ и аудит внешнеэкономической деятельности»: Учеб.пособие – М.: ИНФРА-М, 2009. - 458с.- (Высшее образование).

УДК: 616-00912

SPECIFIC METHODS OF TREATING CEREBRAL PALSY

Corresponding author: Egamova T. Malika, egamovamalika@mail.ru

EGAMOVA Malika Tursunovna

PhD, assistant

Rasulov Jamshedjon Shavkat ugli

Faculty of Dentistry, 3rd year student

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

ABSTRACT

There are many unique aspects of the treatment of cerebral palsy, in which only the constant long-term continuation of a multidisciplinary comprehensive rehabilitation program brings relief to the patient and improves his quality of life. If the patient can take care of himself, this is a great achievement for society and, of course, for his family. The direct active participation of the patient in this rehabilitation increases the effectiveness of this method. The help of psychologists in this is certainly invaluable. With the joint support of several specialists, it is possible to prepare the patient for an active life and increases the patient's interest in life.

Key words: active participation, interest in life, effective method, participation of specialists, rehabilitation measure.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ ДЕТСКОГО ЦЕРЕБРАЛЬНОГО ПАРАЛИЧА

ЭГАМОВА Малика Турсуновна

PhD

РАСУЛОВ Жамшеджон Шавкатович

студент 3курс стом.факультета

Самаркандский Государственный Медицинский Университет,

СамаркандУзбекистан

АННОТАЦИЯ

Существует множество уникальных аспектов лечения ДЦП, при которых только постоянное длительное продолжение мультидисциплинарной комплексной программы реабилитации приносит облегчение больному и повышает качество его жизни. Если пациент сможет позаботиться о себе, это большое достижение для общества и, конечно же, для его семьи. Непосредственное активное участие пациента в этой реабилитации повышает эффективность этого метода. Помощь психологов в этом, безусловно, неопределима. При совместной поддержке нескольких специалистов создается возможность подготовить пациента к активной жизни и повышается интерес пациента к жизни.

Ключевые слова: активное участие, интерес к жизни, эффективный метод, участие специалистов, реабилитационное мероприятие.

Introduction: Cerebral palsy develops as a result of brain damage in utero, during childbirth, and also during the newborn period, when the main structures of the brain are still immature. The goal of rehabilitation is the physical and social adaptation of the patient and the expansion of his individual capabilities. Rehabilitation in a clinical setting once or twice a year does not bring visible results. That's why we decided to do physical exercises at home together with mothers. Parents can heal their child, not another doctor. Parents have to take care of a child with cerebral palsy all day. With exercise, we want to have a healing and restorative effect on the body to restore performance; improve blood circulation and metabolic processes in the affected area to eliminate or reduce neurovascular and metabolic diseases, prevent the formation of adhesions between the nerve sheath and surrounding tissues, and, if these adhesions exist, to maintain healthy development of the ability of loose tissues to adapt to adhesive formations. ; strengthen weakened muscles, restore coordination of movements, fight related diseases: vertebral curvature and limited mobility.[2]

Research methods: This work is based on the results of a study of 84 patients with various forms of cerebral palsy. Children's age is from 1 to 4 years. We divided them into two groups. First 32 children - 50%; second 32 children - 50%. Both groups received standard treatment, massage, physical therapy. In addition to these treatments, we prescribed home physical therapy to the control group. We have taught parents to continue these exercises at home. Individual exercises were given to each child. We have outlined simple, effective methods that every child should do on a regular basis. Physical procedures consist of hot packs, paraffin

applications, which are performed to prevent joint stiffness. Medicines used in cerebral palsy improve blood circulation and thereby improve the nutrition of muscle and nerve tissue. On the one hand, there is no treatment that can restore the damaged brain.[3] However, if you follow a scientifically based program, then an intact nervous system can perform all its functions. It is very important that exercise therapy sessions begin after the birth of the child, with gradual complications. In addition, even if the child does not have symptoms of cerebral palsy, even if it is prone to its development, classes should be started. Physical education programs play a leading role in comprehensive rehabilitation of children with cerebral palsy. We carefully analyzed the characteristics of the motor environment of each patient with cerebral palsy and created a program that allows to stimulate motor function. [1] When creating a set of exercises for patients with cerebral palsy, attention should be paid to muscle movements. Cerebral palsy patients lack sensory power and this can be corrected to some extent by an exercise program. We worked with the following exercises:

- Muscle stretching exercises: relieves muscle tension, prevents teratogenesis, increases range of motion
- .-Exercises to develop muscle sensitivity, to create strength that allows you to regulate a certain area of muscles
- .-Exercises to improve the functional state of nerve tissue by training nerve sensitivity
- .- Endurance exercises to maintain the efficiency of the organs.
- Relaxation exercises to relieve spasms, tension and cramps.
- Walking exercises (to learn to walk normally).[2]
- Climbing exercises to improve balance and motor strength
- .-Resistance Exercise: Gradually increase resistance exercise to build muscle strength.

Duration of lessons - for young children - 2-3 times a day no more than 15 minutes; 3-4 times a day for 20-30 minutes for children of middle and older age. People with cerebral palsy can develop muscle strength by gradually increasing the intensity of exercise.[5] To ensure that the center of gravity is evenly distributed on both sides of the body, the exercises were performed first with one leg and arm, then with the other. More load was placed on the weakened part, and therefore the movement was improved. We specially developed exercise therapy exercises for cerebral palsy, which allowed us to develop and strengthen the patient's motor skills. We performed a series of exercises necessary to develop and strengthen the abdominal muscles.

We made sure that all actions are performed correctly, because they are remembered, become a habit and become a condition for self-sufficiency. Success depends almost entirely on the parents, because a doctor, physiotherapist or massage therapist can perform the procedures correctly, but they can take very little time. Parents should prepare the child for independent life as much as possible, using special methods at home.[6] Based on the diagnosis of cerebral palsy, clinical presentation, taking into account the type of disease, the patient's age and the severity of the condition, we prescribed massage, physiotherapy and drug treatment. In addition to physical exercises, a lifestyle regimen was added, in which orthopedic aids are used, and step-by-step training with a speech therapist.

Research results: Because with cerebral palsy, muscle tone is disturbed, which later leads to the formation of pathological motor reactions, difficulties in maintaining balance and resisting gravity. In the future, this also leads to the formation of contractures and deformations of the limbs. One of the most effective and efficient means of rehabilitation is home exercise therapy for children with cerebral palsy.[7] The groups that continued physical therapy at home helped to develop the child's ability to inhibit and control their movements. Exercises improve coordination and increase range of motion. Through long-term physical therapy, we help the child develop household skills, knowledge of basic work activities, self-care without parental assistance, development of new skills, as well as proper taught movements.[5] We have based exercise therapy on a number of principles: - regular and systematic exercise; - absence of long breaks; - gradual increase in physical activity; - no referral to other patients - only individual methods; - taking into account the stage of development of the disease, the age of the child, his psychological state.

Together with the parents, we carried out corrective-inflammatory work, which allowed us to compensate for the broken functions. It is recommended to conduct training from an early age. The sooner the better for the child. It is necessary to develop fine motor skills of hands. Materials can be: cones, branches, stones, leaves, fruits and vegetables.

Treatment with physical exercises had a healing effect on the general condition of the body. It helped to strengthen tissues and organs in the child's body. It activated weakened muscles, corrected spinal curvature, improved metabolism and other metabolic processes, activated brain activity and accelerated blood circulation. If the child has difficulty in walking on his own or does not walk on his own, training began near bars or hard supports, and then moved from a hard rope to a weakened

one. We have created an individual rehabilitation treatment program. It is based on modern technologies of motor skill development using innovative technical means - simulators, devices and hardware-software systems.[5] We selected a rehabilitation program for cerebral palsy separately, but physical therapy was mandatory in each complex. With physical therapy, we tried to restore natural motor functions and the child's mastery of basic movements. Together with other methods, physical education helped to achieve the main goal - to provide the child with a full life.[6]

Exercise therapy against cerebral palsy in clinical and home conditions made it possible to achieve the following results:

- basic skills and abilities of the baby are developed;
- decrease in muscle tension;
- increased joint flexibility and range of motion;
- improved balance and coordination
- strengthening the cardiovascular system;
- reducing the frequency and complete elimination of spasms and convulsions;
- increased sensitivity of the nervous system;

Special attention was paid to proper nutrition for children. Basically, children with this diagnosis can be given everything: fruits, vegetables, meat, fish. It is especially important to provide milk for such children. These children especially need love and attention. Only this can cure them. Mothers should walk more in the fresh air. You need to mentally imagine how the disease will rise to the highway and pass. They forced mothers to leave their children in contact with nature as often as possible.

Physical activity had a special stimulating effect on the body, which could ensure its full functioning. During physical exercise, the level of excitation of motor areas of the central nervous system increased significantly.[2] Foci of excitation appeared in them, which contributed to the disappearance of the mechanisms that were the cause of the pathological process. In other words, the painful focus, as if blocked, and as a result, the functions that were disturbed gradually return to normal. Regular exercise combined with standard treatment methods not only helped to get rid of pain, but also helped to normalize seemingly irreversible pathological processes. Therapeutic gymnastics provided natural relaxation of the spine with simultaneous muscle training and is part of the entire therapeutic complex. The exercises had a psychotherapeutic effect.

Light and painless movements improved well-being and had a hardening effect.[5]

Summary. Expected end results: Exercise should definitely be done at home with mom. These exercises strengthen children's health, form the right attitude to a healthy lifestyle; forms moral values: kindness, compassion, sensitivity, friendship; develops children's independent activity skills.[7] The main thing in our business is not to be lazy, but to firmly pursue our goal.

REFERENCES

1. Матмуродов Р. Ж., Эгамова М. Т. ФИЗИЧЕСКАЯ РЕАБИЛИТАЦИЯ ДЕТЕЙ С ПОСЛЕДСТВИЯМИ ДЦП //Оздоровительная физическая культура молодежи: актуальные проблемы и перспективы: материалы IV Междунар. науч.–практ. конф.(Минск-Ташкент, 28 мая 2020 г.)/под ред.: АС Ванда.– Минск: БГМУ, 2020.–309 с.–ISBN 978-985-21-0540-8. – С. 304.
2. Matmurodov R., Egamova M. New approaches to the early recovery of children with various forms of cerebral palsy //Journal of the Neurological Sciences. – 2019. – Т. 405. – С. 356.
3. Tursunovna E. M., Shavkatovich R. J. PHYSICAL REHABILITATION FOR CEREBRAL PALSY //JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE. – 2023. – Т. 8. – №. 3.
4. Tursunovna E. M. et al. IMPROVING REHABILITATION OF Cerebral Palsy USING PHYSICAL EXERCISES //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2024. – Т. 3. – №. 28. – С. 227-231.
5. Tursunovna E. M. et al. EFFECTIVENESS OF PARENTAL PARTICIPATION IN THE REHABILITATION OF PATIENTS WITH CEREBRAL PALSY //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2024. – Т. 3. – №. 28. – С. 220-226.
6. Усманходжаева А. А., Матмуродов Р. Ж., Эгамова М. Т. Развитие физиологические движения у детей с детским церебральным параличом //ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2020. – Т. 1. – №. 1.,,,
7. Egamova M. T. et al. Game Method of Rehabilitation of Children with Infantile Cerebral Paralysis //Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology. – 2020. – Т. 14. – №. 4. – С. 7979-7983.
8. Эгамова М. Т. РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ЦЕРЕБРАЛЬНЫМ ПАРАЛИЧОМ В ДОМАШНИХ УСЛОВИЯХ //Современные вопросы психологии и образования в контексте работы с различными категориями детей и молодежи: психолого-педагогические аспекты творческой самореализации. – 2019. – С. 82-87.

9. Эгамова М., Мавлянова З., Бурханова Г. Применение лечебной физкультуры при детских церебральных параличах в домашних условиях //Журнал вестник врача. – 2018. – Т. 1. – №. 2. – С. 114-117.
10. Эгамова М. Т. соавт. Игровой метод реабилитации детей с детским церебральным параличом //Индийский журнал судебной медицины и токсикологии. – 2020. – Т. 14. – №. 4. – С. 7979-7983.
11. Matmurodov R., Egamova M. Evaluation of clinical aspects of rehabilitation of children with cerebral palsy //Journal of the Neurological Sciences. – 2023. – Т. 455.
12. Tursunovna E. M. et al. INTEGRATED MECHANISM OF REHABILITATION OF CHILDREN WITH CHILDHOOD CEREBRAL PALSY IN CLINICAL AND POST-CLINICAL CONDITIONS //Academia Science Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 5. – С. 331-334.
13. Информация об авторах:
14. **Эгамова Малика Турсуновна** – к.м.н., ассистент кафедры реабилитологии, спортивной медицины и народной медицины. Самаркандский государственный медицинский университет, Самарканд, Узбекистан. E-mail: egamovamalika@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-4876-6975>
15. **Расулов Жамшеджон Расулович**- студент 2 курс стом.факультета, Самаркандский Государственный Медицинский Университет, Самарканд, Узбекистан jamikkrsh@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-5875-9275>
16. Information about the authors:
17. **Malika T. Egamova** – PhD Assistant of the Department of Rehabilitation, Sports Medicine and Folk Medicine. Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan.E-mail: egamovamalika@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-4876-6975>
18. **Jamshedjon R.SH**-(2nd year student of the Faculty of Dentistry) Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan. jamikkrsh@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-5875-9275>

УДК: 616-00912

MODERN METHODS OF TREATING CEREBRAL PALSY

EGAMOVA Malika Tursunovna

PhD, assistant

Rasulov Jamshedjon Shavkat ugli

Faculty of Dentistry, 3rd year student

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

Treatment of cerebral palsy is a long and difficult process, and the participation of several specialists is considered necessary. In this case, it is considered advisable to involve a rehabilitation specialist, neurologist, art therapist, occupational therapist, kinesiologist, massage therapist, speech pathologist, pediatrician, deaf-mute therapist and a number of other specialists. Of course, parental involvement is considered very effective for homeschooling. Parental participation creates inner peace and confidence in the child and ensures long-term continuation of this rehabilitation. At this stage, we must not forget about drug treatment. If you put it all together, long-term, ongoing rehabilitation will certainly show its results.

Key words: attractiveness, effective method, continuous rehabilitation, strong confidence, inner peace, home environment

ЭГАМОВА Малика Турсуновна

PhD

РАСУЛОВ Жамшеджон Шавкатович

студент 3курс стом.факультета

Самаркандский Государственный Медицинский Университет,

Самарканд Узбекистан

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ ДЕТСКОГО ЦЕРЕБРАЛЬНОГО ПАРАЛИЧА

Лечение ДЦП – длительный и трудный процесс, и участие нескольких специалистов считается необходимостью. При этом считается целесообразным привлечение врача-реабилитолога, невролога, арт-терапевта,

эрготерапевта, кинезиолога, массажиста, дефектолога, педиатра, глухонемого терапевта и ряда других специалистов. Конечно, участие родителей считается очень эффективным для домашних занятий. Участие родителей создает у ребенка внутренний покой и уверенность и обеспечивает долгосрочное продолжение этой реабилитации. На этом этапе нельзя забывать о медикаментозном лечении. Если сложить все это вместе, долгосрочная, непрерывная реабилитация, безусловно, не преминет показать свои результаты.

Ключевые слова: привлекательность, эффективный метод, непрерывная реабилитация, сильная уверенность, внутренний мир, домашняя обстановка

The life of patients with cerebral palsy consists of a combination of various aspects of rehabilitation: rehabilitation, physical and psychological, social, emotional and educational processes.[6] Recently, attention has been paid to new organizational forms in the complex rehabilitation system. Among them, the game method of teaching the child everyday skills is of great interest.

The purpose of the research is to develop and scientifically base a new organizational form and system of open games in combination with other non-traditional means for teaching daily skills to children with the consequences of cerebral palsy.

Research methods: children aged 3 to 10 years with the consequences of cerebral palsy in the late residual stage. Before starting rehabilitation activities, it is necessary to determine the initial severity of movement disorders in order to properly plan and rationally organize classes. Rehabilitation training should match the child's capabilities, support the motivation of children with cerebral palsy to continue training, and create a comfortable emotional environment. For children with cerebral palsy, the program of rehabilitation and restorative effects of teaching the child daily skills through physical education and sports helps to solve the following problems:

- improving walking skills;
- improve balance and coordination of movements;
- development of hand-eye coordination;
- development of fine motor skills of hands;

- development of the emotional and volitional sphere;
- development of spatial movement directions
- to practice qualitatively and strengthen previously acquired motor skills and abilities.

The life of patients with cerebral palsy consists of a combination of various aspects of rehabilitation: rehabilitation, physical and psychological, social, emotional and educational processes.[6] Recently, attention has been paid to new organizational forms in the comprehensive rehabilitation system. Among them, the game method of teaching the child everyday skills is of great interest.

The purpose of the research is to develop and scientifically base a new organizational form and system of open games in combination with other non-traditional means for teaching daily skills to children with the consequences of cerebral palsy.

Research methods: children aged 3 to 10 years with the consequences of cerebral palsy in the late residual stage. Before starting rehabilitation activities, it is necessary to determine the initial severity of movement disorders in order to properly plan and rationally organize classes. Rehabilitation training should match the child's capabilities, support the motivation of children with cerebral palsy to continue training, and create a comfortable emotional environment. For children with cerebral palsy, the program of rehabilitation and restorative effects of teaching the child daily skills through physical education and sports helps to solve the following problems:

- improving walking skills;
- improve balance and coordination of movements;
- development of hand-eye coordination;
- development of fine motor skills of hands;
- development of the emotional and volitional sphere;
- development of spatial movement directions
- to practice qualitatively and strengthen previously acquired motor skills and abilities.

In the initial stages of rehabilitation and recovery activities, we consider the most effective individual method of working with a child, in the future training with children should be conducted using different methods: individual, small group and group. In addition to the generally recognized means and forms of physical education and sports, it is recommended to include non-traditional exposure methods in the complex system of rehabilitation and recovery measures to teach the child daily skills, for example:

- computer educational games;
- psychogymnastics.

The game method of conducting lessons consisting of various game situations, tasks, exercises and games was widely used to solve correction problems. When playing sports, children with spastic diplegia need special exercises that help strengthen the back muscles, relax the adductor muscles of the thighs, and overcome postural reflexes. A distinctive feature of the developed methodology of rehabilitation and recreational activities is the differentiation of all means and forms of rehabilitation, outdoor and sports games, which are used according to the form of the disease and the degree of motor impairment. Implementation and effectiveness of rehabilitation and health measures for children with the consequences of cerebral palsy can only be carried out under systematic medical supervision. A training system has been developed using non-traditional forms of rehabilitation and rehabilitation activities, including computer correction games for children with cerebral palsy, in addition to outdoor and sports games.

The life of patients with cerebral palsy consists of a combination of various aspects of rehabilitation: rehabilitation, physical and psychological, social, emotional and educational processes.[6] Recently, attention has been paid to new organizational forms in the comprehensive rehabilitation system. Among them, the game method of teaching the child everyday skills is of great interest.

The purpose of the research is to develop and scientifically base a new organizational form and system of open games in combination with other non-traditional means for teaching daily skills to children with the consequences of cerebral palsy.

Research methods: children aged 3 to 10 years with the consequences of cerebral palsy in the late residual stage. Before starting rehabilitation activities, it is necessary to determine the initial severity of movement disorders in order to properly plan and rationally organize classes. Rehabilitation training should match the child's capabilities, support the motivation of children with cerebral palsy to continue training, and create a comfortable emotional environment. For children with cerebral palsy, the program of rehabilitation and restorative effects of teaching the child daily skills through physical education and sports helps to solve the following problems:

- improving walking skills;
- improve balance and coordination of movements;
- development of hand-eye coordination;
- development of fine motor skills of hands;
- development of the emotional and volitional sphere;
- development of spatial movement directions
- to practice qualitatively and strengthen previously acquired motor skills and abilities.

In the initial stages of rehabilitation and recovery activities, we consider the most effective individual method of working with a child, in the future training with children should be conducted using different methods: individual, small group and group. In addition to the generally recognized means and forms of physical education and sports, it is recommended to include non-traditional exposure methods in the complex system of rehabilitation and recovery measures to teach the child daily skills, for example:

- computer educational games;
- psychogymnastics.

The game method of conducting lessons consisting of various game situations, tasks, exercises and games was widely used to solve correction problems. When playing sports, children with spastic diplegia need special exercises that help strengthen the back muscles, relax the adductor muscles of the thighs, and overcome postural reflexes. A distinctive feature of the developed

methodology of rehabilitation and recreational activities is the differentiation of all means and forms of rehabilitation, outdoor and sports games, which are used according to the form of the disease and the degree of motor impairment. Implementation and effectiveness of rehabilitation and health measures for children with the consequences of cerebral palsy can only be carried out under systematic medical supervision. A training system has been developed using non-traditional forms of rehabilitation and rehabilitation activities, including computer correction games for children with cerebral palsy, in addition to outdoor and sports games.

The pedagogical experience we conducted and the obtained results made it possible to scientifically justify the effectiveness of the complex methodology of rehabilitation and recreational effects.

Summary. According to the literature, the practice of using existing methods and tools for the rehabilitation of cerebral palsy is not effective enough, which predetermines the search for new approaches, tools, methods and forms for the successful implementation of rehabilitation and recreational activities. The nature of the impact of rehabilitation on the body of a child with the consequences of cerebral palsy should be comprehensive, rehabilitation and recreation activities should take into account the mechanisms of rehabilitation and compensation as the biological basis of the recovery process, and support the motivation of disabled people. children for continuous activity, conducting classes in a mode suitable for the child's capabilities, creating a comfortable psychological background. The complex system of rehabilitation effects used in our work consisted of:

- special physical exercises with targeted effect;
- physical exercises with elements of gymnastics;
- game activity with a focused effect;
- sports and outdoor games;
- computer educational games;
- psycho-gymnastics course.

The main focus of our work is the game method. In addition to traditional game methods, we also used a whole group of relatively new promising methods of working with children of this group: the method of music and rhythm therapy; the method of simulating animals and plants, the method of "theater of physical education".

The results of physical rehabilitation of disabled children showed high efficiency, which was reflected in the improvement of their mobility.

The results of entertainment and rehabilitation activities also had a positive effect on the mental state of disabled children with cerebral palsy. The following data illustrates this:

- in the experimental group, when the test was conducted on the individual's differential scale on the individual's power factor, the differences were significant and amounted to 28%. The differences found in the control group were not significant, the personal power factor improved by 9%.

Thus, the complex system of recreational and rehabilitation activities has shown its effectiveness in teaching daily skills to children with cerebral palsy and can be recommended for use in practical work with disabled people with consequences of cerebral palsy.

REFERENCES

1. Усманходжаева А. А., Матмуродов Р. Ж., Эгамова М. Т. Развитие физиологические движения у детей с детским церебральным параличом //ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2020. – Т. 1. – №. 1.,,,
2. Egamova M. T. et al. Game Method of Rehabilitation of Children with Infantile Cerebral Paralysis //Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology. – 2020. – Т. 14. – №. 4. – С. 7979-7983.
3. Эгамова М. Т. РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ЦЕРЕБРАЛЬНЫМ ПАРАЛИЧОМ В ДОМАШНИХ УСЛОВИЯХ //Современные вопросы психологии и образования в контексте работы с различными категориями детей и молодежи: психолого-педагогические аспекты творческой самореализации. – 2019. – С. 82-87.
4. Эгамова М., Мавлянова З., Бурханова Г. Применение лечебной физкультуры при детских церебральных параличах в домашних условиях //Журнал вестник врача. – 2018. – Т. 1. – №. 2. – С. 114-117.

5. Эгамова М. Т. соавт. Игровой метод реабилитации детей с детским церебральным параличом //Индийский журнал судебной медицины и токсикологии. – 2020. – Т. 14. – №. 4. – С. 7979-7983.

6. Matmurodov R., Egamova M. Evaluation of clinical aspects of rehabilitation of children with cerebral palsy //Journal of the Neurological Sciences. – 2023. – Т. 455.

7. Tursunovna E. M. et al. INTEGRATED MECHANISM OF REHABILITATION OF CHILDREN WITH CHILDHOOD CEREBRAL PALSY IN CLINICAL AND POST-CLINICAL CONDITIONS //Academia Science Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 5. – С. 331-334.

8. Матмуродов Р. Ж., Эгамова М. Т. ФИЗИЧЕСКАЯ РЕАБИЛИТАЦИЯ ДЕТЕЙ С ПОСЛЕДСТВИЯМИ ДЦП //Оздоровительная физическая культура молодежи: актуальные проблемы и перспективы: материалы IV Междунар. науч.–практ. конф.(Минск-Ташкент, 28 мая 2020 г.)/под ред.: АС Ванда.–Минск: БГМУ, 2020.–309 с.–ISBN 978-985-21-0540-8. – С. 304.

9. Matmurodov R., Egamova M. New approaches to the early recovery of children with various forms of cerebral palsy //Journal of the Neurological Sciences. – 2019. – Т. 405. – С. 356.

10. Tursunovna E. M., Shavkatovna R. J. PHYSICAL REHABILITATION FOR CEREBRAL PALSY //JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE. – 2023. – Т. 8. – №. 3.

11. Tursunovna E. M. et al. IMPROVING REHABILITATION OF Cerebral Palsy USING PHYSICAL EXERCISES //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2024. – Т. 3. – №. 28. – С. 227-231.

12. Tursunovna E. M. et al. EFFECTIVENESS OF PARENTAL PARTICIPATION IN THE REHABILITATION OF PATIENTS WITH CEREBRAL PALSY //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2024. – Т. 3. – №. 28. – С. 220-226.

13. Информация об авторах:

14. **Эгамова Малика Турсуновна** – к.м.н., ассистент кафедры реабилитологии, спортивной медицины и народной медицины. Самаркандский государственный медицинский университет, Самарканд, Узбекистан. E-mail: egamovamalika@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-4876-6975>

15. **Расулов Жамшеджон Расулович**- студент 2 курс
стом.факультета, Самаркандский Государственный Медицинский
Университет, Самарканд, Узбекистан jamikkrsh@gmail.com, [https://orcid.org/
0009-0009-5875-9275](https://orcid.org/0009-0009-5875-9275)

16. Information about the authors:

17. **Malika T. Egamova** – PhD Assistant of the Department of
Rehabilitation, Sports Medicine and Folk Medicine. Samarkand State Medical
University, Samarkand, Uzbekistan.E-mail: egamovamalika@mail.ru,
[https://orcid.org/ 0009-0001-4876-6975](https://orcid.org/0009-0001-4876-6975)

18. **Jamshedjon R.SH**-(2nd year student of the Faculty of Dentistry)
Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan.
jamikkrsh@gmail.com, [https://orcid.org/ 0009-0009-5875-9275](https://orcid.org/0009-0009-5875-9275)

DAUN SINDROMI –KASALLIK BELGILARI, DIAGNOSTIKASI VA DAVOLASH USULLARI

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi 2-son Davolash fakulteti talabasi
Xalilova Mexrangiz Baxtiyor qizi

ANOTATSIYA

Hozirgi kunda dunyoda irsiy kasalliklar va tug‘ma nuqsonlar bilan tug‘iluvchi bolalar soni tobora ortmoqda . Shu bilan bir qatorda Daun sindromi bilan kasallanuvchi bolalar tug‘ilgan har beshta biladan bittasida yoki ikkitasida kuzatilmoqda . Bu kasallik tez-tez uchrasada , ammo kasallikka chalingan bolalar soni keskin ortmayapti sabab shuki, sun‘iy va tabiiy abortlar , hamda bolaning o‘lik tug‘ilishi sababli ular soni keskin oshmayapti.

Kalit so‘zlar: Daun sindromi, xromosoma,kariotip, translokatsiyasi, diagnostika

Daun sindromi — xromosoma patologiyasi bo‘lib, 21-xromosoma genetik materialining qo‘shimcha nusxasi mavjudligi bilan tavsiflanadi. Nusxa yoki butun xromosoma (trisomiya), yoki uning qismlari (masalan uning translokatsiyasi hisobiga) mavjud bo‘lishi mumkin.

Qo‘shimcha nusxa mavjudligi oqibati qo‘shimcha genetik materiallar miqdori, genetik muhit va oddiy tasodifga bog‘liq. Daun sindromi ham odamlarda, ham boshqa jonzotlarda uchraydi (masalan bu sindrom maymun va sichqonlarda aniqlangan). Normal inson kariotipi 46 xromosomadan iborat va erkaklar uchun 46,XY, ayollar uchun 46,XX deb belgilanadi, Daun sindromi bo‘lganlarda esa kariotip 47 ta xromosomadan iborat bo‘ladi.[1]

TRISOMIYA

Trisomiya — normal juft o‘rniga uch gomologik xromosomalarning mavjudligi.

Bu holat meyoza paytida xromosomalarning ajralmasligidan kelib chiqadi, natijada 24 xromosomal gameta hosil bo‘ladi. Qarama-qarshi jins vakilining normal gametasi bilan birlashganda, zigota 47 ta xromosomal bo‘lib qoladi.

21-xromosoma trisomiyasi 95% holatlarda Daun sindromiga sabab bo‘ladi, bunda 88% onaning, 8% holatda esa ota gametasining ajralmasligi rol o‘ynaydi.

ROBERTSON TRANSLOKATSIYALARI

Daun sindromini keltirib chiqaradigan 21-xromosomada qo‘shimcha materiallar ota-onaning biri kariotipida robertson translokatsiyasi borligi sababli paydo bo‘lishi mumkin. Bu holatda 21-xromosomaning uzun yelkasi boshqa xromosomalarning yelkasiga (ko‘pincha 14-chi [45, XX, der (14; 21) (q10; q10)]) birikadi.

Robertson translokatsiyasi bo‘lgan odamning fenotipi normaga javob beradi. Reproduktsiya paytida normal meyozi 21-xromosomaning trisomiyasi va Daun sindromi bo‘lgan bolaning tug‘ilishi ehtimolini oshiradi. Daun sindromi bilan translokatsiya odatda «oilaviy Daun sindromi» deb ataladi. Ushbu shakl onaning yoshiga bog‘liq emas.[3]

Bunday sindromning turi barcha holatlarning 2-3% ini tashkil etadi..

MOZAITSIKLIK

Trisomiya, odatda, ota-ona hujayralarining (gametalarining) hosil bo‘lishida xromosomalarning ajralmasligi tufayli kelib chiqadi, bu holda bola organizmning barcha hujayralarida anomaliya bo‘ladi.

Mozaitsizm esa ajralmaslik homila hujayrasida uning rivojlanishining erta bosqichlarida sodir bo‘ladi, natijada kariotipning buzilishi faqatgina ba’zi to‘qima va a’zolariga ta’sir qiladi. Daun sindromi rivojlanishining bu variantiga «mozaik Daun sindromi» deb nom berilgan (46, XX / 47, XX, 21). Ushbu sindromning shakli, odatda yengilroq bo‘ladi (o‘zgargan to‘qimalarning miqdori va organizmda joylashuviga bog‘liq), ammo uni prenatal tashxislash ancha qiyin hisoblanadi.

Bunday tip bo‘yicha sindrom 1-2% holatlarda qayd qilinadi.[1]

21-XROMOSOMA QISMINING DUBLIKATSIYASI

Juda kamdan-kam hollarda 21-xromosoma qismlari xromosomal qayta tuzilish natijasida ikki barobarga ko‘paytishi mumkin. Bu holda 21-xromosomaning butun qismi emas, balki ba’zi genlarining nusxalari hosil bo‘ladi. Agar Daun sindromining jismoniy va ruhiy namoyon bo‘lishini keltirib chiqaradigan qismlar nusxalansa, bola ushbu sindrom bilan tug‘iladi. Bunday xromosomalarning qayta tuzilishi juda kamdan-kam uchraydi va bu hodisaning kuzatilish soni baholanmagan.

Ushbu sindrom 1866-yilda uni birinchi marta tasvirlab bergan ingliz shifokori Jon Daun nomi bilan atalgan. Tug‘ma sindromning kelib chiqishi va xromosomalar sonining o‘zgarishi orasidagi bog‘liqlik faqatgina 1959-yilga kelib fransuz genetigi Jerom Lejen tomonidan aniqlangan. Yoshlar slengida «Daun» deya shunchaki ahmoq odamlar kamsitiladi (ingl. Down — pastki).[3]

Kelib chiqish sabablari

Hech qanday aniq sabab yo'q. Hozirgi vaqtda Daun sindromi bilan tug'ilishga olib keladigan bir qator umumiy omillar aniqlangan. Bu omillar:

- Onaning yoshi. Onaning yoshi ulg'aygan sayin, Daun sindromi bo'lgan bolani tug'ish ehtimoli ortadi. Ammo 35 yoshgacha tug'gan ayollarda ham Daun sindromi bo'lgan bolalar bo'lishi mumkin. 40 yoshlardagi ayollarda 30 yoshli ayollarga qaraganda Daun sindromi bilan bola tug'ilish ehtimoli 40 baravar ko'p. Agar onalar 20 dan 24 yoshgacha bo'lsa, bu ehtimollik 1562 ga 1; 30 yoshgacha bo'lsa — 1000 ga 1; 35 yoshdan 39 yoshgacha — 214 ga 1; 45 yoshdan oshganda esa ehtimol 19 ga 1 nisbatida bo'ladi.

- Ota-onalarning yaqin qarindoshligi;

- Irsiy moyillik.

Lekin, oxirgi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, Daun sindromi bo'lgan chaqaloqning tug'ilishi ona yoki otaning turmush tarziga bog'liq emas.[2]

Kasallik belgilari

- psixomotor, jismoniy rivojlanishning kechikishi;
- aqliy zaiflik;
- mushak tonusining pasayishi yoki yomonlashishi;
- qisqa bo'yin, bo'yinning orqa qismida ortiqcha terisi mavjudligi;
- yassi yuz va burun qansharining yassiligi;
- kichik bosh, quloq va og'iz;
- ko'krak qafasining deformatsiyasi;
- ko'zlar yuqoriga egilgan, ko'pincha yuqori ko'z qovog'idan cho'zilgan va ko'zning ichki burchagini qoplaydigan teri burmasi bilan;
- ko'z rangdor pardasining chetlarida dog'lar (brashfild dog'lari deb ataladi);
- g'ilylik;
- ko'z gavharining xiralashishi;
- og'izning ochiqqligi (muskul tonusining pastligi va tanglayning maxsus tuzilishi tufayli);
- kattalashgan til;
- o'rta falangalarning kam rivojlanganligi sababli barmoqlarning kaltaligi;
- kaftdagi bitta chuqur burmalar

Har bir bemor uchun kasallik belgilari o'ziga xosdir. Bundan tashqari, bemorlarda quyidagi holatlar uchrashi ham mumkin:

- yurakning qorinchalararo tutami nuqsonlari;

- Girshprung kasalligi;
- tug`ma gipotireoz.[4]

Bundan tashqari, Daun sindromi bo'lgan bolalarda jismoniy rivojlanish ko'pincha sog'lom bolalarga qaraganda sekinroq. Misol uchun, mushaklarning zaif tonusi tufayli Daun sindromi bo'lgan bola ag'darilish, o'tirish, turish va yurishni o'rganishda qiynalishi mumkin. Ushbu kechikishlarga qaramay, Daun sindromi bo'lgan bolalar boshqa bolalar kabi jismoniy mashqlar bilan shug'ullanishi mumkin. Daun sindromi bo'lgan bolalarda barcha rivojlanish bosqichlaridan o'tishi uchun boshqa bolalarga qaraganda ko'proq vaqt talab qilinishi mumkin, ammo ular oxir-oqibat bu bosqichlarning ko'piga erishish mumkin.

Diagnostika

Ko'pgina mamlakatlarda yoshidan qat'i nazar, homilador ayollarda 21-xromosomaning trisomiyasini aniqlash uchun **prenatal skrining** o'tkaziladi. Skrining homiladorlikning 11-13 haftalari orasida amalga oshiriladi. Biroq, bu usul to'g'ri tashxis qo'yishga imkon bermaydi va skrining natijasida Daun sindromli bemorni tug'ish ehtimoli yuqori bo'lgan homilador ayollarning xavf guruhigina shakllantiriladi.

Ushbu sindromni aniqlashning eng samarali usuli – noinvaziv prenatal test, ya'ni onaning qonidan ajratilgan xomilalik DNKni tahlil qilish. Ushbu test homiladorlikning 9 haftaligida amalga oshirilishi mumkin.

Homiladorlikning 16-18 haftaligida ayol qonining biokimyoviy tahlili o'tkaziladi, unda quyidagi ko'rsatkichlar baholanadi:

- α -fetoprotein (alfa-FP) miqdori;
- Odam xorionik gormoni (beta-OXG) β -kichik birligining miqdori;
- Erkin estriol miqdori.

Homiladorlikning 18-21 haftalik davrida homilador ayolga kech namoyon bo'ladigan homilaning tug'ma anomaliyalarini istisno etish uchun prenatal tashxisni o'tkazadigan tibbiy muassasaga ultratovush tekshiruvdan o'tish uchun yo'llanma beriladi.

Uchinchi trimestrda, homiladorlikning 30-34 haftasida homilador ayol o'zi kuzatuvda bo'lgan muassasada ultratovush tekshiruvdan o'tkaziladi.[3]

PRENATAL TASHXIS

HOMILADORLIKNING DASTLABKI TRIMESTRIDA UCH KARRALI KOMBINATIV TEST Homiladorlikning 11-14 haftaligi davrida homilador ayol tibbiy muassasaga yo'naltiriladi, u bolaning rivojlanish kasalliklari bo'yicha keng ko'lamli prenatal (tug'ruqdan oldingi) diagnostik tekshiruvlardan o'tadi.

Xavfni hisoblash ayolning yoshini hisobga olgan holda uchta ko'rsatkich bo'yicha amalga oshiriladi:

- Homiladorlik bilan bog'liq plazma oqsilining miqdori A (pregnancy associated plasma protein-A, PAPP-A);
- Odam xorionik gonadotropinining erkin β -kichik birligi (β -OXG);
- Ultratovush tekshiruv belgilari (bo'yin bo'shlig'idagi suyuqlik hajmining oshishi, burun suyaklarining kaltaligi, kichik boldir suyaklarining kaltaligi, miya tuzilmasidagi o'zgarishlar va boshqalar).

Yuqorida sanab o'tilgan usullar aniq tashxis qo'yishga imkon bermaydi va bajarilgan tekshiruv natijasida homilador ayollarning Daun sindromi bo'lgan homilaga ega bo'lish ehtimoli baholanadi.

Ikkinchi bosqichda, xavf guruhiga kirgan ayollar homilasida Daun sindromini aniq tahlil qilish uchun zarur bo'lgan homilalik materialni olish uchun invaziv muolaja o'tkaziladi. Homiladorlikning davomiyligiga qarab, bu material xorionik kipriklar biopsiyasi (8-12 hafta), amniosentez (14-18 hafta) yoki kordotsentez (keyingi davrlarda) bo'lishi mumkin. Homiladan olingan to'qima namunalarda xromosoma to'plami aniqlandi.[2]

Homiladorlikning 11-14 haftaligi davrida homilador ayol tibbiy muassasaga yo'naltiriladi, u bolaning rivojlanish kasalliklari bo'yicha keng ko'lamli prenatal (tug'ruqdan oldingi) diagnostik tekshiruvlardan o'tadi.

Xavfni hisoblash ayolning yoshini hisobga olgan holda uchta ko'rsatkich bo'yicha amalga oshiriladi:

- Homiladorlik bilan bog'liq plazma oqsilining miqdori A (pregnancy associated plasma protein-A, PAPP-A);
- Odam xorionik gonadotropinining erkin β -kichik birligi (β -OXG);
- Ultratovush tekshiruv belgilari (bo'yin bo'shlig'idagi suyuqlik hajmining oshishi, burun suyaklarining kaltaligi, kichik boldir suyaklarining kaltaligi, miya tuzilmasidagi o'zgarishlar va boshqalar).

Yuqorida sanab o'tilgan usullar aniq tashxis qo'yishga imkon bermaydi va bajarilgan tekshiruv natijasida homilador ayollarning Daun sindromi bo'lgan homilaga ega bo'lish ehtimoli baholanadi.

Ikkinchi bosqichda, xavf guruhiga kirgan ayollar homilasida Daun sindromini aniq tahlil qilish uchun zarur bo'lgan homilalik materialni olish uchun invaziv muolaja o'tkaziladi. Homiladorlikning davomiyligiga qarab, bu material xorionik

kipriklar biopsiyasi (8-12 hafta), amniosentez (14-18 hafta) yoki kordotsentez (keyingi davrlarda) bo'lishi mumkin. Homiladan olingan to'qima namunalari xromosoma to'plami aniqlandi.

Kasallikni davolash

Daun sindromini davolab bo'lmaydi, biroq bemorlarga ijtimoiy va boshqa ko'nikmalarni orttirishga yordam beradigan ko'plab uslublar mavjud. Ammo olimlar medikamentoz vositalarni o'rganishni chetga surib qo'yishmagan. Bunday vositalarning eng so'ngilariga misol qilib ko'k choyda mavjud bo'lgan epigallokatexin gallat moddasidir.

Bemorlardagi kognitiv buzilishlar DYRK1A geni ishlab chiqaradigan mahsulot bilan bog'liq deb hisoblanadi. Yuqoridagi modda esa sichqonlarda o'tkazilgan tajribada mazkur genning ekspressiyasiga olib kelib, xotira va o'rganishni yaxshilashini ko'rsatdi. Lekin bunday tajribalarning yordam berishi isbotlanmagan. Ammo unga ruhiy hamda, jismoniy ko'mak ko'rsatish uchun quyidagi dorilar tayinlash mumkin:

- nootrop dorilar;
- qon-tomir tizimi uchun dori vositalari.

Daun sindromi bilan tug'ilgan bola besh yoshga qadar jismonan, aqliy va lingvistik jihatdan qanchalik ko'p rivojlansa, kelajakda unga ham, ota-onasiga ham shunchalik oson bo'ladi.

Daun sindromli bolani tarbiyalashda nimalarga e'tibor berish kerak?

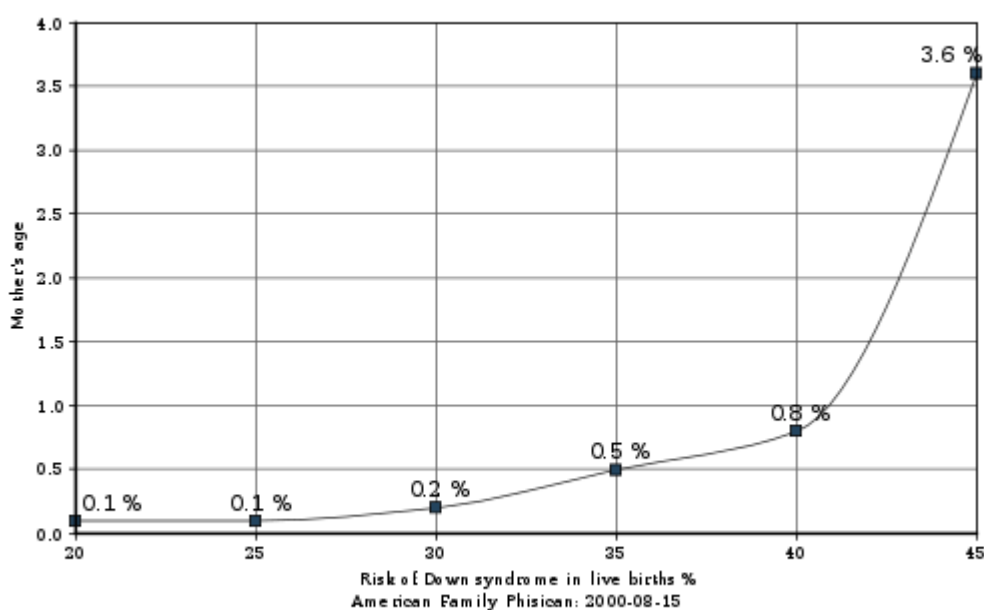
- Bunday bolalar psixologik jihatdan tengdoshlaridan orqada qoladilar;
- Diqqatni bir joyda ushlab turish qobiliyati juda past;
- Bola muntazam ravishda shifokor ko'rigidan o'tishi va kerakli muolajalarni olib turishi lozim;
- Bola jismonan tengdoshlaridan orqada qoladi;
- Daun sindromli bolasi bor ota-onalarni topish va ular bilan muloqot qilish har tomonlama yengillik keltiradi;
- Daun sindromiga chalinganlar uchun ishlab chiqilgan maxsus reabilitatsiya dasturlarini topib, ishtirok etish tavsiya etiladi;
- Boshqa bolalar bilan o'yin maydonchalariga, kafelarga, bog'larga borishni o'rganish yaxshi natija beradi;
- Bola uyalmaslikni o'rganishi kerak;
- Bolani jamiyatdan yashirmay, moddiy va ijtimoiy yordam so'ragan ma'qul;

• Tushkunlikka tushmaslik lozim. Bunday bolalar, boshqa bolalar kabi, otalarini juda yaxshi ko‘radilar va ularning mehriga muhtoj bo‘ladilar.[5]

EPIDEMIOLOGIYA

Daun sindromi kamdan-kam uchraydigan patologiya emas — u o‘rtacha 700 ta tug‘ilishdan bitta holatda kuzatiladi. Hozirgi vaqtda prenatal tashxis tufayli, Daun sindromi bo‘lgan bolalar tug‘ilishining chastotasi har 1100 holatdan 1 tagacha kamaygan, chunki homila kasalligi haqida xabar topgach, abortga murojaat qilinadi. Har ikki jinsdagi homilada ham anomaliya uchrashi ehtimoli bir xil bo‘ladi.

Maternal age as effect of Trisomy 21

Daun

sindromi yuzaga kelishi ehtimolining ona yoshiga bog‘liqligini ko‘rsatuvchi grafik

Daun sindromi bilan tug‘iladigan bolalar soni har 800 yoki 1000 chaqaloq uchun 1 tani tashkil etadi. 2006-yilda kasalliklarni nazorat qilish va profilaktika markazi buni Qo‘shma Shtatlarda 733 ta tirik tug‘ilish uchun bitta holat deb baholadi (yiliga 5 422 yangi holat). Ularning 95%ga yaqini 21-xromosoma trisomiyasidir. Daun sindromi barcha etnik guruhlarda va barcha iqtisodiy tabaqalarda uchrashi mumkin.

XULOSA

Bugungi kunda Daun sindromi bo‘lgan shaxslarning umr ko‘rish davomiyligi uzaygan bo‘lib, bu muddat 50 yildan oshadi. Ushbu sindromga ega bo‘lgan ko‘p odamlar turmush quradilar. Erkaklarda cheklangan miqdordagi spermatozoidlar bo‘ladi, Daun sindromi bo‘lgan erkaklarning ko‘pchiligi bepushtdir. Ayollarda

muntazam [hayz sikli](#) kuzatiladi. Daun sindromi bo‘lgan ayollarning kamida 50% farzandli bo‘lishlari mumkin. Ushbu sindromga chalingan onalardan tug‘ilgan bolalarning 35-50% da Daun sindromi yoki boshqa nogironlik aniqlanadi.

Daun sindromi bo‘lgan bemorlarda [saraton o‘smasi](#) kamroq uchrashi haqida ma’lumotlar mavjud. Biroq, bunday kishilar kardiologik kasalliklar (odatda tug‘ma yurak nuqsonlari), Altsgeymer kasalligi va o‘tkir mieloid leykozlariga chalinishi ehtimoli ko‘proq. Mazkur sindromli odamlarning immuniteti zaif bo‘ladi, shuning uchun bolalar (ayniqsa, erta yoshda) ko‘pincha [pnevmoniyaga](#) chalinadi, ular bolalarda uchraydigan infeksiyalarni qiyin boshdan o‘tkazadi, tez-tez oshqozon buzilishi qayd qilingan.

Daun sindromi bo‘lgan bolalar maktabda odatda maxsus sinflarga bo‘linadi. Buning sababi ularda o‘rganish qobiliyatining pastligi va tengdoshlaridan ortda qolish ehtimoli. Daun sindromi bo‘lgan shaxslarning Universitetni tugatganligi holatlari qayd qilingan. Sindrom bilan kasallangan odamlarning o‘rtacha umr davomiyligi standart xromosoma to‘plami bo‘lgan odamlarning o‘rtacha umr davomiyligidan kamligi ularning yuqori kasallanuvchanligi bilan tushuntiriladi. 2002-yilda Qo‘shma Shtatlarda o‘tkazilgan bir tadqiqot, Daun sindromi bo‘lgan odamlarning o‘rtacha umr ko‘rish davomiyligi 49 yil ekanligini ko‘rsatdi. Biroq, hozirgi kundagi hayot davomiyligi 1980-yillarda 25 yilga nisbatan sezilarli darajada yuqoridir. Vaqt o‘tishi bilan o‘lim sabablari ham o‘zgargan, surunkali neyrodegenerativ kasalliklar aholi yoshiga nisbatan keng tarqalgan.[5]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1)Генетика и биометрияю Рабочая тетрадь. Москва:Изд-во РГАУ-МСХА, 2010
- 2)Генетика (под ред. Жученко А.А) –М.: Колос, 2006
- 3)Дубинин Н.Пю Общая генетика . –М.: Наука , 1986
- 4)Sobirov PS. Genetika va biotexnologiya asoslari. Elektron darslik. Samarqand.-2006
- 5)SAPP JAN “Genesis: The Evolution of Biologiya” . Oxford University Press, USA. 2003.P. 385

КУЧЛИ ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ЁКИ ЗАҲАРЛИ МОДДАЛАРНИ ҚОУНГА ХИЛОФ РАВИШДА МУОМАЛАГА КИРИТИШ ЖИНОЯТИНИНГ КРИМИНАЛИСТИК ХУСУСИЯТИ

Хужамуратов Икром Ахмадович

Учтепа тумани ИИО ФМБ ЖКБ

катта тезкор вакили подполковник

Аннотация: Мақолада кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда муомалага киритиш жиноятининг криминалистик тавсифлари, жинойий ҳуқуқий жиҳатлари кўрсатилиб, тергов жараёнларида терговчи ёки суриштирувчи томонидан инобатга олиниши лозим бўлган ҳолатлар ифодаланган.

Калит сўзлар: заҳарли моддалар, инсон саломатлиги, квалификация, жиноят, ноқонуний, муомала, қонунга хилоф, аралашма, фармакологик, тиббий, актив моддалар.

Ваҳоланки, ўзининг соғлиғи учун озгина қайғурган одам тўғри овқатланиш туфайли организмни турли кўнгилсиз ҳолатлардан ҳимоя қилиб, уларнинг бевақт “қариши”нинг олдини олади.

Мутахассислар бугунги кунда инсон соғлом турмуш тарзига амал қилиши орқали 100-120 ёшгача умр кўриши мумкин, деб ҳисоблашмоқда. Бунда, албатта, озиқ-овқат таъминоти, дам олиш, сифатли тиббий хизмат кўрсатиш, яшаш ва ишлаш учун этарли шарт-шароит билан таъминланиши каби омиллар муҳим ўрин тутди. Аммо бугунги кунда ҳар бир инсон ўз саломатлиги учун кўлидан келганча ҳаракат қилаётган бир замонда ўз соғлигини қадрига етмаётган шахсларни ҳам кўриш мумкин. Бу каби шахслар ноқонуний равишда инсон онгига кучли таъсир қилувчи моддаларни истеъмол қилиш билан шуғулланаётган бўлса, пул учун бошқа шахслар бу савдонинг ривожига қайсидир маънода ўз ҳиссасини қўшади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига 2021 йил 25 августда киритилган ўзагартиришлар қаторида янги 251¹-моддаси киритилиб Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда муомалага киритиш номланган. Мазкур модда тушунчаси кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга равишда тайёрлаш, қайта ишлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, худди шунингдек, кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли

моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказиш, тайёрлаш ёхуд қайта ишлаш учун мўлжалланган асбоб-ускуналарни ўтказиш мақсадида тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш, жўнатиш ёки ўтказишни билдиради.

Криминалистика нуқтаи назаридан Жиноят кодексида берилган қилмишни таснифлашда мазкур моддаларни тайёрлаш бу уларни қонунчиликни бузган ҳолда кимёвий моддалардан ўсимлик ёки ҳайвонот дунёсидан бир мартаба ёки кўп мартаба ёхуд кўплаб олишга олишга қасддан қартилган ҳаракатларни содир этиш ҳисобланади.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда қайта ишлаш деганда, таркибида бир ёки бир неча кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддалар мавжуд қаттиқ ёки суюқ аралашмаларни кўшимча моддалардан тозалаш (рафинация) ёхуд бундай аралашмада кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддалар нисбатини кўпайтириш, шунингдек, бошқа фармокологик актив моддалар билан аралаштириш орқали уларнинг одам организмига таъсирини кучайтириш тушунилиши лозим.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда олиш деганда, уларни ҳар қандай усулда олиш, шу жумладан, сотиб олиш, ҳада тариқасида ёки бажарилган иш, кўрсатилган хизмат ёки қарзни узишда ўзаро ҳисоб-китоб воситаси сифатида олиш, шунингдек, бошқа товарлар ёки ашёлар билан алмаштириш, топилгани ўзлаштириш тушунилиши лозим. Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда сақлаш деганда, шахснинг бундай моддаларга қонунга зид равишда эгалик қилиш билан боғлиқ қасддан содир этилган ҳаракатлари (ёнида, бинода, махфий жой ва бошқа жойларда сақлаши) тушунилиши лозим. Бунда шахс кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қанча вақт давомида қонунга хилоф равишда сақлаганлиги аҳамият касб этмайди. Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда ташиш деганда, уларни ҳар қандай транспорт туридан ёки ташиш воситаси сифатида қўлланилган қандайдир объектдан фойдаланган ҳолда бир жойдан бошқа жойга, шу жумладан, бир аҳоли пункти доирасида кўчириш, шунингдек, қайд этилган восита ва моддаларни бундай фаолият тури билан шуғулланишга лицензияси бўлган юридик шахснинг масъул шахси томонидан қонунчиликда белгиланган тартибни бузган ҳолда ташиш тушунилиши лозим.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда жўнатиш деганда, шахснинг почта алоқаси, ҳаво ёки бошқа транспорт туридан фойдаланиб, уларни почта жўнатмалари, посылкалар ёки юк (багаж) сифатида, шунингдек, ўзи бевосита иштирок этмаган ҳолда бошқа шахс орқали

қонунчиликда белгиланган тартибни бузган ҳолда кўчиришга қасддан қаратилган ҳаракатлари тушунилиши лозим. Бунда ушбу қилмишлар учун жиноий жавобгарлик шахсда келгусида мазкур моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказиш қасди мавжуд бўлганидагина, вужудга келади.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказиш деганда, уларни ҳар қандай усулда ҳақ эвазига ёки текинга (сотил, ҳадя этил, алмаштирил, қарзи эвазига бериш ёки қарз сифатида бериш ва ҳ.к.) бошқа шахсга бериш тушунилиши лозим. Бунда моддалар шахс томонидан бевосита ёки бошқа усулда (масалан, улар сақланадиган жой ҳақида хабар бериш, шартлашилган жойга қўйиб кетиш) амалга оширилиши мумкин.

Айбдор томонидан кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларнинг фақат бир қисми қонунга хилоф равишда ўтказилиб, қолган қисми кейинчалик суриштирув ёки дастлабки тергов давомида аниқланган ҳолларда, айбдорнинг ҳаракатлари кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларнинг умумий миқдоридан келиб чиқиб, қонунга хилоф равишда ўтказиш сифатида квалификация қилинади. Кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддалар миқдорлари, шунингдек, уларни тайёрлаш ёки қайта ишлаш учун мўлжалланган асбоб-ускуналарга (приборлар, аппаратлар, асбоблар, иншоотлар, технологик комплекслар ва ҳ.к.) оид масалаларни ҳал қилишда судлар тегишли давлат органининг Кучли таъсир қилувчи моддалар рўйхатига (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 27 сентябрдаги 818-сонли қарорига 1-илова) асосланиб берилган ҳулосасига амал қилишлари лозим. Агар шахс томонидан кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддалар ниқоби остида қандайдир бошқа моддалар ўтказилган бўлса, унинг қилмиши фирибгарлик сифатида квалификация қилиниши лозим. Бунда оловчининг ҳаракатлари, қонунда назарда тутилган асослар мавжуд бўлса, кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказишга суиқасд сифатида квалификация қилинади.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни ёки уларни ишлаб чиқариш ёки қайта ишлаш учун асбоб-ускуналарни қонунга хилоф равишда ўтказиш ёки олишда воситачининг ҳаракатлари, мазкур моддаларни ёки асбоб-ускуналарни қонунга хилоф равишда ўтказишда иштирокчилик сифатида инобатга олиниши керак. Айбдорда кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказишга қасд мавжудлиги тўғрисидаги масалани ҳал этишда, судлар бундай восита ёки моддалар ҳақиқатдан ўтказиш мақсадида тайёрлаб қўйилганлигига оид далиллар мажмуидан келиб чиқишлари лозим. Бундай далилларга, масалан, кучли

таъсир қилувчи ёки заҳарли моддалар фақат истеъмол қилинишини истисно этадиган миқдорда топилганлиги, бундай моддалар муайян дозада қадоқланганлиги, улар ташиш ёки жўнатишда махсус махфий жойга яширилганлиги, уларни тайёрлаш учун асбоб-ускуналар мавжудлиги ва ҳ.к. киради.

Кучли таъсир қилувчи ёхуд заҳарли моддаларни кўп миқдорни ташкил қилмайдиган миқдорда ўтказиш мақсадида қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, қайта ишлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, худди шунингдек, уларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш учун айбдорлар ҳар қандай ҳолларда ЖК 251¹-моддасининг биринчи қисми билан жиноий жавобгарликка тортилади. Агар мазкур ҳаракатлар айбни оғирлаштирувчи ҳолатларда — такроран, бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб, уюшган гуруҳ томонидан ёхуд кўп миқдорда содир этилган бўлса, қилмиш тегишли равишда ЖК 251¹-моддасининг иккинчи ёки учинчи қисми бўйича квалификация қилиниши лозим.

Кучли таъсир қилувчи ёхуд заҳарли моддаларни қонунга ҳилоф равишда муомалага киритиш билан боғлиқ жиноят таркиби формал бўлганлиги сабабли, мазкур жиноят қонунида кўрсатилган ҳаракатлардан бири содир этилган вақтдан бошлаб тамомланган деб ҳисобланади. Таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси 165¹-моддасининг учинчи қисми билан жавобгарликка сабаб бўлади. Агар бундай ҳаракатлар маъмурий жазо чоралари қўлланилгандан сўнг ёки кўп миқдорда содир этилган бўлса, айбдорнинг ҳаракатлари ЖК 186³-моддасининг бешинчи қисми билан квалификация қилинади. Таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини бунга рухсатномаси (лицензияси) бўлмаган дорихоналарда реализация қилиш кучли таъсир қилувчи моддаларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш сифатида баҳоланиши ва ЖК 251¹-моддасининг тегишли қисми билан квалификация қилиниши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. “Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга ҳилоф равишда муомалага киритиш билан боғлиқ жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг №33-сонли қарори. 2021 йил 27 ноябрь.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида кучли таъсир қилувчи моддалар муомаласини тартибга солиш тўғрисида”ги №818-сонли қарори. 2019 йил 28 сентябрь.

3. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. 3-жилд.

4. С.И. Цветков И Проблемы профилактики и расследования преступлений на современном этапе: межвуз. науч. сб. - Уфа: Изд-во Башк. ун-та, 1990. - С.23; ОБНИНСКИЙ, С.С. Оперативно-розыскная информация: монография. / С.С. Овчинский. - М.: Инфра-М, 2000. - С. 17.

5 Киселёв, В.И. Теоретические основы информационного обеспечения процесса раскрытия преступлений: монография. / В.И. Киселёв. - Хабаровск: Дальневосточный ОИ МВД России. 2002. - С. 48.

ZAMONAVIY STOMATOLOGIYADA QADIMGI METODLARDAN FOYDALANISHNING FOYDALI VA ZARARLI TOMONLARI

Raxmatullayev Shaxzod

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot universiteti

Annotatsiya: Ushbu tezisda hozirgi zamonaviy stomatologiyada eski metodlardan foydalanishning foydali va salbiy tomonlarini ko'rib chiqamiz.

Kalit so'zlar: Stomatologiya, tabiiy modellar bilan davolash, uzoq muddatli kariesga qarshi ximiy asboblar, metodlar.

Stomatologiyada eski metodlardan foydalanish, tibbiyotning o'zaro bog'liqlik va mazmuni yo'qotish maqsadida qilinadigan jarayonlardan biridir. Bu tartibda, eski metodlar sodda va asosiy amaliyotlar, odatda tabiiy vositalar va qadimgi amaliyotlarga tayanadi. Bu usullar turli sabablarga ko'ra ko'p mashhur va foydali bo'lishi mumkin:

- ✓ **Misvak ishlatish:** Misvak, kamolotli sabablar bilan quruldagi qizil halolni tuzish uchun ishlatilgan sun'iy o'simlikdir. Misvakdan qon qaytishi, diqqat va qizil halolni ozod qilishi uchun ko'p qator insonlar uzoq muddatdan beri unga ishonishganlar. Misvakning antibakterial xususiyatlari ham bor.
- ✓ **Qadimgi zarrachalar:** Qadimgi zarrachalar, kariesni tuzatish uchun ishlatilgan, zarracha va qiliblar. Bu zarrachalar kariesdan toza qilish uchun diqqat bilan ishlatiladi.
- ✓ **Tabiiy modellar bilan davolash:** Qadimgi tibbiy metodlar, tabiiy modellar orqali kariesga qarshi borishda yordam beradi. Masalan, bitkilar, yaxshi aloe vera, propolis, va qattiq. Ular odatda antibakterial va yarashlarni davolash uchun foydalaniladi.
- ✓ **Uzoq muddatli kariesga qarshi ximiy asboblar:** Kariesga qarshi ximiy asboblar, masalan, floridli turli sirlar, misol uchun, kariesni oldini oladi va dentinini qutqaradi.
- ✓ **Tanadagi murakkab halollarga qarshi tabiiy modellar:** Bu qisqa ko'chirilgan tanadagi halolni tozalash va kariesni davolash uchun tabiiy modellar, misol uchun, fayozalarni ishlatish, misol uchun. Bu modellar yaxshi natijalarni berishiga ishonch hosil qiladi.

Bu metodlar o'zlarining afzalliklari va chegaralariga ega. Masalan, ular kuchli dorilar uchun yaroqli bo'lishi mumkin, ammo ularning barchasi kishi xususiyatlari va yaxshi darajada foydalanish zarur. Bu sababli, har bir holat o'zining

xususiyatlariga va tibbiyotning tavsifiga bog'liqdir. Bu asolda, har qanday amaliyotni boshlashdan oldin, mutaxassis bilan muzokaralar olib tashlash juda muhimdir. Aniq ma'lumot olish uchun zamonaviy stomatologiyada qadimgi metodlardan foydalanishning foydali va zararli tomonlarini taqqoslashimiz mumkin:

Foydali tomonlar:

1. Murakkablik va qo'lga kirish: Ba'zi qadimgi metodlar, masalan, bazi protetika va qurilish jarayonlarida, murakkabligi kamaytirish uchun foydalanilishi mumkin. Bu, yengil o'zgarishlarni bajarish uchun qulaylik yaratadi.

2. Murakkab yordam: Qadimgi metodlar, ayrim holatlarda, murakkab jarayonlarni hal qilishda zamonaviy vositalar bilan muqobil bo'lib, bazi kunduzgi muammo'larni bartaraf etishga yordam berishi mumkin.

Zararli tomonlar:

1. Kuchli jarayonlar va og'riq: Ba'zi qadimgi vositalar va usullar, jarayonlarni kuchaytirishi va og'riq keltirish mumkin.

4. Ko'plab muammo'lar uchun to'liq hal emas: Ba'zi muammo'lar uchun qadimgi metodlar, zamonaviy vositalar bilan solishtirilganlariga nisbatan ko'plab muammo'larni yechish uchun to'liq hal emas bo'lishi mumkin.

5. Tezroq ushlab turish kerak bo'lishi: Zamonaviy vositalar va usullar, ba'zi jarayonlarni tezroq va sifatli hal qilishga imkoniyat beradi, ammo qadimgi metodlar uchun bu amal ko'proq vaqt talab etishi mumkin.

Shuningdek, eski metodlar o'rganizmada har qanday allergik reaksiyalarga olib kelishi aniqlangan, shuning uchun ularni ishlatish oldindan tibbiy oqimlarga maslahat berasiz. Bu sababli, agar siz eski stomatologik usullardan foydalanmoqchi bo'lsangiz, mutaxassislikdan foydalanishingiz katta ahamiyatga ega.

Stomatologiyada eski metodlardan foydalanishning zararlari ham mavjud bo'lishi mumkin. Quyidagi yo'nalishlarda bu zararlarni ko'rish mumkin:

1. Noto'g'ri va noqulay natijalar: Eski metodlar, modern tibbiyotga nisbatan kamroq nazoratda va nisbatan kuchli dorilar ko'rishni ta'minlay olmaydi. Bu esa davolash jarayonida noto'g'ri va noqulay natijalarni olib kelishi mumkin.

2. Tibbiy muammo va komplikatsiyalar: Eski stomatologik usullar va vositalar ko'plab tibbiy muammolar va komplikatsiyalarga olib kelishi mumkin. Misol uchun, qadimgi zarrachalar kariesni to'liq tozalash uchun juda kuchli bo'lishi mumkin va undan katta qon ketishga sabab bo'lishi mumkin.

3. So'rovlar va allergik reaksiyalar: Ba'zi eski metodlar, keng qo'llanilishiga qaramasdan allergik reaksiyalarga olib kelishi mumkin. Misol uchun, bitkilar yoki boshqa tabiiy modellar bilan davolashda allergik reaksiyalarni ta'sir qilish mumkin.

4. Muayyan shartlar va cheklanishlar: Eski metodlar va vositalar, ma'lum shartlarda yoki murakkab davolashlarda cheklanishi mumkin. Ular to'g'ri nazoratda va sazovorlikda ishlatilmaydi.

5. Kam samarali natijalar: Zamonaviy stomatologik usullar va vositalar eski metodlarga nisbatan ko'proq samarali va etkazib beruvchi bo'lishi mumkin. Shuning uchun, eski metodlardan foydalanish, samarali natijalarni ko'rishish uchun eng yaxshi yo'lni emas.

6. Amaliyotlarda aniqlik va oqim: Ba'zi eski metodlar, katta oqimda va amaliyotlarda aniqlik qilib qolmaydi. Bu esa davolash jarayonini ko'paytirishi mumkin va yaxshi natijalarga olib kelishi kutilmagan.

Shu sabablarga ko'ra, eski metodlardan foydalanish zararli bo'lishi mumkin. Stomatologik davolashni uzoq muddatda samarali, ishonchli, va qisqa muddatda komplikatsiyalar bilan bo'lmagan usullarda olib borish tavsiya etiladi. Bu sababli, mutaxassislikdan foydalanish va so'rovlar uchun maslahat olish juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. M.T.Александров. «Стоматология» –Москва: «ГЕОТАРМЕДИА», 2008 г.
2. X.P.Komilov. «Терапевтик стоматология. Og'iz bo'shlig'i shilliq pardasi kasalliklari» –Toshkent: «Yangi asr avlodi», 2005-y.
3. S.H.Yusupov. «Tish jarrohligi stomatologiyasi va yuz-jag'travmatologiyasi» –Toshkent: «ILM ZIYO», 2005-y.

Xulqi og‘ishgan o‘smirlar bilan ishlash va ularni korreksiya qilish

Aliqulova Marg‘uba Abdurasulovna
SAP 1-20 guruh Guliston Davlat universiteti

Annotatsiya: O‘smirlarda kechadigan jarayonlardan eng ko‘p uchraydigan xolat xulqiy og‘ishdir va aynan mana shu jarayon natijasida hozirgi kunda juda ko‘p jinoyatlar va suitsidlar kelib chiqmoqda. Bularga barham topib bunday holatlarni bartaraf etish pedagog va psixologlar uchun ma‘suliyatli vazilardan bo‘lishi va barcha harakat qilish kerak. Inson psixologiyasini bilishda, o‘z imkoniyati, iqtidorini anglay olish, faoliyatini tashqil etish, har qanday yosh davrida ham optimal ravishda ishga yaroqlilikni, turli o‘zgarishlarga psixologik jihatdan tayyorlikni ta‘minlash, yangicha fikrlash va tafakkur qilish, ro‘y berayotgan jarayonlarni ob‘ektiv va to‘g‘ri idrok qilish qobiliyatini rivojlantirish muammolari ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: Deviant, Yoshlar o‘rtasida xulq og‘ishi, psixologik jihat, pedagog va psixologlar, o‘smirlar, xulq-atvor.

Kirish:

Yoshlarda xulq og‘ishini oldini oluvchi ijtimoiy va psixologik omillarni o‘rganar ekanmiz, hozirgi kun uchun muhim hisoblangan ilmiy gipoteza(faraz)larni, bu sohaga doir nazariy ma‘lumotlarni amaliy faoliyatda qo‘llash mavzumizni yortishdagi ustuvor vazifa bo‘lib qolaveradi. Yoshlar o‘rtasida xulq og‘ishini barvaqt oldini olish to‘g‘risida nafaqat profilaktika idoralari, Ichki ishlar va Sog‘liqni saqlash, ta‘lim, sport va turizm, madaniyat vazirliklari tomonidan rioya qilingan ijtimoiy nazorat va cheklovlar pozitsiyasidan kelib chiqib qarash noo‘rin . Biz tomonimizdan yoshlar o‘rtasida o‘tkazilgan “Yoshlarda xulq og‘ishini oldini olish omillari sifatida nimalarni nazarda tutasiz?” nomli ijtimoiy-psixologik so‘rovnomamizda Oliy ta‘lim muassasalari talabalari, Probatsiya xizmati nazoratidagi xulqi og‘ishgan yoshlar faol ishtirok etdi

Zamonaviy dunyoda ijtimoiy ahamiyatga ega muammolardan biri jamiyatimiz oldida turgan deviant xulqli bolalar sonining o‘shishi va deviant xulq-atvor muammosi ayniqsa keskinlashuvidir. Iqtisodiy tengsizlik, ommaviy globallashuv, axborotdan erkin foydalanish, demokratiyaning rivojlanishi, shuningdek, ijtimoiy hodisalar ko‘pincha o‘smirlar muhitida salbiy reaksiyalarni keltirib chiqarmoqda. Yoshlar adolatsizlikka, o‘rnatilgan axloqiy tamoyillarga qarshi isyon ko‘tarishmoqda. Ko‘pincha bu norozilik nafaqat yosh "inqilobchi" ga, balki butun jamiyatga zarar yetkazadigan o‘ta xavfli shakllarga aylanadi. Avvalo deviant xulq-

atvor nimaligini bilish lozim. Deviant xulq - bu eng keng tarqalgan, umume'tirof etilgan, shuningdek, belgilangan me'yorlar va standartlardan chetga chiqadigan xatti-harakatlar. Psixologiyada deviant xulqatvorni ijtimoiy-psixologik va axloqiy me'yorlardan chetga chiqishni anglatadi. Og'ishlar jamiyat tomonidan qabul qilingan me'yorlarning buzilishi yoki o'ziga, jamoat farovonligiga va boshqalarga zarar etkazish bilan tavsiflanadi. Hozirgi vaqtda hayotning maqsadini moddiy farovonlikka erishish deb hisoblaydigan bolalar soni ko'paymoqda, ular har qanday holatda ham bunga intilishadi. Shu kabi bolalar uchun o'qish, mehnat ijtimoiy ahamiyati va qiymatini yo'qotdi. O'smirlar imkon qadar ko'proq imtiyozlar, imtiyozlar olishga, kamroq o'qishga, shuningdek ishlashga intilishmoqda. Yoshlarning bu pozitsiyasi vaqt o'tishi bilan jangari va ochiq shakllarga ega bo'lib, ko'pincha xatti-harakatlardagi og'ishlarni keltirib chiqaradigan yangi iste'molchilikni keltirib chiqaradi. O'smirlarning deviant xulqatvori mamlakatdagi iqtisodiy vaziyat bilan ham bog'liqdir. Buni voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilikning o'sib borayotgani ko'rsatib turibdi, bu vaziyatda mulk ko'pincha jinoyat obyekti hisoblanadi. O'smirlarning og'ishlari keng tarqalgan hodisa bo'lib, u etuklik va ijtimoiylashuv jarayoni bilan birga keladi, o'smirlik davrida o'sib boradi va 18 yoshdan keyin pasayadi. Og'ishlar ko'pincha bolalar boshqalar tomonidan tan olinmaslik natijasida paydo bo'ladi. O'smirlarning deviant xulq-atvori murakkab hodisa bo'lib, bu muammoni o'rganish turli xil fanlararodir. Ko'pincha, ba'zi bolalar maktab, oila va jamiyatning me'yorlari va me'yoriy talablarining buzilishiga e'tibor berishadi.

Axloqning zamonaviy talqini tashqi stimulgacha reaksiyalar to'lam i doirasidan anelia chetga chiqadi. Shunday qilib, psixologik lugatda axloq "tirik mavjudotga xos bo'lgan, ulaming ichki va tashqi faolligi vositasidagi atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirdir", deb talqin qilingan. Odamning tashqi faolligi ostida har qanday tashqi ko'rinish: harakat faoliyat, muomala, mulohaza, vegetativ reaksiyalar tushuniladi. Quyidagilar axloqning ichki tarkibi bo'lib hisoblanadi: motivatsiya va maqsad qocayish, kognitiv ishlov berish, hissiy reaksiyalar, o'z-o'zini boshqarish jarayonlari kabilar. Kelgusi muhokamalarda axloq tushunchasi ostida biz shaxsning individual xususiyatlari va shaxsning tashqi harakat hamda muomalasi shakhda ifodalanuvchi ichki faolligi bilan ijtimoiy muhit bilan o'zaro harakati jarayonini Uishunamiz. Inson axloqining birmuncha muhim xususiyatlaridan biri - bu uning o'z mohiyati bosyicha ijtimoiyligidir, u jamiyatga shakllanadi va amalga oshadi. Inson axloqining boshqa barqaror xususiyati - bu uning nutqiy boshqaruv va maqsad qo'yilganligi bilan mustahkam aloqasi hisoblanadi. Umuman, insonning axloqi uning ijtimoiylasbuvi jarayonini - jamiyatga integratsiyasini aks ettiradi. Ijtimoiylashuv, o'z navbatida,

individual xususiyatlarni hisobga olgan holda ijtimoiy muhitga moslashishni ko'zda tutadi. Moslashuv - individuallashtirish jarayonlarining nisbati bo'yicha, shuningdek, jamiyatda shaxs mavqei yuzasidan ijtimoiy moslashuvning quyidagi variantlarini ajratish mumkin:

1-radikal moslashuv - shaxsning mavjud ijtimoiy hayotda o'zgarishi orqali o'z-o'zini ro'yobga chiqarishi;

2-gipermoslashuv - shaxsning o'z oliy yutuqlari vositasida ijtimoiy hayotga ta'siri orqali o'z-o'zini ro'yobga chiqarishi;

3-uygunlashgan moslashuv — shaxsning jamiyatda ijtimoiy talablarga orientatsiyasi vositasida o'z-o'zini ro'yobga chiqarishi;

4-konformistik moslashuv - individuallikni bostirish, o'z-o'zini ro'yobga chiqarishni birlashish hisobiga;

5-deviant moslashuv - mavjud bo'lgan ijtimoiy talab(me'yor)lardan chiqish vositasida o'z-o'zini ro'yobga chiqarish;

ijtimoiy psixologik moslashmaganlik (dezadaptatsiya) - o'z-o'zini ro'yobga chiqarish va moslashish jarayonlarini blokirovkalash holati.

Deviant xulq-atvor- bu umume'tirof etilgan me'yorlarga zid bo'lgan, ijtimoiy normalarni buzadigan va insoniyat jamiyati qoidalariga, faoliyati, urf-odatlar va an'analariga zid bo'lgan xatti-harakatlar. O'quvchilarning deviant xatti-harakati hozir juda keng tarqalgan va deyarli har bir maktabda kuzatiladi. Bu holat deviant xulq-atvor hodisasini sotsiologlar, o'qituvchilar, psixologlar, shifokorlar, huquq-tartibot idoralari xodimlarining diqqat markaziga qo'ydi. Ushbu og'ishning sababi talabalarning tashqi dunyo, ijtimoiy muhit va o'zlari bilan munosabatlari va o'zaro ta'sirining o'ziga xos xususiyatlarida yotadi. Shuning uchun deviant xulq-atvorning asosiy tushunchalari va nazariyalarini, asosiy yondashuvlarini ko'rib chiqish, uning mohiyatini va katalizatorlar kabi dinamikasiga ta'sir etuvchi omillarni tushunish muhimdir.

Xulosa:

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, antisotsial xulqli o'quvchi-yoshlar bilan ishlashda maktab tizimidai ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiya "ijtimoiy-psixologik muammolari mavjud bo'lgan" bolalar va o'smirlarga nisbatan oilaviy va maktab depressiyalarini oldini olishga, nizoli vaziyatlarni hal qilishga, shuningdek, esa ularni o'quv faoliyatining sub'ekti sifatida tiklashga qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. L.M.Zyubin Tarbiyasi qiyin o‘quvchilar bilan olib boriladigan o‘quv-tarbiyaviy ishlar. T: O‘qituvchi 1997y.-216 b.
2. O.Kernberg Agressiya pri rastroystve lichnosti M: Nezavisimaya firma “Klass”., 1998g.-368 b.
3. Ayxorn Avgust Trudnyy podrostok M: Aprel Press: EKSMO-Press., 2001g.- 104 b.
4. M.Atadjanov,D.A.Saliyeva "Xulqi og‘ishgan bolalar psixologiyasi" Qo‘qon 2020y 3.
5. www.ziyouz.com.kutubxonasi

TURANG‘IL O‘SIMLIGINING TAKSANOMIYASI VA TARQALISH XUSUSIYATLARI

M.X.Bekchanova, b.f.f.d., Urganch davlat universiteti, Urganch
N.B.Latipova, magistrant., Urganch davlat universiteti, Urganch

Annotatsiya. Ushbu maqolada turang‘il o‘simligining taksanomiyasi, nomenklaturasi va tarqalishi keltirilgan bo‘lib, unga ko‘ra Turanga, Leucoides, Aigeiros, Tacamahaca va Populus bo‘limlariga bo‘linadi.

Kalit so‘zlar: Turang‘il, bo‘lim, Turanga, Populus, subtropik, Shimoliy yarim shar

Аннотация. В данной статье представлены таксономия, номенклатура и распространение растения Туранга, согласно которым оно разделено на секции Turanga, Leucoides, Aigeiros, Tacamahaca и Populus.

Ключевые слова: Турангил, адель, Туранга, Популус, субтропический, Северное полушарие

Abstract. This article presents the taxonomy, nomenclature and distribution of the Turanga plant, according to which it is divided into sections Turanga, Leucoides, Aigeiros, Tacamahaca and Populus.

Keywords: Turangil, section, Turanga, Populus, subtropical, Northern Hemisphere

Kirish. Turang‘ilning ko‘plab turlari ma‘lum. Tabiatda ularning faol duragaylanishi sodir bo‘ladi, sun‘iy kesishish orqali undan ham ko‘proq duragaylar olingan. Barcha turlar bargli, tez o‘rib boradi, nisbatan qisqa umr ko‘radi, namlikni yaxshi ko‘radi, odatda soyaga toqat qilmaydi va o‘rta yoki baland bo‘yli. Ko‘paytirishning qulayligi, o‘rish sur‘ati va oddiyligidir. Ularning keng maydonlarni egallagan va qisqa ko‘payish davriga ega bo‘lgan manzarali va shamoldan himoya qiluvchi o‘simlik sifatida mashhurligini ta‘minladi.

Hisob-kitoblarga ko‘ra, dunyo bo‘ylab yetishtiriladigan turang‘il turlarining 90% dan ortig‘i Aigeiros bo‘limining turlari va duragaylaridir (Thielges, 1985). Bu ularning Tacamahaca bo‘limi vakillari bilan gibridlanishining qulayligi, mo‘tadil va subtropik zonalarda ushbu turlar va duragaylarning yuqori moslashuvchanligi, shuningdek vegetativ ko‘payish qulayligi bilan bog‘liq. Turang‘il uchastkasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Tacamahaca va Aigeiros bo‘limlarining aksariyat turlari tuproqqa osongina ildiz otadi, Populus, Leucoides va Turanga bo‘limlari turlarida esa ularning ildiz otishi

qiyinchilik bilan sodir bo‘ladi (Zsuffa, 1975). *P.deltoides* o‘zgaruvchan, *P.nigra* va *P.balzamifera* esa juda yuqori ildiz otish qobiliyatiga ega [2]. Oxirgi turlarda bu qobiliyat *P.deltoides* bilan duragaylarga o‘tkaziladi (Zsuffa va boshqalar, 1993).

Turang‘il turlarini tasniflash bo‘yicha kelishmovchiliklar bugungi kungacha davom etmoqda. Ko‘pgina turang‘il turlarining keng tarqalishi, tez-tez introgressiv duragaylash, yetishtirishning uzoq tarixi va vegetativ ko‘payishning qulayligi ko‘plab sinonimlar tufayli turang‘il nomenklaturasida katta chalkashlikka olib keldi, shuningdek, duragaylar va o‘stiriladigan navlar ko‘pincha turlar deb atalgan (Zsuffa, 1975). Shunday qilib, manbaga qarab, jinsga kiritilgan turlar soni 20 dan 80 gacha. Eckenwalder (1996) o‘zining so‘nggi nashrlarida taklif qilgan tasnif bo‘yicha 29 turni tan oladi.

Turang‘il taksanomiyasi

Populus L. avlodi turlarining tavsiya etilgan tasnifi, nomenklaturasi va tarqalishi (Eckenwalder, 1996) ning taksanomiyasi bo‘yicha keltirildi [1]. Turang‘il turlari (Fransiyada *peurplier*) *Populus L.* avlodiga, *Salicaceae* (Willows) oilasiga va *Salicales* tartibiga kiradi. Jins an’anaviy ravishda taksonomik guruhlariga bo‘linadi va beshta bo‘lim keng miqiyosda tan olingan: Turanga, *Leucoides*, *Aigeiros*, *Tacamahaca* va *Populus (syn.Leuce)* (Zsuffa, 1975). Vaqti-vaqti bilan taksonomistlar oltinchi bo‘limni bitta turni o‘z ichiga olgan holda ajratdilar. Misol uchun, Browicz (1966) Tsavo bo‘limiga Sharqiy Afrikaning *P.ilicifolia* turini kiritishni taklif qildi, ba’zi taksonomistlar tomonidan tan olinmagan yoki boshqalar tomonidan Turanga bo‘limi sifatida tasniflangan. Himolay turi *P.ciliata* devorini *Ciliata* bo‘limiga kiritish taklif qilindi. Ilgari *Leucoides* (Khosla va Khurana, 1982) deb tasniflangan *Ex Royle*, bu aniq xato bo‘lib, ushbu turni tasniflash orqali tuzatish tavsiya etilgan [3].

Bo‘lim - Turanga Bge

Ushbu bo‘limga uchta tur mansub bo‘lib, Shimoliy-Sharqiy Afrika va Osiyoda tarqalgan. Eng ahamiyatga ega bo‘lgan *P.euphratica* tur bo‘lib, o‘tmishda keng o‘stirilmaganiga qaramay, kambag‘al tuproqlarda o‘sishga, issiqlik va tuproq sho‘rlanishiga bardosh bera oladigan turdir. Hozirgi vaqtda u Shimoliy Xitoyda cho‘llanishiga qarshi kurashda qo‘llaniladigan asosiy tur hisoblanadi (Vang, 1996).

Bo‘lim - *Leucoides* Spach - Katta bargli turang‘illar.

P.suaveolens (sin. *P.maximowiczii*) urug‘ bilan yaxshi ko‘payadi. Kam tarqalgan *P.deltoides* uchun esa juda nam tuproqlarda yaxshiroq o‘sadi. Ushbu bo‘limning hech bir a‘zosi Kanadada o‘smaydi va (*P.heterophylla*) AQSh ning markaziy yoki sharqiy qismidagi nam joylarida topilgan. Ushbu bo‘limning boshqa vakillari *L.lasiocarpa* va *P.glauca* Xitoyning mo‘tadil mintaqalarida tarqalgan.

Bo‘lim *Aigeiros* Duby - Uchburchak turang‘illar va qora turang‘illar

Ushbu bo‘limga “haqiqiy” turang‘il turlari kiradi. Ushbu bo‘lim peuplier deltoide (*P.Deltoides* spp. *deltoides*) va tekis turang‘il - peuplier deltode l’Ouest (*P.deltoides* ssp. *monilifera*) nomi bilan ifodalanadi. Shuningdek Fremont teragi (*P.fremontii*) va Rio Grande (*P.deltoides* ssp. *wislizeni*) AQShning janubi-g‘arbiy qismida kichik tur sifatida uchraydi. Juda muhim turlar esa Shimoliy Afrikada, Markaziy va g‘arbiy Yevropada o‘svuchi *P.nigra* va Lombardi teragi deb nomlanuvchi tur o‘sadi. Peuplier noir d’Italie (*P.nigra* Italica) ko‘pincha Shimoliy Amerikada ekilgan.

Tacamahaca Spach bo‘limi - Balzam turang‘illari

Ushbu bo‘limning vakillari Shimoliy Amerika, Kanadada va AQSh da balzam turang‘il - peuplie baumier (*P.balsamifera*), tukli turang‘il - peuplier de l’Ouest (*P.trichocarpa*) va angustifolia turang‘il - peuplier feuilles etroites (*P.angustifolia*). Ushbu bo‘lim Sharqiy Osiyoda eng ko‘p ekilgan Simon turang‘il, peuplier de Simon (*P.simonii*) o‘z ichiga oladi. Osiyoda o‘sadigan yana bitta vakili *P.Laurifolia* va *P.suaveolens* turlarini keltirishimiz mumkin.

Bo‘lim *Populus* L (sin. *Leuce* Duby)

Ushbu bo‘lim ikkita kichik bo‘limga bo‘lingan, *Albidae* va *Trepidae*, ular mos ravishda oq turang‘il va aspenni o‘z ichiga oladi. Ushbu bo‘limning Shimoliy Amerika vakillarining ikkalasi: Amerika aspen – peuplier faux-tremble (*P.tremuloides*) va katta tishli turang‘il - peuplier grandes dents (*P.grandidentata*),

Turang‘ilning tabiiy taqsimoti

Populus L. avlodi Shimoliy yarim sharda, mo‘tadil hamda subtropik zonalarda keng tarqalgan. Turlar Alyaska va janubiy Labradordan Meksika shimoligacha, shuningdek, Yevropa, Shimoliy Afrika, Himoloy, Xitoy va Yaponiyada uchraydi (Schreiner, 1974). Ayrim turlarning tarqalishi juda keng [4]. Masalan, Shimoliy Amerikada eng ko‘p tarqalgan tur *T.tremuloides* xisoblanadi va dunyoda tarqalishi bo‘yicha ikkinchi o‘rinda turadi (Jones, 1985; Barnes va Xan, 1993) [5].

Xulosa

Populus L. avlodi turlarining tavsiya etilgan tasnifi, nomenklaturasi va tarqalishi (Eckenwalder, 1996) ning taksanomiyasi bo‘yicha keltirildi. Unga ko‘ra Turanga, *Leucoides*, *Aigeiros*, *Tacamahaca* va *Populus* bo‘limlariga bo‘linadi. *Populus* avlodi Shimoliy yarim sharda, mo‘tadil hamda subtropik zonalarda keng tarqalgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Eckenwalder, J.E. 1996. Systematics and evolution of Populus. In Biology of Populus and its implications for management and conservation. Edited by R.F. Stettler, H.D. Bradshaw Jr., P.E. Heilman and T.M. Hinkley. NRC Research Press, National Research Council Canada, Ottawa, ON. pp. 7-32.
2. Zsuffa, L. 1975. A summary review of interspecific breeding in the genus Populus L. In Proceedings 14th meeting of the Canadian Tree Improvement Association, part 2. Dept. Environment, Canadian Forestry Service, Ottawa. pp. 107-123.
3. Khosla, P.K., and Khurana, K.D. 1982. Evolution of genus Populus L. and systematic placement of *P. ciliata* Wall. ex Royle. J. Tree Sci. 1: 81-87.
4. Schreiner, E.J. 1974. Populus L. -- Poplar. In Seeds of woody plants in the United States. Edited by C.S. Schopmeyer. Agricultural Handbook No. 450, Forest Service, USDA, Washington, DC. pp. 645-655.
5. Jones, J.R. 1985. Distribution. In Aspen: ecology and management in the western United States. Edited by N.V. DeByle and R.P. Winokur. Gen. Tech. Rep. RM-119, USDA Forest Service, Fort Collins, CO. pp. 9-10.

EKSTREMIZMNI OLDINI OLIISH CHORALARI

A.A. Xamdamov

IIV Akademiyasi yuridik fanlar doktori, professor

Annotatsiya: Ushbu tezis orqali siz dunyo miqyosida sodir bo‘layotgan ekstremizm bilan bog‘liq bo‘lgan jinoyat va xuquqbuzarliklar, ularning turlari, rivojlanishi, tarqalishi, bugungi kunda yurtimizga va boshqa davlatlarga solayotgan xavf-xatarlari hamda oldini olish choralari haqida ma`lumotlar olishingiz mumkin.

Kalit so‘zlar: Toshkent islom universiteti, masjidlar, Diniy ekstremizm, “Terrorizmga qarshi kurash to‘g‘risida”gi qonun.

Bugun biz o‘z oldiga ezgu va ulug‘ maqsadlar ko‘yib, tinch va osoyishta hayot kechirayotgan, avvalambor, o‘z quch va imkoniyatlariga tayanib, demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish yo‘lida ulkan natijalarni qo‘lga kiritayotgan jannatmakon mamlakatda yashamoqdamiz. Mustaqillik rivojlanishning bir nechta jabhalari qatorida islom ma‘rifatining rivoji uchun, shu bilan bir qatorda, musulmonlarning diniy ibodat va marosimlarini ado etishlari uchun ham qulay sharoit yaratib berdi. Mutaxassis kadrlar tayyorlanib, barcha viloyatlarda diniy o‘quv yurtlari faoliyat ko‘rsata boshladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan 1999 yilda Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Toshkent islom universiteti tashkil qilindi. Mustaqillikkacha 83 ta masjid faoliyati ko‘rsatgan bo‘lsa, hozirga kelib 2500 dan ziyod masjidlar faoliyat olib bormoqda. Ming afsuski, bunday chiroy ochib borayotgan, rivojlangan davlatlar qatorida o‘ziga xos nufuzga ega bo‘layotgan, vijdon erkinligiga keng imkoniyatlar yaratilgan mustaqil yurtimizni qo‘ra olmaydigan kuchlar ham paydo bo‘la boshladi. 90-yillarning boshida masjidlarda, har xil diniy o‘quv yurtlarida maxsus diniy ta’limga ega bo‘lmagan shaxslarning rahbarlik qilishi, aqidaparastlik g‘oyalari bilan yo‘g‘rilgan diniy ta’lim beruvchilar paydo bo‘ldi. Tinchligimizni ko‘ra olmaydigan guruh va quchlar o‘z g‘arazli, buzg‘unchi g‘oyalarni islomning mazmun-mohiyatini yaxshi tushunmaydigan o‘zimizning musulmonlar orqali amalga oshirishga harakat qilishdi. Shu tariqa, diniy ekstremizm va terrorizm chetdan bizning mamlakatimizga kirib kelib, O‘zbekistonning mustaqilligiga, tinchligiga tahdid soluvchi katta muammoga aylandi.

Diniy ekstremizm — diniy firqalar yoki ayrim dindorlar tomonidan jamiyatda qabul qilingan qonun-qoidalarga zid bo‘lgan g‘oyalarni targ‘ib qilish va shunday g‘oyalarga mos kelmaydigan faoliyat olib borishni anglatadi. Terrorizm esa

odamlarni qo‘rqitib, jamiyatda qo‘poruvchilik harakatlarini amalga oshirish bilan xavf va dahshat tug‘dirishni anglatadi.

Terrorchilik har doim diniy va insoniy me‘yorlar, umuminsoniy qadriyatlar va axloqiy fazilatlarga qarshi qaratilgani uchun eng og‘ir va vahshiyona jinoyat hisoblanib kelgan. Shuning uchun ham ekstremizm va terrorizm butun jahon afkor ommasi, progressiv kuchlari tomonidan qoralanmoqda. Eng achinarlisi, bunday g‘oyalar ta‘siriga yoshlarning tushishi tashvishlanarli holdir.

Yoshlar ongiga diniy ekstremizm, terrorizm g‘oyalarini singdirishning oldini olib, ularning ongini bunday zararli illatlardan muhofaza qilib, antiterroristik usullar ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifasiga aylanib bormoqda. Ushbu maqsadni ko‘zlagan holda 2000 yil 15 dekabrda O‘zbekiston Respublikasining “Terrorizmga qarshi kurash to‘g‘risida”gi qonuni (167-II-son) qabul qilindi. Uning 5-moddasi “Terrorchilik faoliyatini o‘ldini olish” deb nomlangan va shunday jumlar mavjud: “Terrorchilik faoliyatining oldini olish davlat organlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari hamda jamoat birlashmalari, shuningdek korxonalar, muassasalar, tashkilotlar tomonidan siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy va boshqa profilaktik choralar majmuini o‘tkazish orqali amalga oshiriladi”. Qonunning 6-moddasida esa “davlat boshqaruv organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, jamoat birlashmalari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlar, mansabdor shaxslar, shuningdek fuqarolar terrorizmga qarshi kurashni amalga oshiruvchi davlat organlariga ko‘maklashadilar va zarur yordam beradilar” deya belgilangan.

Muhtaram Prezidentimiz ta‘rifi bilan aytganda: “G‘oyaga qarshi faqat g‘oya, fikrga qarshi faqat fikr, jaholatga qarshi faqat ma‘rifat bilan bahsga kirishish, olishish mumkin”. Terrorizm tom ma‘noda jaholatdir. Buzg‘unchi g‘oyalarga asoslangan xalqaro terrorizm va uning har qanday ko‘rinishi kishilik jamiyatining o‘tmishida ham, bugunida ham xalqlar boshiga og‘ir kulfatlar yog‘dirmoqda. Har yili uning tajovizidan 100 mingdan ortiq begunoh kishilar qurbon bo‘lmoqda, jamiyat rivojlanishi, ayrim davlatlar, mintaqalar va insoniyat sivilizatsiyasining taraqqiyotiga jiddiy tahdid solmoqda va mudhish oqibatlar keltirib, chiqarmoqda. Dunyo bo‘yicha qurol savdosining o‘sishi va tarqalishi ham ekstremizm va terrorizmning jahon miqyosida keng ko‘lamda avj olishiga sabab bo‘lmoqda.

Shuni ishonch bilan aytishimiz mumkinki, milliy an‘analarimizga mutlaqo yot bo‘lgan ekstremistik va terroristik g‘oyalarning jamiyatimizga kirib kelishini bartaraf etuvchi qudratli vositalardan biri bu insonparvarlik, tinchliksevarlik, ma‘rifatparvarlik, bunyodkorlik va shuningdek, milliylik va diniy qadriyatlardir.

Islom diniga e'tiqod qiluvchi O'rta Osiyo xalqlari asrlar osha boshqa din vakillari bilan ahil yashab, olamshumul qashfiyotlar qilish va umumjaxon tamadduniga benazar hissa qo'shish baxtiga muyassar bo'ldilar. Boshqacha aytganda, dinlararo bag'rikenglik, uyg'unlik bunyodkorlikning qudratli manbai ekanligini amalda isbotlab keldilar. Milliy-diniy qadriyatlarimiz xalqimizni, ayniqsa yosh avlodni Vatanga muhabbat, ajdodlarga sadoqat, zo'ravonlikka nafrat ruhida tarbiyalovchi, ularni ezgulik va bunyodkorlikka da'vat etuvchi bitmas-tuganmas kuch-kudrat manbaidir. Ular na faqat mafkuraviy bo'shliqning yuzaga kelishiga, balki ming yillardan beri halol mehnati va olamshumul kashfiyotlari ila jahon tamadduniga salmoqli hissa qo'shib kelayotgan xalqimizning mentalitetiga tamomila zid bo'lgan terrorchilik g'oyalarining kirib kelishiga qarshi qaratilgan mustahkam qalqondir. Milliy va diniy qadriyatlarning targ'iboti, shubhasiz, omma ongida har qanday g'oyaning sarasini saraga, puchini puchga chiqaruvchi, ayniqsa, ekstremizm va terrorizm g'oyalariga qarshi mustahkam immunitetning shakllanishiga xizmat qiladi. Bu borada berparvolik va loqayidlikka yo'l qo'ygan jamiyat, shubhasiz, falokatga mahkumdur. Zotan, "Ma'naviyatni mustahkamlash uchun mehnat va mablag'ni ayash o'z kelajagiga bolta urish demakdir", degan ibratli umrboqiy hikmat zaminida ham har qanday yovuzlikning, shu jumladan, terrorchilikning oldini olishga qaratilgan ogohlik va unga qarshi kurashga hamisha tayyor turish lozimligi haqidagi ezgu da'vat yotibdi. Ekstremizm va terrorizmning bilan bog'liq huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida «Jaholatga qarshi ma'rifat» ezgu g'oyasi asosida har bir mahalla kesimida diniy-ekstremistik xususiyatga ega bo'lgan huquqbuzarliklarni sodir etish sabab va shart-sharoitlarini barvaqt aniqlash va bartaraf etishga, birinchi navbatda, ekstremistik oqim mafkurasi ta'siri ostiga tushib qolgan shaxslarni tuzatishga alohida e'tibor qaratish kabi ustuvor yo'nalishlari⁸⁴ ijrosini ta'minlashda profilaktika inspektorlarining ekstremizm bilan bog'liq huquqbuzarliklarning profilaktikasi doirasida faoliyatini tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega. Davlat, uning tegishli organlari jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash uchun, eng muhimi, insonning muqaddas huquqi – yashash huquqini jinoiy tajovuzlardan himoya qilish uchun tashkil etilgani shubhasiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/ekstremizm_va_terrorizmga_qarshi_kurashish_buyicha_milliy_strategiya_qabul_qilindi.
2. . Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқидан, Нью-Йорк шаҳри, 2017 йил 19 сентябрь.
3. Зарипов З., Исмаилов И. «Криминология». Умумий қисм: Дарслик. – Т., 1996. – 230 б

Globalization processes and main directions of ideological threats in modernizing Uzbekistan.

Aminova Gulnoza Khakimovna

Teacher of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Choriyeva Xurshidabonu Xurram kizi

Teacher of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Abstract: It is not a secret to any of us that today the process of globalization continues rapidly. In this sense, it is becoming global and spiritual in today's world where various threats are increasing in the educational sphere the level of development of the dynamics of changes in our life, characteristic of it particular importance is attached to the implementation of laws and specific national characteristics related to this, moral threats, their rapid growth and finding a solution to them. In this article, the author describes in detail the process of globalization in modernizing Uzbekistan and the current moral threats and their main directions.

Key words: globalization, processes of globalization, national spirituality, value, moral threat, New Uzbekistan.

In the 21st century, humanity shows its uniqueness by achieving success in science and technology. As the development progresses, the process of globalization grows along with it. Globalization. It is a complex process that continues whether we like it or not. There is no way to avoid or avoid its influence. Therefore, it is appropriate to understand its true essence, to scientifically research its positive and negative effects for our society. It's hard to find a single industry that hasn't been affected by this process. Because in today's era, globalization has managed to show itself in all small points of the world. In most cases, the concept of globalization is considered as a change in the human society, material, spiritual, economic sphere and its results. Nowadays, there are many opinions about the concept of globalization. If we pay attention to the essence of this concept, according to Abu Nasr Farabi, he advocated such ideas as: "Each person strives to achieve the highest level of maturity. Such maturity is achieved through the urban community." Of course, globalization is an irreversible process that is happening all over the world. It is necessary and dangerous for us as well as other countries. But it should not be one-sided. Globalization does not mean the loss of national identity.

The globe has become what it is today under the influence of Western and Eastern globalization. The nations of the world strive to live in democratic societies

based on the principles of peace, stability, solidarity, and harmony. The common desire of billions of people living on earth is to preserve universal traditions and customs, preserve them, and stabilize national identity. However, moral threats make this impossible. As a result of the deepening of the globalization process, it has become dangerous for people various non-traditional threats are emerging. The most dangerous of these are people trace the values and way of life of nations by influencing their psyche which has a serious effect on morals, family and community life are moral threats Globalization - social life of different countries and peoples strong interaction and connection in the political, economic, and spiritual spheres is to increase.

There are many definitions of globalization. Based on them

The main features of the globalization process can be explained as follows:

- that globalization is a continuous historical process;
 - globalization - the process of homogenization and universalization of the world;
 - globalization - the process of "washing away" of national borders;
 - transition to international forms of production in production, acceleration of the movement of production factors;
 - uniform international standards in the economy of world countries
- introduction;
- in the culture and everyday life of most peoples of the country European way of life (westernization), American way of life
- manifestation;
- Globalization of investments, capital, technology and goods as a whole
- the flow around the world is accelerating and gaining a large scale be evaluated as a complex process;
- globalization is a mass movement that brings different nations closer together
- connection with fundamental changes caused by culture;
- globalization as a result of democratic processes all over the world
- to a rising standard of living and a significant reduction in poverty to be considered a contributing factor;

- globalization promotes productivity and additional work in exchange for expansion of opportunities, growth of the economy to be considered as an integrated process that creates places;

- globalization is closely related to the information revolution dependence and so on.

"New The 7th section of the work entitled "Uzbekistan Strategy" is "Uzbekistan and universal problems" and it says:

- Climate changes, environmental crises;
- The need to protect the island and mother nature;
- Radicalism, extremism and terrorism - sustainable development the cobweb;

- A world free from corruption is a universal dream;
- Poverty: universal and national problems;
- Safe, orderly and legal labor migration and efficient migration policy;
- Pandemic threats are cited.

In fact, today our scientists are finding a scientific basis for the damage of such threats to the development of the nation and society, aimed at causing spiritual chaos.

The concept of "moral threat". Sometimes it is difficult to understand the meaning of this concept.

Moral threats are a set of vices that create negative concepts, feelings, characteristics and qualities in the moral consciousness of a person. Because the word "threat" means danger, attack and violation. In this sense, moral threats are targeted attacks aimed at mentally and morally destroying a person.

In the conditions of the establishment of a new society, relations in social and economic life with different meanings, different goals, and different forms appear. Such colorful relations continue for Uzbekistan. In particular, moral threats organized consciously and purposefully from outside form the basis of such relations.

Today, spiritual threats are manifested in several forms.

It should be noted that spiritual threats are aimed at every person, regardless of language, religion and belief.

- The purpose of this first, breaking the spiritual and moral world of a person;
- secondly, to arouse the idea of malice towards one's homeland and society;
- thirdly, to change national moral values;
- fourth, to develop the ability to perceive the society of others as ideal;
- fifth, attack harmful habits.

If we pay attention, we will be sure that all kinds of spiritual threats are connected with an unhealthy lifestyle and that it is the most dangerous factor from an ideological point of view. Because it is based on a harmful idea aimed at derailing personal education.

The specific characteristics of moral threats are as follows:

First, spiritual threats are a complication of an unhealthy lifestyle;

Secondly, spiritual threats represent spiritual and moral vices

is a set of subjective factors;

Thirdly, moral threats are a means of breaking the moral consciousness of the individual and the society aimed at derailing their lives and spreading an unhealthy lifestyle.

The impact of globalization on the countries of the world is also different.

This is the political, economic, informational, spiritual potential of the countries of the world depends on how it is. Each of the violent processes taking place in the world reducing the negative impact on a country and its positive impact

To strengthen the deeper understanding of the essence of this phenomenon, its it is necessary to study its features. To him without studying this phenomenon in depth adaptation, it is impossible to change its direction accordingly.

Globalization is another process that cannot be studied deeply not to develop the strategy, tactics and technology of the country economy, culture, and spirituality to the torrent of the river flowing down from the mountain it's like abandoning a boat without a rudder.

These have an immediate effect on the minds of young people.

There are 1.8 billion young people in the world population. In particular, young people make up almost half of the population of Uzbekistan. As our President noted, the future of our planet depends on how our children grow up to be human beings. Our main task is to create the necessary conditions for young people to show their potential, to prevent the spread of the "virus" of moral threats and the idea of violence. For this, it is necessary to develop multilateral cooperation in social support of the young generation, protection of their rights and interests. The issue of protecting young people from various ideological attacks has always been an important issue. Especially in today's era of globalization, this issue is one of the number one problems for most countries. Because the processes of globalization are creating new opportunities for humanity, as well as unexpected problems. Threats and dangers against national identity and moral values are increasing day by day. People, especially young people, are masterfully instilled in the minds of people, especially young people, in various ways, thinking only about themselves, looking

lightly at work, family, and consumerism. One of them is the introduction of various harmful ideas and ideologies that are foreign to the thinking of our people. In such a dangerous situation, it is necessary to be alert and aware, to live thinking about the peace of our people and the interests of our country. Our head of state also emphasized that indifference and carelessness are the greatest danger, that there is a lack of education of intellectuals and public control to reduce the social problems faced today. with particular attention to the fact that youth education is a hugely responsible task before the whole nation: "If we do not give proper education to our child, every day, every minute, his behavior,

If we are not aware of their mood, if we do not train them in science and technology, if we do not find a decent job, we will lose this deposit, they say.

A threat to spirituality means a threat to the future. At a time when spiritual threats are on the rise, it is necessary to protect young people from the influence of internal and external threats, to form immunity against such negative evils. As we have decided to build a new Uzbekistan, we will overcome the spiritual threats that seriously threaten our achievement through the rich heritage of our ancestors and strong spirituality, education and training based on national values!

LITERATURE :

1. Mirziyoev Sh.M. New Uzbekistan strategy. Tashkent: Uzbekistan, 2021.
2. Khakimova, M. Development of ideological foundations in the global space. Tashkent: Uzbekistan, 2020.
3. Abdullaeva, N. The path of ideological national development in the conditions of globalization Tashkent: Uzbekistan, 2020

8-SINF GEOGRAFIYA DARSLARI BO‘YICHA TAJRIBA UCHUN DARS ISHLANMALARIDAN FOYDALANISH

Sobirov Javoxir Xayrulla o‘g‘li
Urganch davlat universiteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Geografiya ta‘limi metodikasi bo‘yicha tadqiqot olib boruvchilar, eng avvalo geografiya falsafa didaktika, pedagogika, psixologiya, mantiq, bilish nazariyasi kabi fanlarini chuqur o‘rganib chiqishlari zarur. Ularda tadqiqot uchun, taqqoslash va qiyoslashga oid bo‘lgan ma‘lumotlar to‘planadi. Geografiya o‘qitish metodikasi bo‘yicha olib boriladigan tadqiqotlarda statistik-matematik metodlarning ham roli katta. Bunda tajriba o‘tkazilayotgan sinflar va maktablardagi ish natijalarini e‘tiborga olish keng qo‘llaniladi. Olingan miqdoriy ko‘rsatkichlarga tayanib u yoki bu metodning, usulning, vositalarning qanchalik samara berishligini aniqlash imkoniyati tug‘iladi.

Kalit so‘zlar: dars ishlanma, metodik tavsiya, taqqoslash metodi, aqliy hujum metodi, iqtisodiy-ijtimoiy geografiya,

Quyida tajriba sinov o‘tkazgan dars ishlanmamizni taqdim qilamiz.

Fan: O‘zbekistonning iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi

Mavzu: Xorazm viloyati

Darsning maqsadi:

I. Darsning maqsadi:

Ta‘limiy: O‘quvchilarga Xorazm viloyati geografik o‘rni, tabiiy sharoiti, aholisi, xo‘jaligi va uning hududiy tashkil etilishi, sanoati, shaharlari haqidagi bilimlarni berish.

Ta‘rbiyaviy: O‘quvchilarni Xorazm viloyatining moddiy va manaviy boyliklari haqidagi bilimlar bilan qurollantirish orqali vatanga muhabbat va ajdodlarga hurmat ruhida tarbiyalash.

Rivojlantiruvchi: O‘quvchilarning Quyi Amudaryo iqtisodiy geografik rayoni haqidagi bilimlarini Xorazm viloyati haqidagi ma‘lumotlar asosida to‘ldirish va rivojlantirish.

Dars uslubi: Ko‘rgazmali-amaliy;

Dars usuli: Noan'anaviy (Komandada o'qitish, aqliy hujum, tezkor savol javoblar, didaktik mashqlar);

Dars tipi: Yangi bilimlar beruvchi;

Dars shakli: Individual va kichik guruhlarda ishlash.

Dars didaktikasi: a) **jihosi:** Darslik, yozuv taxtasi, tarqatma materiallar, tezkor savollar yozilgan kartochkalar, globus, O'zbekistonning siyosiy va tabiiy xaritasi, A-3 yoki A-4 formatdagi qog'oz, marker, skotch, yelim, o'quv qurollari;

b) **texnik vositalari:** kompyuter, Internet ulanishi uchun telefon tarmog'i yoki USB-modem, videoprojektor,

Darsning blok-sxemasi:

3.1-jadval

T/r	Darsning bosqichlari	Vaqt
1.	Tashkiliy qism	2 daqiqa
2.	Gruhlarga topshiriq berish orqali o'tilgan mavzuni so'rash	8 daqiqa
3.	Yangi mavzu bayoni (Internet tarmog'iga ulangan holatda GoogleEarthWin dasturi orqali tushuncha berish)	11 daqiqa
4.	Amaliy mashqlar bajarish orqali mavzuni mustahkamlash	20 daqiqa
5.	Dars yakuni: 1. G'olib guruhni aniqlash va o'quvchilarni baholash 2. Uyga vazifa	4 daqiqa

Darsning shiori: "To'xtama, o'qi, o'rgan Koinot ilmin, Zero, tinmay aylanar Kurrai-zamin"

Darsning borishi:

1. Tashkiliy qism:

a) **Psixologik iqlim yaratish** (salomlashish, sinfning va o'quvchilarning darsga tayyorligini baholash, davomat, ob-havo, sanani aniqlash)

b) **Darsning mavzusini va maqsadini e'lon qilish**

d) **o'rganiladigan BKM larni e'lon qilish:**

1. Xorazm viloyatining joylashgan o'rni, tuprog'i, suvlari, iqlimi, tabiiy boyliklari.

2. Xorazm viloyatining aholisi

3. Xorazm viloyatining xo'jaligi va hududiy tashkil etilishi.

4. Xorazm viloyatining sanoati

5. Shaharlari (Urganch, Xiva)

e) O'quvchilarni guruhlariga ajratish, Urganch va Xiva nomlari bilan nomlash,

guruh sardorlarini saylash;

j) “Oltin qoidalar” ni ishlab chiqish: O‘zaro hurmat, O‘zgalar fikrini hurmat qilish, Erkin fikrlash, Intizomlilik, Topqirlik, Hozirjavoblik,

i) Baholash mezonlari haqida tushuncha berish (“Ofarin”, “Barakallo”, “Harakat qil” so‘zlari yozilgan shakllar);

3.1-rasm. Baholash mezonlari

O‘tilgan mavzu yuzasidan o‘quvchilarni baholash. O‘tilgan mavzu yuzasidan tayanch so‘z va tushunchalar yozilgan kartochkalar guruhlarga tarqatiladi.

Bunda “**Idrok xaritasi metodi**”dan foydalaniladi - mavzu yoki o‘quv materialini grafikli bayon etish usuli bo‘lib, axborotlarni tizimli, tartibli va vizual o‘zlashtirish imkonini beradi. Oldingi o‘rganilgan mavzu “Quyil Amudaryo iqtisodiy geografik rayon”i bo‘yicha grafikli bayon

q
i
l
i
s
h

u
s
u
l
i

q
o
,

l
l
a

n
i

3.2-rasm. Auditoriyaning ko‘rinishi.

O‘quvchilarning kartochkalardagi savollarga qay darajada izoh

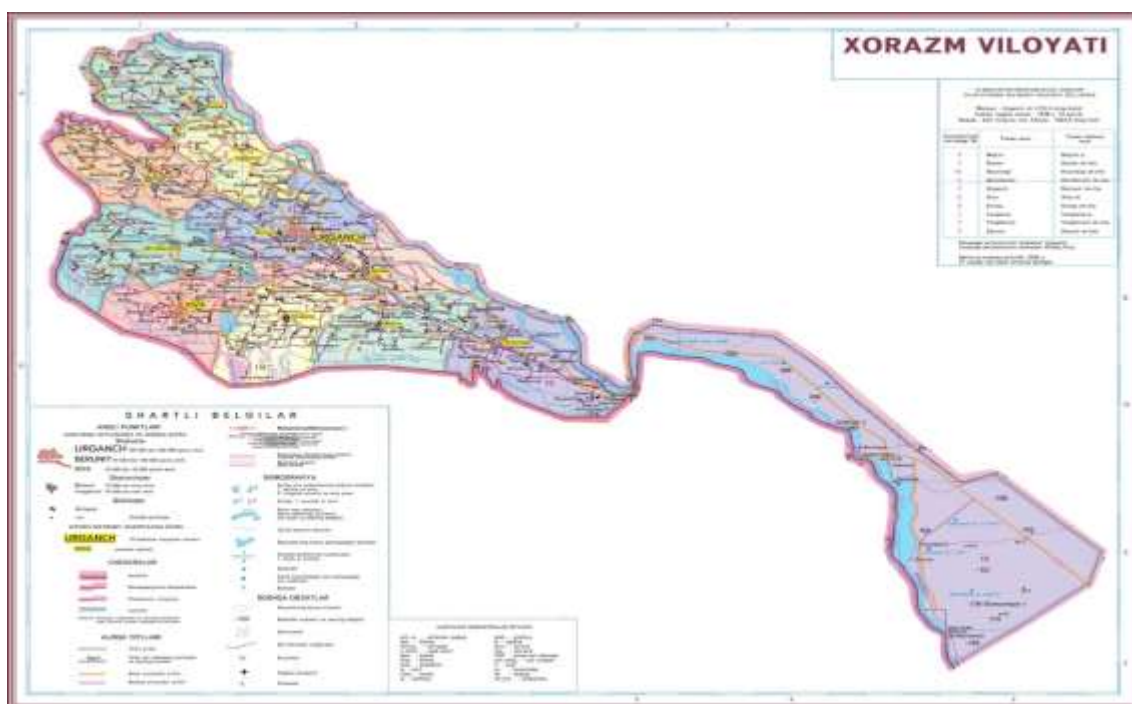
berganliklariga qarab “Ofarin”, “Barakallo”, “Harakat qil” soʻzlari yozilgan shakllardan tegishlisi taqdim etiladi. Oʻquvchilar bilan oʻtgan mavzularni takrorlash maqsadida “Topqirlik” mashqi oʻtkaziladi. Bunda oʻquvchilar “Shatranj” taxtasiga yashiringan maʼlumotlarga toʻgʻri javoblarni quyidagi davlatlardan qaysilariga tegishli ekanliklarini aniqlashlari kerak boʻladi.

“Shatranj” taxtasiga keltirilgan maʼlumotlardan namunalar:

1. Xorazm viloyatida aholining oʻrtacha aholining zichligi har km^2 ga qancha kishi toʻgʻri keladi?
2. Qoraqalpogʻiston Respublikasida aholining oʻrtacha aholining zichligi har km^2 ga qancha kishi toʻgʻri keladi?
3. Shoʻrtan gaz-kimyoy majmuasi yiliga qancha polietilen ishlab chiqaradi?
4. Quyi Amudaryo iqtisodiy geografik rayoni aholisi nima bilan shugʻullanib kelgan?
5. Chorjoʻy-Qoʻngʻirot temir yoʻli nechanchi yili ishga tushirilgan?
6. Qoʻngʻirot – Makat temir yoʻli nechanchi yili ishga tushirilgan?
7. Oʻzbekiston qishloq xoʻjaligiga yaroqli yerlarning necha foizi Quyi Amudaryo iqtisodiy geografik rayoniga toʻgʻri keladi.
8. Doʻstlik shahrida nimani qurish rejalashtirilgan?
9. Choʻl yaylovlarida yil boʻyi nima boqiladi?
10. Quyi Amudaryo mahsuldorligi jihatdan nima uchun Oʻzbekistonning boshqa rayonlaridagidan hamon orqada?

Guruh oʻquvchilari “Shatranj” taxtasidagi savollarga bergan javoblariga qarab ragʻbatlantiruvchi kartochkalar bilan taqdirlanadi.

Oʻqituvchi yangi mavzuni oʻquvchilarga tushuntirish jarayonida kompyuter telefon tarmogʻi yoki USB-Modem orqali internetga ulangan holda “GoogleEarthWin” dasturini ishga tushiradi. Ekranda Yerning sunʼiy yoʻldoshi orqali tushirilgan tasviri, Yerning oʻz oʻqi atrofida aylanishi, kosmosdan Yerning tabiiy koʻrinish holati, Kosmosdan Xorazmning umumiy koʻrinish holati namoyish etilgan vaqtdan boshlab yoki Xorazm xaritasini oʻzidan foydalansa ham boʻladi, oʻqituvchi quyidagi matn va maʼlumotlar asosida globus, Dunyo va Oʻzbekistonning siyosiy va tabiiy xaritalaridan foydalangan holda oʻquvchilarga yangi mavzuni tushuntirib beradi. Oʻqituvchi yangi mavzu bayonini oʻquvchilarga tushuntirish jarayonida kompyuter, videoproyektor va ekrandan bevosita foydalangan holda Microsoft Office dasturi tarmogʻiga kiruvchi Microsoft Office Power Point matn muharriri orqali ekranda mavzuga tegishli rasmlardan lavhalarni ham namoyish etib tushuntiradi.

3.3-rasm.Xorazm viloyati xaritasi

Yangi mavzu bayoni: Xorazm viloyati.

Xorazm viloyati iqtisodiy geografik rayonning janubiy qismidadir. Viloyat yer yoʻzasi tekis boʻlib, daryo yotqiziqlaridan iborat. Yozi Toshkent viloyatining tekislik qismidagi kabi issiq boʻladi. Qishda esa harorat -31° - 32° C gacha pasayadi, qorning yupqaligidan qish sovuq kelgan yillarda tuproq 0,5 m gacha moʻzlaydi. Viloyat xoʻjalik hayotida Amudaryoning ahamiyati katta. Polvon, Yermish, Shovot va Qilichniyozboy kanallari Amudaryo suvini butun viloyatga tarqatadi. Viloyatda tuproq, suv va iqlim imkoniyatlaridan tashqari, shifobaxsh shoʻr koʻllar, binokorlikda ishlatiladigan xomashyo (qum, tosh, qamish) ham mavjud.

Aholisi. Viloyat oʻz aholisi soni jihatdan mamlakat viloyatlari orasida oʻninchi oʻrinda turadi. Aholining 76 foizi qishloqlarda yashaydi. Xorazmliklar yozda havoning qurib, isib ketishini hisobga olib, uylarni qalin paxsa devordan keng va naland (4-5 m) qilib quradi. Qalin paxsa devor uy ichidagi harorat va namlikning bir meʼyorda saqlanishini taʼminlaydi. Yerosti suvi yer yoʻzasiga yaqinligidan yertoʻlalar, turli maqsadga moʻljallangan oʻralar boʻlmaydi.

Xoʻjaligi va uning hududiy tashkil etilishi. Viloyat iqtisodiyoti asosan paxtachilik majmuidan iborat. Paxta barcha ekin maydonining 43 foiziga ekiladi. Xiva, Shovot, Yangiariq, tumanlarida paxtaning salmogʻi ayniqsa katta. Gurlan tumanida esa sholipoyalar katta maydonni egallaydi. Obikor yerlarda paxta bilan

birga don, beda, makkajo‘xori, kartoshka, va poliz ekinlari yetishtiriladi. Iqtisodiyot boshqa tarmoqlari bilan paxtachilikning qo‘shib olib borilishi suvdan va ishchi kuchlaridan oqilona foydalanishga imkon beradi. Viloyatning barcha tumanlarida poliz ekinlari ekiladi. Asrlar bo‘yi davom etib kelayotgan xalq seleksiyasi tufayli Xorazmda ertapishar hamda kechpishar qovunlarning ajoyib navlari vujudga kelgan. Ayrim qovunlar kelgusi qovun pishig‘igacha saqlanadi. Qadimdan ularni maxsus idishlarga solinib, tuyallarda hatto Bag‘dod va Hindistonga (o‘sha vaqtda uch oylik yo‘l) jo‘natilgan. Xiva, Yangiariq, Gurlan, Hazorasp tumanlarida bog‘lar birmuncha ko‘p. Kelgusida bog‘ va tokzorlar hududini kengaytirish ko‘zda tutiladi.

Viloyat qishloq xo‘jaligining dehqonchilikdan keying ikkinchi muhim tarmog‘i chorvachilikdir. Yozgi yaylovlar va suv tanqisligida chorvachilikda cho‘lga moslasgan qorako‘l qo‘ylarining salmog‘i katta. Bu qo‘ylar asosan terisi va juni, shuningdek, go‘шти uchun boqiladi. Viloyatda yaylovlar kamligidan ayrim xo‘jaliklar o‘z qo‘ylarini Qoraqalpog‘iston yaylovlarida boqadi. Deyarli hamma tumanlarida, ayniqsa Gurlan va Hazoraspda pillachilik rivojlangan.[14,25]

Sanoati. Viloyatda yengil va oziq-ovqat sanoatining yo‘zdan ortiq korxonalar mavjud. Endigina og‘ir sanoatga asos solinmoqda. Sanoat paxta, pilla, meva-sabzavot hamda chorva mahsulotlarini qayta ishlashdan iborat. Shuningdek, tikuvchilik, poyabzal, gilamdo‘zlik, qurilish materiallari, oziq-ovqat sanoati korxonalar bor.

Shaharlari. Urganch shahri Amudaryo quyi oqimi chap sohilida joylashgan. Shovot kanali shahar o‘rtasidan o‘tib, uni shimoliy va janubiy qismga ajratgan. U viloyatning ma‘muriy, iqtisodiy va madaniy markazdir. 1938-yilda viloyat markazi bo‘lishi, so‘ngra temiryo‘l qurilishi Urganchning iqtisodiy jihatdan ivojlanishini tezlashtirdi. Shaharda oziq-ovqat sanoati ahamiyatiga ko‘ra yengil sanoatdan keying o‘rinda turadi.

Unga qarashli yog‘ zavodi, shakarqand zavodi, sut-qaymoq zavodi, go‘sht kombinati, non zavodi va boshqa korxonalar bor. Shuningdek mashina-ekskvator stansiyasi va motor to‘zatisht zavodi mavjud. Qurt urug‘i zavodi Xorazm viloyatidan tashqari Qoraqalpog‘istonga ham qurt urug‘i yetkazib beradi. Shaharning binokorlik materiallariga bo‘lgan talabini shu yerdagisilikat, go‘sht zavodi taminlaydi.

Shahar elektr energiyani Taxiatosh GRESI va Tuyamo‘yin GESIdan oladi. Shaharning shimoliy qismida asosan turarjoybinolari, ilmiy, madaniy va marifiy muassasalar, janubiy qismida esa ishlab chiqarish korxonalar joylashgan. Shaharda Urganch davlat universiteti, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti va 1-Toshkent davlat tibbiyot institutining bo‘limlari, gidromeliratsiya va qurilish kolleji, musiqa maktabi, paxta beda majmuyi, mintaqa majbuiy stansiyasi, maktablar, kutubxonalar,

taetr ishlab turibdi.

Xiva. Amudaryoning chap sohilida, Polvon kanali yaqinida, Urganch temiryo‘l stansiyasidan 32 km janubi g‘arbdadir. U viloyatdagi qadimgi, milliy memorchilik yodgorliklariga boy shahardir. Xiva badiiy hunarmandchilikning muhim markazidir. Bu yerda yog‘och va toshlarga naqsh solish, zargarlik, naqqoshlik, kashtachilik, misgarlik va kulolchilikdagi ajoyib mahorat avloddan avlodga o‘tib kelmoqda. Xiva mashhur o‘zbek matematigi, astronomi va geografi Muhammad ibn Muso al-Xorazmiyning vatanidir.[14]

O‘quvchilarni o‘rganilgan mavzu bo‘yicha BKMLarini sinash maqsadida “Urganch” va “Xiva” guruhlariga “Geografik talqinlar” tarqatiladi.

“Urganch” guruhi uchun:

TALQINLAR. (+, -)“

Xorazm viloyati mavzuga tegishli to‘g‘ri javoblarga (+) ishorasi, noto‘g‘ri javoblarga (-) ishorasi qo‘yiladi.

1. O‘zbekistonning shimoli-g‘arbida joylashgan. (___)
2. Qishda harorat -31°C -32°C gacha pasayadi. (___)
3. 51,5 foizi qishloqlarda yashaydi. (___)
4. Tuproq 0,5 m gacha mo‘zlaydi. (___)
5. Paxta barcha ekin maydonining 43 foiziga ekiladi. (___)

“Xiva” guruhi uchun:

TALQINLAR. (+, -)“

Quyi Amudaryo viloyati mavzuga tegishli to‘g‘ri javoblarga (+) ishorasi, noto‘g‘ri javoblarga (-) ishorasi qo‘yiladi.

1. O‘zbekistondagi qishloq xo‘jaligiga yaroqli yerlarning 6 foizini tashkil etadi. (___)
2. Yengil va oziq ovqat-sanoati korxonalarining yo‘zdan ortig‘i joylashgan. (___)
3. Yangiariq tumani bor. (___)
4. Cho‘l-yaylov chorvachiligi yaxshi rivojlanmagan. (___)
5. Xorazmda turizm rivojlanmoqda. (___)

O‘quvchilarning geografik talqinlarga bergan javoblariga qarab tegishli rag‘batlantiruvchi kartochkalar bilan rag‘batlantiriladi. Yangi o‘tilgan mavzuni o‘quvchilar qay tariqa tushunganliklarini tekshirib ko‘rish maqsadida mavzu yo‘zasidan test sinovi olinadi. O‘zbekiston iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi fanidan “Xorazm viloyati” mavzusi yo‘zasidan o‘quvchilar bilimini baholash testi.

Test namunalari quyidagicha:

1. **Xorazm viloyatining maydoni qancha?**
a) 7,4 ming km² b) 6.1 ming km² c) 4,3 ming km² d) 6,7 ming km²
2. **Xorazm viloyatining aholisi 2008-yil yakunlari bo'yicha qancha?**
a) 1 mln 504 ming kishidan ortiq
b) 2 mln. kishidan ortiq
c) 1 mln 79 ming kishidan ortiq?
d) 693 ming kishidan ortiq
3. **Xorazm viloyatida nechta tuman bor?**
a) 10 ta b) 15 ta c) 20 ta d) 25 ta
4. **Xorazm viloyatida paxta necha foiz yerga ekiladi?**
a) 33% b) 43% c) 53% d) 63%
5. **Xorazm viloyati Gurlan va Xazorasp tumanlarida nima yaxshi rivojlangan?**
a) Pillachilik b) Paxtachilik c) Sholichilik d) Bog'dorchilik
6. **Quyidagi shaharlardan qaysi biri Polvon kanali yoqasida joylashgan?**
a) Urganch b) Xiva c) Shovot d) Qo'shko'pir
7. **Urganch Amudaryoning qaysi qismida joylashgan?**
a) o'ng sohilida b) chap sohilida c) quyi sohilida d) Amudaryoga yaqin emas
8. **Xorazm viloyati quyida keltirilganlardan qaysi biri bilan chegaradosh emas?**
a) Qoraqalpog'iston Respublikasi b) Turkmaniston Respublikasi
c) Buxoro viloyati d) Navoiy viloyati
9. **Quyidagi shaharlardan qaysi biri Xorazm viloyatining janubida joylashgan?**
a) Gurlan b) Shovot c) Xonqa d) Pitnak
10. **Xorazm viloyati qachon tashkil topgan?**
a) 1918-yil 15-yanvar b) 1928-yil 15-yanvar c) 1938-yil 15-yanvar
d) 1948-yil 15-yanvar

O'quvchilar test varaqalari orqali test topshirishadi.

_____ shahar (tuman) umumiy o‘rta ta’lim maktabining 8-“__” sinf o‘quvchisi _____ ning O‘zbekiston iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi fanidan test savollariga javoblari

3.2-jadval

Savol	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Javob										
O‘qituvchi tomonidan to‘ldiriladi, har bir to‘g‘ri javobga “1” ball, noto‘g‘ri javobga “0” ball qo‘yiladi.										

Test savollari bo‘yicha maksimal ball_____ O‘quvchi to‘plagan ball_____

Dars so‘ngida har ikkala guruhning kartochkalar soni va yig‘gan bali hisoblanadi. G‘olib guruh e‘lon qillinib, dars davomida faol ishtirok etgan o‘quvchilar baholanadi.

Tadqiqotlarda urtaga tashlangan faraz o‘z ichiga o‘quvchilar tomonidan egallanishi lozim bulgan bilim va kunikmalarni xamda usha bilim va kunikmalarni puxta o‘zlash-tirishgayerdam beruvchi usul va vositalarni xam o‘z ichiga olishi kerak. Pedagogik eksperiment xilma-xil tarzda kuyilishi mumkin. Uni belgilariga kura kuyidagi guruxlarga ajratish mumkin.

- 1.Vaktga nisbatan: o‘zoq va kiska muddatli
- 2.Urganilaetgan xodisalar tarkibiga kura:oddiy va murakkab
- 3.Tashkil etish jarayoniga kura:
 - a) laborotoriyada aloxida o‘quvchilar guruxi bilan utkazish
 - b) tabiiy (butun sinf bo‘yicha yoki bir necha maktabning turli sinflari bilan)
 - v) kompleks tarzda (laborotoriya sharoiti va tabiiy eksperimentlarni o‘z ichiga olgan xolda)

Biz ikkita 8-sinflarda eksperiment ishlarini amalga oshirdik bu ishlar natijalarini keyingi bo‘limda ko‘rib o‘tamiz.

8-sinf geografiya darslari bo'yicha tajriba-sinov natijalari

Eksperiment uyushtirishning muxim shartlaridan yana biri, farazga (gipoteza) muvofiq o'quv uslubiy (o'quv matnlari, topshiriqlar, tarqatma, didaktik) materiallar yaratishdan iborat. Chunki bularsiz eksperiment uyushtirish qiyin. Eksperiment uyushtirishning eng keng tarqalgan usullaridan biri eksperiment va nazorat sinflar tashkil qilish xisoblanadi. Bunda eksperiment sinflarda o'quv materiali tadqiqotchi tavsiya etgan yangi metod va usullar yordamida uyushtiriladi. Nazorat sinflarda esa ta'lim ananaviy usulda olib boriladi. Xar ikkala sinflarda o'quvchilar soni, ularning bilim saviyasi o'quvchilarning metodik mahorati deyarli bir xil bo'lishi kerak, aks xolda eksperimentdan ko'zlangan natijaga erishish qiyin bo'ladi. Eksperiment, nazariy g'oyalarining qanchalik to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini isbotlashga yordam beruvchi jarayondir. Demak, eksperiment, shunday tadqiqot usuliki, unda pedagogik jarayonning obektiv qonuniy aloqalari tadqiq qilinadi. Barcha metodika fanlari qatori geografiya ta'lim metodikasining kelajakdagi taraqqiyotini xam eksperimentlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Biz tajribamizni pedagogik amaliyot davrida 2 ta sinfda o'tkazdik sinflarda o'tkazildi. Bunda biz ikkita sinfning o'quvchilarning o'qishi darsdagi faolligi bir xilligini e'tiborga oldik. Biz o'tkazmoqchi bo'lgan darslik matnidagi illyustrativ materiallar bilan ishlash usullari bo'yicha dars jarayoni o'tkazildi.

Darsda tajribali o'qituvchilar yordamida xam sinab ko'rdik. Bizni sevintiradigan tomoni shundaki, pedagogik amaliyotda o'kazgan tajribamiz bilan tajribali o'qituvchilar natijalari xamoxang keldi

Tajriba natijalarimiz quyidagicha bo'ldi. Natijalarni quyidagicha tushunish mumkin. Ya'ni darslarda darslik matnidagi illyustrativ materiallarga diqqatni jalb qilganda to'liq ishlaganda o'quvchilarning darsga qiziqishi va faolligi ko'zda tutildi.

Geografiya darsida innovatsion texnologiyalardan foydalanish bo'yicha o'tkazilgan tajriba sinov ishlari natijalari. 8 «a» va 8 «b» sinflarda o'tkazilgan eksperiment natijalari.

8-sinf geografiya darslari innovatsion texnologiyalardan bo'yicha o'tkazilgan tajriba sinov ishlari natijalari

3.3-jadval

№	Sinflar	Baholar			
		«5» a'lo	«4» yaxshi	«3» o'rta	«2» qoniqarsiz
1.	8 «a» sinf (26 o'quvchi) Eksperiment sinf	11	9	6	-
2.	8 «b» sinf (21 o'quvchi) Nazorat sinf	10	8	2	1

Yuqoridagi berilgan ikkita sinfda xam o'tqazilgan tajriba sinov ishlarimiz natijalari ayniqsa 8-sinf o'quvchilari judayam qiziqishiga sabab bo'ldi. Shuningdek darsda o'quvchilarning faolligi oshishiga sabab buldi. Natijalarni taxlil qiladigan bo'lsak, 8-sinf o'quvchilarining nazorat sinfida ananaviy usulda o'tkazilgan darsda xatto ikkita «1» konikarsiz baxo olgan o'quvchi bo'ldi buni sabablarini o'rganib chiqqanimizda o'quvchining darsda e'tiborsiz bo'lishi qiziqishining yo'qligi.

8-sinflarda xam xuddi shunday xolat kuzatildi. O'quvchilar doimiy ananaviy usulda o'tkazilgan darslardan zerikib. Ularning faolligi pasayganini sezdik. Bugungi kunda o'quvchilarning faolligini oshirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish samarali ekanligiga ishonch xosil qilindi.

XULOSA

1. Umumtalim maktablari amaliyotida tabiiy geografiya talimining sifati va samaradorligi ta'limda innovatsion texnologiyalardan mohirona foydalanish bilan bog'liq bo'lib qoldi.

2. 8-sinf iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi kursi bo'yicha innovatsion texnologiyalarni qo'llashdan oldin umumiy o'rta ta'lim geografiya o'qituvchilari uchun seminar treninglar, "Mahorat maktablarida o'qitish" zarurdir.

3. 8-sinf iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi kursi bo'yicha innovatsion texnologiyalardan foydalanish rejalarini ishlab chiqish, har bir mavzuga mos texnologiyalarni ta'lim jarayoniga tadbqiqini o'rganish.

4. 8-sinf iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi kursi bo'yicha innovatsion texnologiyalardan foydalanishga oid uslubiy qo'llanma yaratish va taqdimotini o'tkazish, mazkur kursga oid innovatsion texnologiyalardan foydalanish bo'yicha ta'lim vositalari jamlanmasini yaratish.

5. Barcha geografiya kurslari xususiy metodikasiga oid innovatsion

texnologiyalardan foydalanish metodikasini yaratish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мусаев П, Мусаев Ж Ўзбекистоннинг иқтисодий ва ижтимоий географияси «Шарқ». Тошкент.- 2014.
2. Мўминов О. Замонавий география дарсларига қўйиладиган талаблар Тошкент-“Ўқитувчи”- 1987.
3. Қурбонниёзов Р. География ўқитиш методикаси. Урганч- 2001.
4. Қурбонниёзов Р. Ўзбекистон географияси қизиқарли машқ ва масалалар Тошкент- «Ўқитувчи» -1997 й.
5. Farberman B. A., Musina R.G., Jumaboeva F.A. “Oliy o’quv yurtlarida o’qitishning zamonaviy usullari”. – Toshkent- 2002
6. Ishmuhamedov R va boshq. Ta’limda innovastion texnologiyalar. Toshkent-2010.
7. Ishmuhamedov R. va boshq. Tarbiyada innovastion texnologiyalar. T.:2008
8. Ҳайитов А., Боймуродов Н. Таълимда ноанъанавий дарслар ва интерфаол усулларида фойдаланиш. Т.: Янги аср авлоди, 2006. - 5-10 б.
9. Atlas. O’zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy georafiyasi. O’zbekiston respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastrı qo’mitasi. Toshkent-2014.

PEDAGOG TARBIYACHILARNI TAYYORLASHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

G'afforova Zarnigor Abdumo'min qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Sirtqi bo'lim o'qituvchi

zarnigorgafforova63@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda bo'lajak pedagog tarbiyachilarni tayyorlashning innovatsion texnologiyalaridan foydalanish masalalariga qarab chiqilgan.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы использования инновационных технологий подготовки будущих педагогов, использующих инновационные образовательные технологии.

Annototion: This article looks at the issues of using innovative technologies for training future pedagogues using innovative educational technologies.

Kalit so'zlar: Tarbiya, ta'lim, innovatsiya, texnologiya, ta'lim texnologiyalari.

Ключевые слова: Образование, образование, инновации, технологии, образовательные технологии.

Key words: Education, education, innovation, technology, educational technologies.

Bugungi jadal o'zgaruvchan sharoitda bilim va axborot asosiy o'zgartiruvchi kuch bo'lib, innovatsion texnologiyalar rivojlangan raqobatbardosh davlatning strategik resurslari sifatida e'tirof etilmoqda. Pedagogika kollejlarning asosiy vazifalaridan biri – rivojlangan kadrlar tayyorlash jarayoni samaradorligini oshirish, uning samarali kasbiy faoliyati bilan bir qatorda, o'z kompetensiyalarini doimiy ravishda takomillashtirishga tayyorligini oshirishdan iborat.

Bugungi kunda bilimlarni o'zlashtirish jarayonining ommaviy xarakteridan ta'lim yo'nalishining individual traektoriyasini qurishga, o'quvchini muammoni aniqlay oladigan va shakllantirishga qodir bo'lgan faol ijodkorga aylantirishga o'tish zarurati mavjud. Shu bilan birga, innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda talabalarning faollik darajasi, bilim va ijodiy faolligi hamda raqobatbardosh mutaxassis tayyorlash samaradorligi aniqlanadi.

Pedagogik innovatsiyalar yo'nalishining noaniqligi innovatsiya mazmunini aniqlashning murakkabligi bilan izohlanadi, bu ta'limning ko'p komponentli

strukturaviy hodisasi, uning ko'plab o'zaro bog'liqliklari bilan tavsiflanadi. Tadqiqotchilar va innovatorlarni birlashtiradigan umumiy narsalarni - oldindan ko'rish, ishtirok etish, kelajakka ochiqlik, qadriyatlarni qayta baholashni ajratib ko'rsatish kerak. Yuqoridagilarni sarhisob qiladigan bo'lsak, o'quv jarayonida innovatsion yondashuv deganda biz pedagogika kollejlari talabalarini kasbiy tayyorlashning faol, interaktiv shakllari va usullarini, shu jumladan, ularning raqobatbardoshligini shakllantirishni modellashtirish, tatbiq etish va ta'lim muhitiga joriy etish amaliyotini tushunamiz.

Faol ta'lim texnologiyalarining muhim xususiyatlari bir qator xususiyatlarga ega va ularni pedagogika kollejlari ta'lim muhitiga muvaffaqiyatli o'tkazish mumkin. Pedagogika kollejlari bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashda faol texnologiyalarning amaliy formati talabga ega:

- dars jarayonida talabaning innovatsion tafakkurini majburiy faollashtirish;
- talabaning o'quv faoliyati faollashuvining uzoq muddatli namoyon bo'lishi;
- innovatsion yondashuvlarni talab qiladigan murakkab muammolar yechimlarini izlashda ijodiy mustaqillikning namoyon bo'lish imkoniyati;
- interfaol texnologiyalar rejimida to'g'ridan-to'g'ri va teskari aloqa yordamida o'qituvchilar va talabalarning o'zaro ta'siri.

Interfaol ta'lim - bu o'quv jarayoni ishtirokchilarining birgalikdagi dialogli o'zaro ta'siri bo'lib, uning davomida ma'lumot almashish jarayonida nazariy tushunish, raqobat muhitiga kirish, biznes hamkorligining yangi tajribasi, muammolarni birgalikda hal qilish orqali amalga oshiriladi. Interfaol texnologiyalar innovatsion ta'lim texnologiyalarining asosi bo'lib, birinchi navbatda kognitiv faoliyatga ta'sir qiladi, o'quvchilar murakkab muammolarni jamoaviy muhokama qilishda eng maqbul yechimni qidirganda yuzaga keladigan qarama-qarshilik, raqobat, fikr almashishni rag'batlantiradi. Bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash uchun interfaol texnologiyalar quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin: evristik suhbat, munozara, aqliy hujum, davra suhbat o'tkazish, ishbilarmon o'yinlar, ularni muhokama qilish bilan innovatsion loyihalar tanlovi va boshqalar.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy texnologiyalar bilan birgalikda qo'llaniladigan interfaol texnologiyalar pedagogika kollejlari bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashning asosiy tarkibiy qismlarini shakllantirishning yetarlicha yuqori darajasiga erishishga imkon beradi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy pedagogika kollejlari ta'lim muhitida eng ko'p talab qilinadigan innovatsion interaktiv ta'lim texnologiyalari hisoblanadi. Bo'lajak tarbiyachilarning

raqobatbardoshligini shakllantirishda innovatsion ta'lim texnologiyalarining xilma-xilligini nazariy tahlil qilish va ularni o'quv muhitida eksperimental tekshirish ularni tavsiflovchi xususiyatlarni ajratib ko'rsatish imkonini beradi.

Pedagogika kollejlarda bo'lajak tarbiyachilarning tayyorlashga hissa qo'shadigan muhim belgi bu talabalarni guruhli o'qitishda o'zaro rivojlanishiga qaratilganligidir. Guruhda qaror qabul qilishning interaktivligi tufayli birgalikdagi ish jarayonida bir xil shaxslarning individual aqliy faoliyatiga qaraganda yuqori sifatli g'oyalar ishlab chiqariladi. Kasbiy raqobatbardoshlikni shakllantiradigan innovatsion ta'lim texnologiyalarining ikkinchi belgisi - bu analitik, tashkiliy, loyihalash, kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish, noaniq vaziyatlarda vakolatli qarorlar qabul qilish qobiliyati, individual ta'lim yo'nalishlarini qurish va ularni boshqarish qobiliyati. Uchinchi xususiyat turli darajadagi murakkablikdagi o'quv va kognitiv vazifalarni hal qilish jarayonida faoliyatni izchil rivojlantirishga qaratilgan hamkorlikning o'zgaruvchan shakllari shaklida taqdim etilishi mumkin. To'rtinchi xususiyatning namoyon bo'lishi faol sub'ektiv ishtirokga va o'quvchining o'qituvchi bilan va o'quv guruhlarida ichidagi kognitiv o'zaro ta'sirining turli senariylariga qaratilgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, innovatsion ta'lim texnologiyalarini tavsiflovchi xususiyatlarning ushbu ro'yxati barcha mavjud yo'nalishlarni to'ldirmaydi, u faqat bo'lajak mutaxassisning raqobatbardoshligini shaxsiy va kasbiy rivojlanishini tashkiliy-pedagogik qo'llab-quvvatlash strategiyasini ishlab chiqish yo'nalishini belgilaydi.

Demak, bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy tayyorlashda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish muammosini hal etish an'anaviy, interfaol va innovatsion interfaol ta'lim texnologiyalarining maqsadlari, afzalliklari va kamchiliklari bilan bevosita bog'liqdir. Pedagogika kollejlarda bo'lajak tarbiyachilarning tayyorlash uchun interfaol texnologiyalarning innovatsion interfaol usullarining o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: taniqli va talab qilinadigan ta'lim texnologiyasini bo'lajak kasbiy faoliyatga yo'naltirish va uni yangi sharoitlarda qo'llash; texnologiyaning yangiligi, ya'ni o'quv jarayonida o'n yildan ortiq bo'lmagan muddatda qo'llanilishi; pedagogika kollejlarda bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash uchun o'ziga xos ilg'or xorijiy texnologiyalardan foydalanish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. G'afforova Z.(2023) Muommoli vaziyatlarning o'quvchilar tarbiyasiga ta'siri, //Journal of science -innovative research in Uzbekistan 233-240
2. Safarov, B.N. (2022). Pirls-xalqaro o'qish savodxonligini o'rganish bo'yicha taraqqiyot. Ta'lim faoliyatida innovatsion rivojlanish , (5), 134-138
3. G'afforova, Z. A. qizi . (2023). COMMUNICATION, INTERACTION AND MANAGEMENT IN A CLASSROOM. Innovative Development in Educational Activities, 2(20), 94–101
4. Bo'ltakov S. X. Practical aspects of using civilized pedagogical systems in the training of future primary school teachers //Journal of Innovation, Creativity and Art. – 2023. – T. 2. – №. 3. – C. 71-73.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Xolmuminova Dilfuza Xolmamatovna
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Sirtqi bo'lim o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqoladan, ta'lim tizimining samaradorligi jamiyat taraqqiyotini belgilab beruvchi omilligi asnosida ta'lim tizimidagi pedagogik texnologiyalar bilan bir qatorda muzey pedagogikasining ijobiy ahamiyati, uning kelib chiqish tarixi hamda bo'lajak o'qituvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdagi ahamiyati to'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Muzeyshunoslik, eksponat, integratsiya, muzey pedagogikasi, virtual muzey, virtual ekskursiya, renessans.

Аннотация: В данной статье рассматривается положительное значение музейной педагогики, история ее зарождения, а также значение воспитания будущих учителей в духе патриотизма, наряду с педагогическими технологиями в системе образования, как фактора, определяющего развитие музейной педагогики. общества, эффективность системы образования рассматривается.

Ключевые слова: музеология, экспонат, интеграция, музейная педагогика, виртуальный музей, виртуальный тур, ренессанс.

Abstract: In this article, the positive value of museum pedagogy, the history of its origin, and the importance of educating future teachers in the spirit of patriotism, along with pedagogical technologies in the educational system, as a factor that determines the development of the society, the effectiveness of the educational system considered.

Keywords: museology, exhibit, integration, museum pedagogy, virtual museum, virtual tour, renaissance.

O'quvchiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Ruhshunoslarning aniqlashicha, bolalar o'qituvchining oddiy tushuntirishi orqali egallab olgan ma'lumotlarga qaraganda turli xil ruhiy kechinmalar orqali o'zlari mulohaza yuritib mustaqil bajargan ishlari vositasida o'zlashtirilgan bilimlarini uzoq esda saqlab qoladilar. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarini hayolidan o'tkazadi.

O'xshash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergan ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xshash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergan bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi. Davlat ta'lim standarti va amaldagi maktab dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichma-bosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi.

“O'z- o'zidan ayonki, yangi davlat barpo etishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va zamonaviy demokratik jamiyat qurish yo'lidagi murakkab va keng ko'lamli vazifalarni xalq etishga qodir bo'lgan yangi avlod kadrlarni tayyorlash masalasi muhim prinsipal va hal qiluvchi ahamiyatga ega.”,- deb ta'kidlaydi Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev.[1]

Yangi davlat barpo etishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va zamonaviy demokratik jamiyat qurish yo'lidagi murakkab va keng ko'lamli vazifalarni xalq etishga qodir bo'lgan yangi avlod kadrlarni tayyorlashda xalq pedagogikasi manbalari asosiy vositalardan biri xisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda insoniyat taraqqiyotida avloddan-avlodga ko'chib, tarix sinovlaridan o'tib kelayotgan umuminsoniy va madaniy-ma'naviy qadriyatlar, milliy an'analar, axloqiy omillar va urf-odatlar muhim ahamiyat kasb etib kelgan. Chunki ular xalqning jamoa ijodkorligining mahsuli bo'lib, insonlarning talab-ehtiyojlari zahirida aql-zakovat bilan yaratilgan, ularning tasavvuri, dunyoqarashi, tafakkuri, orzu-armonlari, e'tiqodi va axloq-odob qoidalarini o'zida mujassam etgan, jamiyatning ma'naviy-madaniy rivojiga katta hissa qo'shuvchi moddiy va ma'naviy boyligi bo'lgan.

Xalqning bu boyligi, birinchi navbatda asrlar davomida avloddan-avlodga o'tib kelayotgan o'zbek xalq og'zaki ijodi asarlari – qo'shiq, maqol, topishmoq, afsona, rivoyat, latifa, ertak, naql va dostonlarda o'z aksini topgan. Chunki ularda xalqning pedagogik g'oyalari, dunyoqarashi, ruhiy kechinmalari, ma'naviy-axloqiy ideallari o'ziga xos yo'sinda aniq, ibratli va qiziqarli tasvirlangan, hikoya qilingan voqea-hodisalarda o'rnatilgan o'gitlar berilgan, xalqning hayotiy tajribasi, milliy an'analari, urf-odatlari va falsafasi bayon etilgan. Xalq og'zaki ijodi asarlari badiiy jihatdan yuksak takomilga ega ekanligi, tinglovchilarning, ayniqsa, yosh bolalarning oson tushunishiga, idrok etishiga qulayligi tufayli xalq pedagogikasining eng muhim, ko'p qamrovli va tarbiyaviy ta'siri g'oyat kuchli

tarmog‘i hisoblanadi. Chunonchi, maqollar xalqning ijtimoiy, iktisodiy, siyosiy va madaniy tajribalari, hayotiy kuzatishlari asosida vujudga kelgan fikrlarni lo‘nda, aniq va obrazli ifodalovchi bir vosita bo‘lsa, naqlar hayotiy tajribalari, nasihatimiz fikrlari, donishmandligi, axloq qoidalariva falsafasini sodda syujet, ibratli mazmunda ifodalovchi hikoyalardir. Ertaklar esa falsafa, axloq, din, badiiy to‘qima va hayototga asoslangan xalq donishmandligining mahsulidir. Shu bois ertakdagi to‘qima voqea-hodisalar silsilasida xalqning ma‘naviy qadriyatlarini, urf-odatlarini, axloq-odobning o‘ziga xos milliy xususiyatlari namoyon bo‘ladi. Rivoyatlar ham asosan ijtimoiy-maishiy voqealarni, tarixiy shaxs va hodisalarni uydirmalar vositasida bayon etuvchi kichik xajmli hikoyalar bo‘lib, ularda lutf va nazokat, aql va idrok, ishq va vafo, adolat va sahovat, vatanparvarlik va mehnatsevarlik madh etiladi, zulm va zo‘rluk, xaqizlik va bosqinchilik qoralanadi.

Ma‘lumki, har xil ijodiy ishlar uchun kerak bo‘ladigan tasavvurni o‘shishiga xalq ertaklarining boy fantastikasi yordam beradi. Shuni hisobga olgan o‘qituvchilar undagi voqea va hodisalarni hayotga bog‘laydi. Fantaziyaning sirini bolalarga tushuntiradi. Ya‘ni o‘quv yili davomida o‘quvchilar tabiatdagi o‘zgarishlarni doimiy ravishda kuzatib boradi. O‘qituvchi o‘quvchilar bilan ekskursiya darslarini o‘tkazadi.

Xalqning ma‘naviy ruhini musaxkamlash va rivojlantirish O‘zbekistonda davlat va jamiyatning eng muhim vazifasidir. Boshlang‘ich sinfda xalq og‘zaki ijodi shunday qimmatbaho mevaki, u bizning qadimiy va navqiron xalqimiz qalbida butun insoniyotning ulkan oilasida o‘z musaqilligini tushunib etisg va ozodlik sevishtuyg‘usini bilan birgalikda etilgan. Xalqimiz yaratgan qo‘shiqlari insonga ona suti, ota namunasi, ajdodlar o‘giti bilan birga singadi. Bular orqali kitobxonlikni madaniyatini yuksaltirish mumkin.

Tarixga murojaat qilar ekanmiz bu xalq zotirasi ekanligini nazarda tutishimiz kerak. Xotirasiz kishi bo‘lmaganidek, o‘z tarixini bilmagan xalqning kelajagi xam bo‘lmaydi.

Ona zaminimizda yashayotgan har bir inson ushbu ishni o‘qib chiqib, tariximizga, Vatanimiz, O‘zbekistonimiz ega bo‘lgan kuch qudratga, boyliklarga va xalqimiz yaratgan ijodlariga fikran nazar tashlab, shubxasiz, iftixor hissini boshidan kechiradi.

Ayni chog‘da men, ana shu hissiyot nilan birga, har bir xalqimizga, o‘z mehnati bilan jonini fido qilib, mamlakatning moddiy va ma‘naviy boyliklarini, kuch-qudratini yaratgan va yaratayotgan kishilarga samimiy minadorchlik tug‘ularni his etishimizni juda-juda isar edim.

Men xalqimiz yaratgan qo‘shiqlar orqali bolalarga ta‘lim-tarbiya berish qay darajada ahamiyatli ekanini va ulardan foydalanib bola kamoloti shakillantirish lozim. Chunki qo‘shiqlar orqali xalqimizning og‘ir mehnati, yashash tarzi, axloq-odob normalari ko‘rsatib berilgan.

Barchamiz yaxshi anglab olishimiz kerakki, hayotimizning boshqa sohalardagi ahvol, amalga oshirilyotgan islohatlarimizning samaradorligi avvalo xalq ma‘naviyatining tiklanish, boy tarixiy merosimizning keng o‘rganilishi, an‘analarimizning saqlanish, madaniyat va san‘at, fan va ta‘lim rivoji bilan uzviy bog‘liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Sh.M.Mirziyoyev-Buyuk kelajagimizni nard va oliyanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent:O‘zbekiston 2017
2. Hamrayev M. “O‘zbek tilidan ma‘ruzalar majmuasi”. Toshkent, 2010-yil.
3. Xojiyev A. “O‘zbek tili morfologiyasi, morfemikasi va so‘z yasalishining nazariy masalalari”. Toshkent, “Fan”, 2010-yil.
4. Umarova H. “Qiziqarli grammatika” Toshkent, “Halq merosi”, 2002-yil.
5. To‘xliyev B, Yusupova Sh, Haqberdiyeva Z. “Yuksak ma‘naviyatli shaxs tarbiyasi” Toshkent, 2010-yil
6. Internet manbalari.
7. Dilfuza, Xolmuminova. "THE ROLE OF MUSEUM PEDAGOGY IN THE FORMATION OF A SENSE OF PATRIOTISM OF FUTURE TEACHERS IN THE NEW UZBEKISTAN." *Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions* 2.4 (2024): 48-51.
8. Dilfuza, Xolmuminova. "THE IMPORTANCE OF IMPROVING THE PEDAGOGICAL ABILITIES OF TEACHERS IN THE EDUCATIONAL PROCESS IN AN INTEGRATIVE DIRECTION." *Web of Teachers: Inderscience Research* 2.4 (2024): 37-40.
9. Umarov, Ilhom, and Dilfuza Xolmuminova. "FE‘L SO‘Z TURKUMINI O‘TISHDA O‘YIN-TOPSHIRIQLARNING O‘RNI." *Journal of Innovation, Creativity and Art* 2.4 (2023): 34-37.

INNOVATIVE APPROACH AND INTERACTIVE METHODS IN TEACHING PHYSICS AND ASTRONOMY: MAIN ADVANTAGES

Diyor Rashidov¹, Rustam Ashurmatov¹

Yangiyer Branch of Tashkent Institute of Chemical Technology¹

Abstract: The article discusses interactive methods and their application in the latest technologies in teaching physics and astronomy, and also discusses the main advantages associated with the educational process.

Key words: interactive methods, information and communication technologies, technological process, informatization of society, informatization of education.

Introduction

An innovative approach to teaching and interactive methods primarily manifest themselves in the minds of the teacher in the form of a generalized project of activity in a certain direction.

Each approach changes with the development of individual science and technology, production technology. Currently, the true reason for the change in methods is associated with the increasing pace of complex mechanization and automation of the content and nature of labor of workers of many professions in production processes.

In this regard, there is a need to speed up the educational process (students cannot master the complex content of education), to use an approach and methodological methods that allow them to purposefully develop skills, activity and initiative [3].

The choice of teaching methods depends on various conditions. This is explained by issues of education and upbringing, the content of educational material absorbed by students, their age and characteristics, material and technical base, etc. In training it is necessary to use different methods, but their target orientation must be taken into account. No method can be basic and universal. At the same time, it is inappropriate to use methods that have not been sufficiently tested in practice.

When choosing teaching methods, it is advisable to consider the following situations:

- Mastering by future specialists the skills and culture of high professional excellence, high labor productivity in production, this should help instill in them a positive and creative attitude towards work;
- It is necessary to build the educational process on the basis of students production activities;
- The task of the selected methods is to develop the activity, mental and creative abilities of students, the development of advanced productive qualities in them;
- Teaching methods should be so diverse that when combined, it is possible to teach students how to plan a technological process and control their own work;
- It is important to ensure the compatibility of production methods with an operationally complex system and the successful development by students of individual techniques and operations, as well as the combination of these methods and operations into complex work;
- Methods help students develop skills and abilities independently and effectively perform all tasks characteristic of a particular profession;
- methods always establish a living connection between industrial education and the study of the scientific foundations of production; must implement the general principles of industrial education and didactics during the educational process [1].

The main task of modern education is not just to give the student fundamental knowledge, but to provide him with all the necessary conditions for further social adaptation, and to develop a tendency towards self-education.

The modern educational system is characterized by:

- Short training time
- Large amount of information received
- Serious requirements for the level of knowledge, skills and abilities of the student or student

One of the main tasks for a current teacher is to make the learning process interesting for students, dynamic and modern. And interactive technologies have come to the aid of teachers in this regard [2].

Information and communication technologies (ICT) are gradually penetrating all areas of education. This is facilitated by the global informatization of society, the dissemination of the latest computer equipment and modern software in schools and

universities, and the creation of state and international programs aimed at informatization of education.

Currently, most teachers in Uzbekistan are aware of the need to study and master modern IT, which can be used in the classroom (teleconferences, e-mail, e-books, multimedia, etc.). The organizational forms of the educational process are changing, the amount of independent work of students is increasing, the number of practical and laboratory classes that are of a research nature is increasing, and classes outside the classroom are becoming widespread [4]. The emergence of information technologies in the educational process also entails a significant change in the usual functions of the teacher, who, like his students, now plays new roles for himself: researcher, organizer, consultant.

Interactivity (in the context of an information system) is the ability of an information and communication system to respond differently to any user actions in active mode. IT is a prerequisite for the functioning of a highly effective teaching model, the main goal of which is the active involvement of each student in the educational and research processes.

The use of the latest technologies in teaching increases visibility and facilitates the perception of the material. This has a beneficial effect on student motivation and the overall effectiveness of the educational process.

Currently, an increasing number of educational institutions are equipping their auditoriums and classrooms with interactive whiteboards. Using them during a lesson gives students the opportunity to see realistic 2-D and 3-D models of objects of study, observe their changes and manipulate them simply by touching the board with their hands. This technology makes it possible to implement the principles of developmental education in practice [4].

Using an interactive whiteboard, the teacher can interact with students online throughout the lesson.

Advantages of interactive teaching methods:

- learning becomes individual, taking into account the personality characteristics, interests and needs of each student;
- it becomes possible to succinctly and concisely present any amount of educational information;

- visual perception improves several times, the process of mastering educational material is significantly simplified;
- The cognitive activity of students is activated, they gain theoretical knowledge and practical skills.

Conclusion

Relatively new to the Republic of Uzbekistan are digital laboratories, which include sensors, analyzers and special software for physics and astronomy lessons[5-6]. Today, many teachers agree that the use of interactive teaching methods in universities is not only advisable, but also necessary.

References:

1. Muzaffarova, L. N. Innovative technologies and interactive methods: Vision and reception and use at VUZakh, Molodoy uchenyy. G. Chita – 2010.
2. B. M. Mirzakhmedov, M. Djuraev, N. Gofurov, G. Sagatova and others. Methodology of physics research, part 1. Tashkent: 2010.
3. M. Djuraev, B. Sattarova. Theory and methodology of teaching physics and astronomy. Tashkent: 2015.
4. N.F .Muslimov, M.Kh, Usmanboeva. Innovative educational technologies and pedagogical competence. T: TDPU, 2016.
5. D.K. Rashidova, D Rashidov. Improving ideas in teaching physics based on the methods of innovative educational technologies. "Sifatli ta`lim - taraqqiyot poydevori" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani. Tashkent: 20-aprel 2023
6. D. Rashidov, A. Abdurakibov, N. Nishanova, Sh. O`tkirov. The study of the methodological system and issues related to the teaching of physics and astrophysics in higher educational institutions. 11 (2023): Innovative Development in Educational Activities (IDEA).

PROFESSIONAL DIRECTION ACTIVITY OF A PRACTICE PSYCHOLOGIST ANALYSIS

Eshmuminova Khurshida

Ter DU Student of Applied Psychology

Abstract: In this article, an attempt was made to reveal the psychological aspects of the interests of gifted students.

Key words: Gifted students, family, ability, communication and organization.

A practicing psychologist, for example, a school psychologist, organizes various activities and trainings in order to attract the pedagogical team of the school, students and parents to acquire psychological knowledge, to increase their psychological and spiritual culture, organizes lectures, this is his work of psychological propaganda and propaganda. In order to properly organize these works, a practicing school psychologist must know the duties of psychologists in the educational process. When a psychologist works in the educational system, propaganda In addition, the practitioner publishes articles in psychological scientific and popular magazines and newspapers, and on radio and television is engaged in popularization of psychological knowledge. The methodological tasks of a practicing psychologist in psychological enlightenment and propaganda are as follows.

To provide students with the most basic psychological knowledge and to develop their interest in learning related to acquiring this knowledge, entering into interpersonal relationships with peers and adults, and being able to evaluate their own personal qualities and character traits, abilities, and talents.

Promotion of psychological knowledge through individual conversations, open classes, seminars and consultations, as well as mass media.

A practical psychologist comes to the school primarily for the children. But this does not mean that the psychologist does not work with the teachers. The first obstacle that the psychologist has to overcome in the school is to be able to join the pedagogical team of the school. It is unlikely to succeed in its work if it cannot join a complex organism. Contact with parents is very important in taking the first steps. The initial contact should be voluntary and should be done with the parents themselves. Today, most general secondary schools have their own psychologists. But despite this, the director and teachers often do not have a good idea of what a psychologist can do.

It seems that they will solve it immediately. But when they see that nothing has changed in the psychologist's appearance, they have questions such as, "What is the need of a school psychologist?" the theoretical knowledge learned by a psychologist is not enough. When they come to school, psychologists are often confused by the problems of practice. Although he spends his working time and free time at school, sometimes you can hear the sarcastic words of teachers, "What is our psychologist doing?", "Is the psychologist at school?" If a psychologist does not start his career with self-promotion, he may hear more such sarcasm from teachers. A psychologist must clearly determine the days and hours when he attends classes, talks with teachers, conducts psychological research, gives advice, and conducts psycho-training, and publishes his schedule to the public. It is advisable to have an advertisement about the working hours of the psychologist in at least three places - on the door of the psychologist's room, in the teacher's room, and at the entrance to the school.

The psychologist gives recommendations on developing the achievements and correcting the shortcomings of students' character, monitoring, analyzing, evaluating their behavior, managing their mood and behavior, developing skills and competencies. Practicing psychologists working in general secondary schools have an inestimable role of psychological service in order to prevent social maladjustment of the educational institution from causing their stress.

The activities of the psychological service are focused not only on the diagnosis of the development of mental activity and personal characteristics of students, on the identification of the psychological causes of disorders in education and upbringing, but also on the elimination and prevention of such disorders.

The information identified and collected by such a psychologist implies the need to actively participate in the correction of students. In short, it is not easy to give a lecture and training on Applied Psychology at school. It is necessary to take many factors into account it is necessary to adapt to the audience, to try to satisfy their needs, to present one's image as a beautiful, open-minded person with rich life experience. You should try to read the lectures in a psychologically positive way, try to express your personal thoughts, you can talk about yourself appropriately.

Any audience will be interested in your exemplary life, emotions, and achievements as a psychologist and human being. If the audience is convinced of you as a mature specialist, they will eagerly accept the information and knowledge you give in the lecture. Try to start your lecture in an active and emotional way, activate their attention and invite them to a joint spiritual conversation.

List of used literature:

1. Kayumova, G., & Suyunova, D. (2023). THE ROLE OF PARENTS AND TEACHERS IN THE DISCLOSURE OF A CHILD'S ABILITY. Models and methods in modern science, 2(1), 133-135.

2. Narzullayevna, K. G. (2022). Psychological effects of motivation of marriage in young people on family strength. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 12(6), 301-303.

3. Narzullayevna, K. G. Z., & Kyzi, Y. M. H. (2022). NEGATIVISM IS DESTRUCTIVE AS PERSONAL CHARACTERISTICS. Science and innovation, 1(B3), 851-853.

Innovating Human Resources Management in the Banking Sector: Strategies for Efficiency and Growth

Khaydarova Malika (PHD student at the TSUE)

Abstract

This thesis delves into fresh approaches to managing personnel in the banking sector, with the goal of boosting organizational efficiency, output, and employee contentment. In an age defined by swift technological progress, shifting customer demands, and fierce competition, banks are under pressure to optimize their workforce effectively. Conventional personnel management methods often prove inadequate in tackling the ever-changing demands of the contemporary banking environment. This study explores inventive techniques and tactics that have the potential to transform personnel management practices within banks, ultimately driving improved performance and sustainable expansion.

Keywords: innovation, management process, personnel management, structure, human capital, management, methods, production, banking system, performance indicators of human resources management.

Абстракт

Этот тезис исследует новые подходы к управлению персоналом в банковском секторе с целью повышения организационной эффективности, производительности и удовлетворенности сотрудников. В эпоху стремительного технологического прогресса, изменения требований клиентов и жесткой конкуренции банки вынуждены эффективно оптимизировать свою рабочую силу. Традиционные методы управления персоналом часто оказываются неадекватными для удовлетворения постоянно меняющихся требований современной банковской среды. В этом исследовании изучаются изобретательные методы и тактики, которые могут изменить практику управления персоналом в банках, что в конечном итоге приведет к повышению производительности и устойчивому расширению.

Ключевые слова: инновации, процесс управления, управление персоналом, структура, человеческий капитал, управление, методы, производство, банковская система, показатели эффективности управления человеческими ресурсами.

Abstrakt

Ushbu tezis tashkilot samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish va xodimlarning qoniqishini oshirish maqsadida bank sektorida xodimlarni boshqarishga yangi yondashuvlarni o'rganadi. Tez texnologik taraqqiyot, o'zgaruvchan mijozlar talablari va shiddatli raqobat bilan belgilanadigan asrda banklar o'z ishchi kuchini samarali optimallashtirish uchun bosim ostida. Xodimlarni boshqarishning an'anaviy usullari ko'pincha zamonaviy bank muhitining doimiy o'zgaruvchan talablarini hal qilishda etarli emas. Ushbu tadqiqot banklarda xodimlarni boshqarish amaliyotini o'zgartirish potentsialiga ega bo'lgan ixtirochilik texnikasi va taktikalarini o'rganadi, natijada ish faoliyatini yaxshilash va barqaror kengayishni ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: innovatsiya, boshqaruv jarayoni, xodimlarni boshqarish, tuzilma, inson kapitali, menejment, usullar, ishlab chiqarish, bank tizimi, inson resurslarini boshqarish samaradorligi ko'rsatkichlari.

Introduction

The banking sector operates in a highly competitive environment characterized by constant change and innovation. In this context, effective personnel management plays a pivotal role in driving organizational success. However, conventional HR practices may no longer suffice to meet the evolving needs of banks and their employees. This thesis aims to identify and analyze innovative approaches to personnel management that can empower banks to thrive in today's dynamic marketplace.

Literature Review

The literature review examines existing theories, frameworks, and empirical studies related to personnel management in the banking sector. It explores traditional HR practices, such as recruitment, training, performance appraisal, and employee engagement, highlighting their strengths and limitations in the context of modern banking operations. Additionally, it reviews emerging trends and innovative strategies adopted by leading banks to optimize their human capital.

Certainly! Here are examples of existing theories, frameworks, empirical studies, traditional HR practices, and emerging trends in the banking sector:

1. **Existing Theories and Frameworks**:
 - "Resource-Based View (RBV)" - This theory posits that a firm's competitive advantage lies in its internal resources and capabilities, including human capital.
 - "High-Performance Work Systems (HPWS)" - This framework emphasizes the alignment of HR practices with organizational strategies to enhance employee skills, motivation, and performance.

2. **Empirical Studies**:
 - Study by Huselid, Jackson, & Schuler (1997) - Investigates the relationship between strategic HR management effectiveness and firm performance in the banking industry.
 - Research by Delery & Roumpi (2017) - Examines the role of human capital and strategic HR management in achieving competitive advantage in banking.

3. **Traditional HR Practices**:
 - Recruitment: Banks traditionally recruit candidates through job postings, referrals, and recruitment agencies, focusing on qualifications and experience.
 - Training: Banks provide training programs to new hires and ongoing professional development opportunities to enhance employees' skills and knowledge.
 - Performance Appraisal: Banks conduct annual or semi-annual performance evaluations to assess employees' job performance and provide feedback.
 - Employee Engagement: Banks may use employee surveys, feedback sessions, and recognition programs to foster a culture of engagement and motivation.

4. **Strengths and Limitations**:
 - Strengths: Traditional HR practices in banking ensure a structured approach to talent acquisition, skill development, and performance management, contributing to organizational stability and compliance.
 - Limitations: However, these practices may be rigid and slow to adapt to changing market dynamics, leading to challenges in attracting and retaining top talent, fostering innovation, and responding to customer needs effectively.

5. **Emerging Trends and Innovative Strategies**:
 - Use of Predictive Analytics in Recruitment: Leading banks utilize data analytics to predict candidate success and match candidates with suitable roles more efficiently.

- Personalized Learning Platforms: Banks invest in personalized e-learning platforms that allow employees to access training materials tailored to their learning styles and career goals.
- Continuous Feedback and Coaching: Banks implement real-time feedback mechanisms and coaching programs to provide ongoing support and development opportunities for employees.
- Flexible Work Arrangements: Banks introduce flexible work policies, such as remote work options and flexible hours, to promote work-life balance and enhance employee satisfaction and retention.

These examples illustrate how the literature review can explore both traditional HR practices and emerging trends in the banking sector, providing insights into their effectiveness and implications for personnel management.

Methodology

This research employs a mixed-methods approach, combining qualitative and quantitative techniques to investigate innovative personnel management practices in the banking industry. Qualitative data collection methods include interviews with HR professionals and senior executives from various banks to gather insights into their approaches to personnel management. Quantitative analysis involves surveying bank employees to assess their perceptions of HR practices and their impact on organizational performance.

Absolutely, those are solid methods for conducting research on innovative personnel management practices in the banking industry. By combining qualitative and quantitative techniques, you can gather comprehensive insights into both the strategies implemented by banks and the perceptions and experiences of employees.

The qualitative approach through interviews with HR professionals and senior executives allows for in-depth exploration of the strategies, challenges, and successes in implementing innovative personnel management practices. These interviews can uncover nuanced details about the rationale behind certain practices, the organizational culture surrounding personnel management, and the perceived effectiveness of different approaches.

On the other hand, the quantitative analysis via surveys of bank employees provides valuable data on their perceptions of HR practices and their perceived impact on organizational performance. Surveys can capture a broader range of

perspectives across different roles, departments, and levels within the organization, providing statistical evidence to support or challenge the qualitative findings. This approach also allows for the measurement of trends and correlations between different HR practices and organizational outcomes.

By triangulating data from both qualitative interviews and quantitative surveys, you can develop a comprehensive understanding of innovative personnel management practices in the banking sector, their implementation processes, and their effects on employee satisfaction, performance, and organizational success.

The thesis critically evaluates the effectiveness of innovative personnel management practices in the banking sector. It examines the challenges and barriers to implementation, as well as the potential benefits and outcomes for banks and their employees. Furthermore, it explores the implications of these findings for theory and practice, offering recommendations for future research and practical applications in the field of HR management.

In critically evaluating the effectiveness of innovative personnel management practices in the banking sector, it's essential to consider various factors that influence their implementation and impact. Here's how you can approach this evaluation:

1. **Challenges and Barriers to Implementation**: Identify and analyze the obstacles that banks face when implementing innovative personnel management practices. This could include resistance to change, lack of resources or expertise, cultural barriers within the organization, regulatory constraints, and technological limitations. Assessing these challenges provides insight into the feasibility and sustainability of implementing innovative HR strategies.

2. **Potential Benefits and Outcomes**: Evaluate the potential benefits and outcomes of innovative personnel management practices for both banks and their employees. This could include improved employee engagement, enhanced productivity and performance, reduced turnover rates, greater adaptability to change, and increased competitiveness in the market. Consider empirical evidence from case studies or benchmarking studies to support your analysis.

3. **Implications for Theory and Practice**: Discuss the implications of your findings for existing HR management theories and practices. Consider how innovative personnel management practices challenge or reinforce traditional HR

models and paradigms. Evaluate the applicability of theoretical frameworks in guiding the implementation and evaluation of innovative HR strategies in the banking sector.

4. ****Recommendations for Future Research****: Offer recommendations for future research to advance understanding in the field of HR management within the banking sector. This could involve exploring specific aspects of innovative personnel management practices that warrant further investigation, such as the role of technology, the impact of organizational culture, or the effectiveness of different change management strategies. Suggest methodological approaches and research designs that could address existing gaps in the literature.

5. ****Practical Applications****: Provide practical recommendations for banks seeking to enhance their personnel management practices. This could involve actionable insights for HR professionals and senior executives on how to overcome implementation barriers, leverage innovative technologies, foster a culture of innovation, and align HR strategies with organizational goals. Consider the scalability and adaptability of recommended practices across different contexts within the banking sector.

By critically evaluating these aspects, your thesis can contribute valuable insights to the discourse on innovative personnel management practices in the banking sector, informing both academic research and practical decision-making within organizations.

In conclusion, this research underscores the significance of innovation in personnel management for the banking industry. By embracing novel approaches and strategies, banks can unlock the full potential of their human capital, driving performance, competitiveness, and long-term success in a rapidly evolving landscape. As technology continues to reshape the banking sector, innovative HR practices will remain essential for navigating change and sustaining growth.

Used literatures

1. Delery, J. E., & Roumpi, D. (2017). Strategic human resource management, human capital and competitive advantage: Is the field going in circles? *Human Resource Management Journal*, 27(1), 1-21.
2. Ulrich, D., & Brockbank, W. (2005). *The HR value proposition*. Harvard Business Press.
3. Boxall, P., & Purcell, J. (2016). *Strategy and human resource management*. Palgrave Macmillan.
4. Wright, P. M., Dunford, B. B., & Snell, S. A. (2001). Human resources and the resource-based view of the firm. *Journal of Management*, 27(6), 701-721.
5. Armstrong, M. (2014). *Armstrong's handbook of human resource management practice*. Kogan Page Publishers.
6. Becker, B. E., & Huselid, M. A. (2006). Strategic human resources management: Where do we go from here? *Journal of Management*, 32(6), 898-925.
7. Pfeffer, J. (2007). Human resources from an organizational behavior perspective: Some paradoxes explained. *Journal of Economic Perspectives*, 21(4), 115-134.
8. Huselid, M. A., Jackson, S. E., & Schuler, R. S. (1997). Technical and strategic human resources management effectiveness as determinants of firm performance. *Academy of Management Journal*, 40(1), 171-188.
9. Strohmeier, S. (2007). Research in e-HRM: Review and implications. *Human Resource Management Review*, 17(1), 19-37.
10. Guest, D. E. (2017). Human resource management and performance: Still searching for some answers. *Human Resource Management Journal*, 27(1), 3-22.

**ПРОСТАТА БЕЗИ ХАВФСИЗ ГИПЕРПАЗИЯСИНИНГ
II ДАВРДАГИ ТЎҚИМА ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ
МОРФОМЕТРИК КЎРСАТКИЧЛАРИ**

О.А.Хамраев, М.И.Косимхожиев, Д.И.Садикова

Андижон давлат тиббиёт институти, Ўзбекистон

Простата беши хавфсиз гиперплазия касаллигида морфологик ва морфометрик ўзгаришларни муҳокама қилишда авваламбор жараёнларни тўғри ва ўзига хос атамалар билан аташга тўғри келади. Простата беши хавфсиз гиперплазия II - субкомпенсация даврида аваламбор без ячейкалари гиперплазияланиб, алоҳида без тузилмаларидан иборат пролифератив майдонларни пайдо қилади. Ушбу даврда простата безнинг алоҳида майдонларида майда без тузилмалари гиперплазияланиб, майда без ўчоқларини пайдо қилади, уларнинг орасида юпқа бириктирувчи тўқима ўсиб кўпаяди. Агар без тузилмалари кўпчиликини ташкил қилса безли гиперплазия, агар оралиқ тўқима тузилмалари кўп бўлса фиброзланган аденоз дейилади.

Тадқиқот мақсади: простата беши хавфсиз гиперплазиясида тўқима тузилмаларига кўра гиперплазияланишни II даврига баҳо бериш.

Материал ва усуллар. Текширув объекти сифатида эркаклар простата беши Республика патологик анатомия маркази биопсия диагностикаси бўлимида текширувдан ўтказилган простатанинг хавфсиз гиперплазиясида ТУР жарроҳлик амалиётида олинган простата бўлакчалари гистологик текширув мақсадида формалиннинг 10% эритмасида 48 соат давомида қотирилди. Оқар сувда 4 соат ювилгандан кейин, концентрацияси ошиб борувчи спиртларда сувсизлантирилди ва парафин куйилиб, ғишчалар тайёрланди. Парафинли ғишчалардан 4-5 мкм гистологик кесмалар тайёрланиб, гематоксилин-эозин ва ван-Гизон усулларида бўялди.

Препаратлар ёруғлик микроскопи остида кўриб, ўрганилиб, морфометрик ҳисоблашлар ўтказилди. Ҳисоблашлар Г.Г. Автандиловнинг “нуқталарни санаш” усулида олиб борилди.

Тадқиқот натижалари ва уларнинг муҳокамаси: Простата без хавфсиз гиперплазиясининг II-субкомпенсация даврида аъзонинг гипертрофияланиб катталашишидан пешоб чиқариш рефлекси бузилганлиги кузатилади.

Бу даврда морфометрик жиҳатдан без тўқимасида эпителий хужайра компонентларининг эгаллаган майдони 1-даврига нисбатан 7%, 2-даврга нисбатан 11%-га кенгайганлиги кузатилди. Без эпителийси гиперплазияланиб кўпайишига монанд ҳолда без стромаси таркибидаги фиброз тўқима ҳам ўсиб кўпайганлиги, унинг эгаллаган майдони олдинги даврга нисбатан 3,6 % кенгайганлиги аниқланди. Фиброз тўқиманинг гиперплазияланиб кўпайиши строма таркибидаги силлиқ мушак хужайраларнинг камайиши ҳисобига амалга ошганлиги топилди ва силлиқ мушак тўқимаси бу даврда 13,2% жойни эгаллаганлиги аниқланди. Касалликнинг бу субкомпенсация даврида без тўқимасидаги мавжуд яллиғланиш инфилтрати камайганлиги ва эгаллаган майдони олдинги даврга нисбатан 3,5% камайиб, 13,4% жойни эгаллаганлиги аниқланди.

Хулоса: Простата беги хавфсиз гиперплазия касаллигининг II-субкомпенсация даврида без эпителийси фаоллик коэффиценти 1,25 даражага етганлиги, фиброз тўқимаси фаоллик коэффиценти нисбатан яна ҳам ошганлиги ва 1,84 даражага кўтарилгани аниқланди.

ПРОСТАТА БЕЗИ ХАВФСИЗ ГИПЕРПЛАЗИЯСИНИНГ Ш ДАВРДАГИ ТЎҚИМА ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ МОРФОМЕТРИК КЎРСАТКИЧЛАРИ

О.А.Хамраев, М.И.Косимхожиев, Д.И.Садикова

Андижон давлат тиббиёт институти, Ўзбекистон

Охирги йиллардаги илмий-тадқиқот ишларда простата безининг хавфсиз гиперплазиясида (ПБХГ) простата безининг ўсишини таъминлашда строма билан стромал-эпителиал ўзаро муносабатнинг аҳамияти таъкидланмоқда. Бу назария шундай тахминга асосланадики, простата безининг эмбрионал ривожланиши даврида мавжуд бўлган строма ва эпителийнинг бир-бирига ўзаро таъсири ва кейинчалик ҳам безнинг меъёрда ўсиши регуляцияси жараёнига ҳам унда патологик жараёнларнинг пайдо бўлишига таъсир кўрсатиши давом этади.

Тадқиқот мақсади: простата бези хавфсиз гиперплазиясида тўқима тузилмаларига кўра гиперплазияланишни II даврига баҳо бериш.

Материал ва усуллар. Текширув объекти сифатида эркаклар простата бези Республика патологик анатомия маркази биопсия диагностикаси бўлимида текширувдан ўтказилган простатанинг хавфсиз гиперплазиясида ТУР жарроҳлик амалиётида олинган простата бўлакчалари гистологик текширув мақсадида формалиннинг 10% эритмасида 48 соат давомида қотирилди. Оқар сувда 4 соат ювилгандан кейин, концентрацияси ошиб борувчи спиртларда сувсизлантирилди ва парафин куйилиб, ғишчалар тайёрланди. Парафинли ғишчалардан 4-5 мкм гистологик кесмалар тайёрланиб, гематоксилин-эозин ва ван-Гизон усулларида бўялди. Препаратлар ёруғлик микроскопи остида кўриб, ўрганилиб, морфометрик

ҳисоблашлар ўтказилди. Ҳисоблашлар Г.Г. Автандиловнинг “нуқталарни санаш” усулида олиб борилди.

Тадқиқот натижалари ва уларнинг муҳокамаси: Простата бешик хавфсиз гиперплазия касаллигининг III-декомпенсация даврида без тўқимасида безлари гиперплазияланиши оқибатида эпителийсининг эгаллаган майдони кескин ошганлиги, без стромасида шаклланмаган бириктирувчи тўқима, силлиқ мушак хужайралари ва яллиғланиш инфилтратининг дифференциалланиб қўпол ва зич толали фиброз тўқимага айланганлиги сабабли унинг эгаллаган майдони ҳам кескин кенгайганлиги кузатилди. Касалликнинг III-декомпенсация даврида без эпителийсининг эгаллаган майдони компенсация даврига нисбатан 11,0%-га, субкомпенсация даврига нисбатан 4%га кенгайганлиги аниқланди. Без эпителийси гиперплазияланиб кўпайишига монанд ҳолда стромаси таркибидаги қўпол толали фиброзланган бириктирувчи тўқимасининг эгаллаган майдони 1-компенсация даврига нисбатан 7,2%-га, 2-субкомпенсация даврига нисбатан 4,1% ошганлиги кузатилди. Ушбу тасвирни график кўринишида таҳлил қилинса, фиброз тўқима устунининг кескин узунлашиб бориши, силлиқ мушак тўқимаси устунининг калталаниб бориши кузатилади. Натижада фиброз тўқиманинг фаоллик коэффициенти ушбу 3-даврида 2,75 даражага кўтарилгани, 1-даврига нисбатан 2,3 баробар, 2-даврига нисбатан 1,5 баробар ошганлиги аниқланди. Бу даврда без стромаси таркибидаги силлиқ мушак хужайраларнинг метаплазияга учраши тезлашиб, унинг фиброз тўқимага айланиши кузатилади. Натижада силлиқ мушак тўқимасининг эгаллаган майдони кескин камайганлиги ва ушбу 3-даврида 10,4% ташкил қилганлиги аниқланди ва ушбу кўрсаткич 1-даврига нисбатан 2 баробар камлиги тасдиқланди.

Хулоса: Простата бешик хавфсиз гиперплазиясида без тўқимаси таркибидаги паренхиматоз без тузилмалар ва ундаги без эпителийси эгаллаган майдон касалликнинг даврлари бўйича кескин кенгайиб бориши кузатилди.

PROSTATA BEZI XAVFSIZ GIPERPLAZIYASIDA JARROHLIK AMALIYOTLARINI SAMARADORLIGINI ANIQLASH

Sobirov Sodiqjon Erkinjon O'g'li
Andijon davlat tibbiyot institute, 3 kurs rezidenti
Sadikova Dilfuza Ibragimovna
ADTI, Urologiya kafedrasi dotsenti

Prostata bezi xavfsiz giperplaziyasi (PBXG) — katta yoshdagi erkaklar orasida ko'p uchraydigan kasalliklardan biri. Kasallikni rivojlanishi bemorlar yoshi bilan parallel ravishda ayniqsa 40 yoshdan keyin prostata bezi xajmining kattalashishi tezlashadi. Barcha o'tkazilgan gistologik tekshiruvlar natijasida 50 yoshdan yuqori bo'lgan 80% erkaklarda prostata bezi gipreplaziyasi tasdiqlangan. PBXG aniqlangan bemorlarni taxminan 50% qismini operativ davoga muxtoj ekanligini tibbiy statistik ma'lumotlar tasdiqlaydi.

Ishning maqsadi - prostata bezi xavfsiz giperplaziyasi bilan og'riqan bemorlarda amalga oshiriladigan ochiq adenomektomiya va transuretral rezektsiya jarrohlik amaliyotlarini o'zaro solishtirgan xolda bemorlar uchun eng qulay amaliyot turini belgilash.

Material va tadqiqot usullari. Shifoxonada PBXG tufayli tashrix o'tkazgan 50ta (20ta – TUR, 10ta - ochiq adenomektomiya tashrixlari) bemorda olib borildi. Tekshiruv kriteriyalari quydagilardan iborat: IPSS va Qmax baxolandi (IPSS>20 yoki Qmax<10), PSA prostata spetsifik antigen tekshirilib, prostata saratoni yo'qligi tekshirildi, bemorlar PBXGdan boshqa (uretra strikturasi, siydik qopi bo'yni sklerozi, siydik qopi, siydik kanali toshi borligiga) kasalliklarga tekshirildi. Davolash va tashxis standartlari bo'yicha laborator va instrumental tekshiruvlarning barchasidan o'tkazildi.

Tadqiqot natijalari: Ochiq adenomektomiyalarning samaradorligi ko'rib chiqadigan bo'lsak, xar qanday xajmdagi prostata bezini (>80-100sm³) olish mumkinligi. Tashrixdan keyin 63-86% bemorlar IPSS 12,5-20 ballga tushganligi, xayot sifati indeksi 67-87% bemorlarda Qol 1-2ballga pasayishi, Qmax siyishning maksimal tezligi 60% bemorlarda (16.5-20.2ml/s) ko'tarilganligi, qoldiq siydik miqdori 86-90% yo'qligi, bemorlar 6 yilgacha ko'zatib borilganda qayta tashrix 0.9%-3% gacha ko'zatilgan. Bemorlarda dizurik va prostata obstruktiv shikoyatlar kamayadi.

Barcha muxim kursatkichlar (IPSS, Qmax, Qol, qoldiq siydik miqdori) ikkala usulda ham sezilarli darajada yaxshilangan. Bemorlar 1,3,6 oy davomida bu

ko'rsatkichlar qayta qo'rilganda bir qancha bemorlarda katta yaxshilanish kuzatilgan. Masalan PSA va qovuq xajmi 6 oydan keyin baxolanganda 80% bemorlarda 4.5ng/ml dan 0.9ng/ml ga pasayishga, prostata xajmi 78% bemorlarda yaxshilanganligini qo'rsatdi.

TUR va ochiq adenomektomiyani bir-biriga taqqoslaydigan bo'lsak:

- Tashrixning invazivligi bo'yicha TUR afzal, adenomektomiya ancha travmatik metod.

- Tashrix paytida va tashrixdan keyingi erta davrdagi asoratlari (qon ketish, bemorga qon quyilish, o'lim ko'rsatkichi, qovuq tamponadasi, tashrixdan keyingi bemorga qo'yilgan drenajlarga qon laxtalari tiqilishi bilan bog'liq bemor shikoyatlar) TUR afzal, adenomektomiya bu asoratlari ko'rsatkichi yuqorida ko'rsatib o'tildi.

Shu o'rinda aytib o'tish lozimki, TURda shu davrdagi eng katta kamchiligi TUR-sindromining bemor xayotiga salbiy ta'siri.

- Statsionar davro muddati bo'yicha TUR ancha afzal.

- Tashrixdan keyingi katetrizatsiya muddati kamligi bo'yicha TUR afzal.

- TUR prostata bez xajmining kattaligi 80sm³ gacha bo'lgan adenomalarga mo'ljallangan metodligi jixatdan adenomektomiyadan samarador emas.

Xulosa: Xar qanday operativ muolajalarning samaradorligi bo'lgani bilan o'ziga xos kamchiliklari va asoratlari ham kuzatiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Шадманов М.А., Садикова Д.И. Профилактика воспаления после операции доброкачественной гиперплазии предстательной железы// Журнал «Экономика и социум», Москва, 2023, 5(108), с.91-94

2. Buzelin J.M., Delauche-Cavallier M.C. et al. Clinical uroselectivity: evidence from patients treated with slow release alfuzozin for symptomatic benign prostatic obstruction// Br J Urol. 2017; 79: 898-906.

3. Djavan B. Meta-analysis on the efficacy and tolerability of a 1-adrenoceptor antagonists in patients with lower urinary tract symptoms suggestive of the benign prostatic obstruction// Eur. Urol. - 2019. - Vol. 36. - P. 11-13.

4. Etreby M.F., Habenicht U.F. The function and the role of aromatase inhibitors in the treatment of BPH// In Benign prostatic hyperplasia. – Wiley Liss, 2020. -P.209-230.

5. Mahler C.Y., Peeling W.B. The normal prostate. In Altwein (edt) with benign prostatic hyperplasia a diagnosis and treatment primer// Merk and Co.Inc. - 2022. - P. 210-213.

**BEMORDA PASTKI SIYDIK YO‘LLARI OBSTUKSIYASINI
YO‘QOTISH NUQTAI NAZARI BILAN TASHRIXLARNI
SAMARADORLIGINI BAXOLASH**

Sobirov Sodiqjon Erkinjon O‘g‘li
Andijon davlat tibbiyot institute, 3 kurs rezidenti
Sadikova Dilfuza Ibragimovna
ADTI, Urologiya kafedراسi dotsenti

Oxirgi yillarda butun jaxonda insonlarning o‘rtacha umr ko‘rish koefitsenti oshib borayotganligi ma‘lum. Masalan, dunyo axolisining o‘rtacha 11,8% qismi 60 yoshdan oshgan erkaklar bo‘lsa oxirgi 20 yil ichida ushbu ko‘rsatkich 22 %gacha ko‘tarilganini ko‘rishimiz mumkin. Shuni xisobga oladigan bo‘lsak, prostata bezi xavfsiz giperplaziyasi (PBXG) bilan og‘riydigan erkaklar qatlami xam o‘z-o‘zidan ko‘payadi. Bu esa PBXG jarroxlik davolash optimal metodlarini yaratish uchun qo‘pgina ilmiy amaliy izlanishlar uchun turtki bo‘ladi.

Ishning maqsadi - prostata bezi xavfsiz giperplaziyasi bilan og‘riyan bemorlarda amalga oshiriladigan prostata bezining holmiy lazer enukleatsiyasi va transuretral rezektsiya jarrohlik amaliyotlarini o‘zaro solishtirgan xolda bemorlar uchun eng qulay amaliyot turini belgilash.

Material va tadqiqot usullari. Shifoxonada PBXG tufayli tashrix o‘tkazgan 40ta (20ta – transuretral rezektsiya TUR, 20ta - holmiy lazer enukleatsiyasi HoLEP, TUE tashrixlari) bemorda olib borildi. Tekshiruv kriteriyalari quyidagilardan iborat: IPSS va Qmax baxolandi ($IPSS > 20$ yoki $Q_{max} < 10$), PSA prostata spetsifik antigen tekshirilib, prostata saratoni yo‘qligi tekshirildi, bemorlar PBXGdan boshqa (uretra strikturasi, siydik qopi bo‘yni sklerozi, siydik qopi, siydik kanali toshi borligiga) kasalliklarga tekshirildi. Davolash va tashxis standartlari bo‘yicha laborator va instrumental tekshiruvlarning barchasidan o‘tkazildi.

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi: barcha muxim kursatkichlar (IPSS, Qmax, Qol, qoldiq siydik miqdori,) sezilarli darajada yaxshilangan. Bemorlar 1,3,6 oy davomida bu ko‘rsatkichlar qayta qo‘rilganda bir qancha bemorlarda katta yaxshilanish kuzatilgan. Masalan PSA va qovuq xajmi 6 oydan keyin baxolanganda 80% bemorlarda 4.5ng/ml dan 0.9ng/ml ga pasayishga, prostata xajmi 78% bemorlarda yaxshilanganligini qo‘rsatdi.

TUR va TUE o‘zaro taqqoslaydigan bo‘lsak:

- Ikkala metod xam endoskopik invaziyasiz bajariladi.

- Tashrix paytida va tashrixdan keyingi erta davrdagi asoratlar (qon ketish, bemorga qon quyilish, o‘lim ko‘rsatkichi, qovuq tamponadasi, tashrixdan keyingi bemorga qo‘yilgan drenajlarga qon laxtalari tiqilishi bilan bog‘liq bemor shikoyatlar) TURdan TUE biroz afzalroqligi yuqoridagi tekshiruvlarda aytiladi. TUR –sindromining bo‘lmasligi TUE metodlari afzalligini ko‘rsatmoqda.

- Statsionar davo muddati bo‘yicha TUR va TUE afzalligi deyarli bir xil.

- Tashrixdan keyingi katetrizatsiya muddati kamligi bo‘yicha xam afzalligi deyarli bir xil.

- Prostata xajmi kattaligidan qat‘iy nazar TUE afzal, TUR 80sm³ gacha prostata bezlariga mo‘ljallangan.

Demak bundan ko‘rinib turibdiki, TUE metodlari TUR metodlarini kamchiliklarini to‘ldirgan metodlar xisoblanadi.

Xulosa: PBXG davolashning samarali metodlari TUE (HoLEP,ThuLEP) xisoblanib, bemorlarni davolashda shu metodni qo‘llab samarali natijaga erishish mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Шадманов М.А., Садикова Д.И. Профилактика воспаления после операции доброкачественной гиперплазии предстательной железы// Журнал «Экономика и социум», Москва, 2023, 5(108), с.91-94

2. Buzelin J.M., Delauche-Cavallier M.C. et al. Clinical uroselectivity: evidence from patients treated with slow release alfuzozin for symptomatic benign prostatic obstruction// Br J Urol. 2017; 79: 898-906.

3. Djavan B. Meta-analysis on the efficacy and tolerability of a 1-adrenoceptor antagonists in patients with lower urinary tract symptoms suggestive of the benign prostatic obstruction// Eur. Urol. - 2019. - Vol. 36. - P. 11-13.

4. Etreby M.F., Habenicht U.F. The function and the role of aromatase inhibitors in the treatment of BPH// In Benign prostatic hyperplasia. – Wiley Liss, 2020. -P.209-230.

5. Mahler C.Y., Peeling W.B. The normal prostate. In Altwein (edt) with benign prostatic hyperplasia a diagnosis and treatment primer// Merk and Co.Inc. - 2022. - P. 210-213.

ОСОБЕННОСТИ ЛЕЧЕНИЯ ДОБРОКАЧЕСТВЕННОЙ ГИПЕРПЛАЗИИ ПРЕДСТАТЕЛЬНОЙ ЖЕЛЕЗЫ

Собиров Содикжон, Садикова Дилфуза Ибрагимовна

Андижанский государственный медицинский институт

Кафедра урологии

Цель исследования: выявить особенности эффективности и безопасности α -адреноблокаторов у больных доброкачественной гиперплазией предстательной железы

Материал и методы исследования: За период 2021-2024 гг. наблюдалось 108 больных 55-82 лет доброкачественной гиперплазией предстательной железы, получавших различные комбинации terazолина, альфузозина и тамсулозина. Препараты назначались параллельным группам больных, одни из которых сначала получали вазоактивный α -адреноблокатор, а после месячного перерыва - вазонеактивный. Другие группы, напротив, начинали лечение с вазонеактивных препаратов, переходя в дальнейшем к вазоактивным. Тамсулозин (0,4 мг/сут) получали 75, terazолин (5 мг/сут) - 35, альфузозин (10 мг/сут) - 10 пациента.

Результаты исследования: У лиц, последовательно принимавших тамсулозин и terazолин (1 группа), после 2 месяцев лечения первым препаратом было зарегистрировано уменьшение общей выраженности симптомов с 18,9 до 4,0 баллов (-78,2%), в том числе симптомов опорожнения с 10,3 до 2,0 баллов (-80,6%) и накопления с 8,6 до 2,0 баллов (-76,7%), снижение индекса качества жизни с 5,1 до 2,1 (-57%), увеличение максимальной скорости потока мочи с 9,0 до 14,2 мл/с (+36,6%) и уменьшение объема остаточной мочи с 62,2 до 19,7 мл (-68,3%).

После начала приема terazолина отмечено дальнейшее улучшение клинических параметров: снижение выраженности симптомов с 11,1 до 3,8 балла, т.е. на -79,9% от стартового показателя и -65,8% от значения, зарегистрированного до начала второго курса лечения, уменьшение индекса качества жизни с 3,3 до 1,6 (-62,4 и -68,6%), увеличение максимальной скорости потока мочи с 10,2 до 13,2 мл/с (+38 и +32%), а также уменьшение объема остаточной мочи с 50,6 до 13,5 мл (-74 и -69%) соответственно.

Через 1 месяц после прекращения лечения вновь было зарегистрировано ухудшение субъективных и объективных показателей, причем в целом он соответствовал уровню, достигнутому в ходе "отмывки" между курсами

тамсулозина и теразозина с разницей для отдельных параметров всего в 3-7%. Исключением стали только симптомы опорожнения, которые оказались меньше промежуточного значения на 18%. Изменение всех параметров после лечения обоими препаратами по сравнению с исходным уровнем были статистически значимы ($p < 0,05$), тогда как величина их изменения после "отмывки" - недостоверна ($p > 0,05$). Близкая по характеру и статистически-достоверная динамика показателей наблюдалась и во 2-й, 3-й и 4-й группах.

Вывод: Полученные в ходе настоящего исследования данные продемонстрировали высокую эффективность препаратов во всех группах пациентов.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Лоран О.Б., Вишнеvский Е.Л., Данилов В.В. «Современные подходы к лечению гиперплазии простаты при эректильной дисфункции» // Мат. симпозиума. - М., 2000. - С. 14-19.
2. Шадманов М.А., Садикова Д.И., Тоиров О. Профилактика воспаления после операции доброкачественной гиперплазии предстательной железы// Журнал «Экономика и социум», Москва, 2023, 5(108), с.91-94
3. Djavan B. Meta-analysis on the efficacy and tolerability of a 1-adrenoceptor antagonists in patients with lower urinary tract symptoms suggestive of the benign prostatic obstruction// Eur. Urol. - 2019. - Vol. 36. - P. 11-13.
4. Mahler C.Y., Peeling W.B. The normal prostate. In Altwein (edt) with benign prostatic hyperplasia a diagnosis and treatment primer// Merk and Co.Inc. - 2022. - P. 210-213.

OUTLINE

VOLUME-1, ISSUE-3

1.	“NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA FRAZEOLOGIZMLARNING SEMANTIK TAXLILI” Ismatullayeva Nigoraxon Nazirbekovna	5-8
2.	Representation Of Mythologisms In Phraseological Level Units Haitboeva Oybibbi Shavkatovna	9-10
3.	REPRESENTATION OF MYTHOLOGISMS IN PHRASEOLOGICAL LEVEL UNITS Haitboyeva Oybibbi Shavkatovna	11-15
4.	HAYKALTAROSHLIKDA KUNDALIK HAYOT MANZARALARI. FANTAZIYADA HAYKOLTAROSHLIK DJABBAROV DILSHOD TURDIKULOVICH	16-19
5.	Past bosimli va mash’ala yo‘ldosh gazlarni utilizatsiya qilish yo‘li orqali suyuq uglevodorodlarni ishlab chiqarishni tadqiqotlash Nurboyev Mirkomil Sarvar o‘g‘li	20-22
6.	YUQORI SALOHİYATLI VENCHUR TASHABBUSLARI UCHUN ILG‘OR TEXNIKA VA STRATEGIK ASOSLAR QARAJANOVA GULNOZA TOLLIYEVNA BAXRITDINOVA MADINA HAMZA QIZI BAHROMOV ALISHER ABROR O‘G‘LI PARDAYEV JAVOHIRBEK ALISHER O‘G‘LI	23-28
7.	TARJIMASHUNOSLIKNING FANLAR BILAN UZVIY BOG‘LIQLIGI Iskandarov Bahrom	29-31
8.	O‘zbekiston Respublikasi standartlashtirish sohasida davlat nazorati Nurboyev Mirkomil Sarvar o‘g‘li	32-34
9.	ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБРАЗА СЕМЬИ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ УЗБЕКИСТАНА Каримова Ширин	35-42

10.	ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В БОРЬБЕ С КОРРУПЦИЕЙ <i>Жураев Фаррухбек Акмалжон угли</i>	43-48
11.	Tabiiy tolalardan olingan olovbardosh matolarning sifat ko'rsatkichlarini baholash <i>Y.I. Sirojiddinova</i>	49-52
12.	BOTANIKA O'QITISHDA O'QUVCHILARDA AMALIY KO'NIKMALARNI TARKIB TOPTIRISH METODIKASI <i>Shomuratova S.B., Ro'zmatova Z.Yu., Atajanov O.Yu.</i>	53-56
13.	YURIST NUTQINING EKSTARLINGVISTIK XUSUSIYATLARI <i>Ko'chimova Shahlo Nuriddin qizi</i>	57-60
14.	Uzbekistan as a tourist destination for creating new projects <i>Usmanova Dildora Rustamovna</i>	61-64
15.	Методы и элементы анализа внешнеэкономической деятельности <i>Хужамурадова Сурайё Ибрагимовна</i>	65-71
16.	SPECIFIC METHODS OF TREATING CEREBRAL PALSY <i>EGAMOVA Malika Tursunovna Rasulov Jamshedjon Shavkat ugli</i>	72-78
17.	MODERN METHODS OF TREATING CEREBRAL PALSY <i>EGAMOVA Malika Tursunovna Rasulov Jamshedjon Shavkat ugli</i>	79-87
18.	DAUN SINDROMI –KASALLIK BELGILARI, DIAGNOSTIKASI VA DAVOLASH USULLARI <i>Xalilova Mexrangiz Baxtiyor qizi</i>	88-95
19.	КУЧЛИ ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ЁКИ ЗАҲАРЛИ МОДДАЛАРНИ ҚОУНГА ХИЛОФ РАВИШДА МУОМАЛАГА КИРИТИШ ЖИНОЯТИНИНГ КРИМИНАЛИСТИК ХУСУСИЯТИ <i>Хужамуратов Икром Ахмадович</i>	96-100

20.	ZAMONAVIY STOMATOLOGIYADA QADIMGI METODLARDAN FOYDALANISHNING FOYDALI VA ZARARLI TOMONLARI <i>Raxmatullayev Shaxzod</i>	101-103
21.	Xulqi og‘ishgan o‘smirlar bilan ishlash va ularni korreksiya qilish <i>Aliqulova Marg‘uba Abdurasulovna</i>	104-107
22.	TURANG‘IL O‘SIMLIGINING TAKSANOMIYASI VA TARQALISH XUSUSIYATLARI <i>M.X.Bekchanova, N.B.Latipova</i>	108-111
23.	EKSTREMIZMNI OLDINI OLISH CHORALARI <i>A.A. Xamdamov</i>	112-115
24.	Globalization processes and main directions of ideological threats in modernizing Uzbekistan. <i>Aminova Gulnoza Khakimovna</i> <i>Choriyeva Xurshidabonu Xurram kizi</i>	116-120
25.	8-SINF GEOGRAFIYA DARSLARI BO‘YICHA TAJRIBA UCHUN DARS ISHLANMALARIDAN FOYDALANISH <i>Sobirov Javoxir Xayrulla o‘g‘li</i>	121-132
26.	PEDAGOG TARBIYACHILARNI TAYYORLASHDA INNOVATSION TA‘LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH <i>G‘afforova Zarnigor Abdumo‘min qizi</i>	133-136
27.	BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH <i>Xolmuminova Dilfuza Xolmamatovna</i>	137-140
28.	INNOVATIVE APPROACH AND INTERACTIVE METHODS IN TEACHING PHYSICS AND ASTRONOMY: MAIN ADVANTAGES <i>Diyor Rashidov, Rustam Ashurmatov</i>	141-144
29.	PROFESSIONAL DIRECTION ACTIVITY OF A PRACTICE PSYCHOLOGIST ANALYSIS <i>Eshmuminova Khurshida</i>	145-147

30.	Innovating Human Resources Management in the Banking Sector: Strategies for Efficiency and Growth Khaydarova Malika	148-154
31.	ПРОСТАТА БЕЗИ ХАВФСИЗ ГИПЕРПЛАЗИЯСИНИНГ II ДАВРДАГИ ТЎҚИМА ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ МОРФОМЕТРИК КЎРСАТКИЧЛАРИ О.А.Хамраев, М.И.Косимхожиев, Д.И.Садикова	155-156
32.	ПРОСТАТА БЕЗИ ХАВФСИЗ ГИПЕРПЛАЗИЯСИНИНГ III ДАВРДАГИ ТЎҚИМА ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ МОРФОМЕТРИК КЎРСАТКИЧЛАРИ О.А.Хамраев, М.И.Косимхожиев, Д.И.Садикова	157-158
33.	PROSTATA BEZI XAVFSIZ GIPERPLAZIYASIDA JARROHLIK AMALIYOTLARINI SAMARADORLIGINI ANIQLASH Sobirov Sodiqjon Erkinjon O'g'li Sadikova Dilfuza Ibragimovna	159-160
34.	BEMORDA PASTKI SIYDIK YO'LLARI OBSTUKSIYASINI YO'QOTISH NUQTAI NAZARI BILAN TASHRIXLARNI SAMARADORLIGINI BAXOLASH Sobirov Sodiqjon Erkinjon O'g'li Sadikova Dilfuza Ibragimovna	161-162
35.	ОСОБЕННОСТИ ЛЕЧЕНИЯ ДОБРОКАЧЕСТВЕННОЙ ГИПЕРПЛАЗИИ ПРЕДСТАТЕЛЬНОЙ ЖЕЛЕЗЫ Собиров Содикжон, Садикова Дилфуза Ибрагимовна	163-164
36.	OUTLINE	165-168